

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
2015-YL-054**

**TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDEKİ ÖNEMİ VE
BÜYÜMEYE ETKİSİ**

**HAZIRLAYAN
Elif DENİZLİ**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. E. Yasemin U. BOZDAĞLIOĞLU**

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat anabilim dalı öğrencisi Elif DENİZLİ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Piyasalar İçindeki Önemi ve Büyümeye Etkisi “başlıklı tez, 23.07.2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :	Kurumu :	İmzası:
Başkan:Yrd. Doç. Dr. Umut EVLİMOĞLU	ADÜ	.....
Üye:Yrd. Doç. Dr. E. Yasemin U. BOZDAĞLIOĞLU	ADÜ	.....
Üye:Yrd. Doç. Dr. Ece ARMAĞAN	ADÜ	.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....Sayılı kararıyla ...../...../.....tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2015

Elif DENİZLİ

ÖZET

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDEKİ ÖNEMİ VE BÜYÜMEYE ETKİSİ

Elif DENİZLİ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: E. Yasemin U. Bozdağlıoğlu

2015, 101 sayfa

Finansal piyasaların büyüme ve gelişmesi ekonomik büyüme içerisinde değerlendirilmektedir. Türkiye’de finansal piyasaların gelişimi 1980 yılından sonra artan küreselleşme faaliyetleriyle birlikte gelişmeye başlamıştır. Bu gelişim 1990 ve 2000’li yıllardan sonra artış göstermiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların büyük bir bölümünü bankacılık sektörünün oluşturduğu görülmektedir. Bu tezin amacı Türkiye’de finansal piyasalarda ve bankacılık sistemindeki büyüme ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla Türkiye’nin M2 para arzı verileri ve GSYH verileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sürecinde 1961-2014 yılları arasındaki yıllık veriler kullanılmıştır.

Birinci bölümde finansal piyasaların tanımı, tarihi, türleri, işleyişi ve gelişimi ve finansal krizler ele alınmıştır. İkinci bölümde finansal piyasaların içerisinde bankacılık sektörü tanımı, tarihi, gelişimi, ilkeleri, bankacılık krizleri ve Türkiye’de finansal piyasalar içerisinde bankacılık sektörünün yeri incelenmiştir. Üçüncü bölümde finansal piyasa ve bankacılık sektörünün gelişmişlik verileri ile ekonomik büyüme verileri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda finansal piyasalardaki gelişme ve büyümenin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

ANAHTAR KELİME: Finansal Piyasalar, Bankacılık Sektörü, M2 Para Arzı Verileri, Ekonomik Büyüme.

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF THE BANKING SECTOR IN TURKEY IN FINANCIAL MARKETS AND ITS EFFECT ON GROWTH

Elif DENİZLİ

M.sc. Thesis, at Economics

Supervisor: E. Yasemin U.Bozdağlıoğlu

Financial market's growth and development are studied in economic growth. The development of financial markets increased with globalization activities after 1980 in Turkey. This development increased after 1990s and 2000s. Especially in developing countries banking sector constitute a large part of financial markets. The purpose of this thesis is to investigate whether there is a meaningful relationship between growth in financial markets and banking sector and economic growth in Turkey. For this purpose the relationship between M2 money supply and GDP data were analyzed. In the proposed research ,annual data are used between the years 1961-2014.

In the first part, the definition,the history, the line, the process and growth of financial markets and financial crisis have been focused. In the second part, the definition, the history, growth of banking sector and banking sector in financial markets in Turkey is analyzed. In the final part, the relationship in the development data of financial markets and banking sector and economic growth is analyzed. It is found that there is significant relationship between growth of financial markets and economic growth.

KEYWORDS: Financial Markets, Banking Sector, M2 Money Supply, Economic Growth.

ÖNSÖZ

Finansal piyasalar sermayenin ve tasarrufların toplanması ve etkin kullanımı için en önemli sektörlerden biridir. Bankacılık sektörü Türkiye’de finansal piyasalar içerisinde en büyük hacme sahip sektördür. Bu anlamda finansal piyasalar ve bankacılık sektöründeki yüzde değişim ile ekonomideki yüzde değişim verileri kullanılarak hazırlanan bu çalışma finansal piyasalar ve bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki önemi ve ekonomik büyümedeki yerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tezin hazırlanma aşamasındaki yardımlarından ötürü tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. Yasemin BOZDAĞLIOĞLU’ na, bu süreçte beni anlayan ve en büyük destekçilerim olan Hilal SALTİK ve Bermal ELVEREN’ e hayatımın her aşamasında manevi desteğini esirgemeyen Meral DENİZLİ’ ye ve sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET... ..	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
SİMGELER DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
TABLolar DİZİNİ	xxi
GİRİŞ.....	1
1. FİNANSAL PİYASALARIN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVEDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	2
1.1. Finansal Piyasaların Tanımı ve Fonksiyonları	2
1.2. Finansal Piyasaların İşleyişi	3
1.2.1. Doğrudan Finansman.....	4
1.2.2. Dolaylı Finansman.....	4
1.3. Finansal Piyasa Türleri.....	6
1.3.1.Fonların Vadelerine Göre Finansal Piyasalar.....	6
1.3.1.1. Para Piyasaları.....	6
1.3.1.2. Sermaye Piyasaları.....	7
1.3.2. İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar.....	7
1.3.3. Alım Satım İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar	8
1.3.4. Örgütlenme Şekillerine Göre Finansal Piyasalar	8
1.3.5. Türev Piyasalar.....	9
1.4. Finansal Piyasaların Gelişimi.....	12
1.4.1. Küreselleşmenin Finansal Piyasalara Etkisi.....	12

1.4.2. Yeni Finansal Araçların Finansal Piyasalara Etkisi.....	13
1.4.3. Teknolojinin Gelişmesinin Finansal Piyasalara Etkisi	15
1.5. Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Etkileri	15
1.6. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasalar	17
1.7. Finansal Krizler	19
1.7.1. Para Krizleri.....	20
1.7.2. Bankacılık Krizleri	22
1.7.3. Dış Borç Krizleri	23
1.7.4. Sistemik Finansal Krizler	23
1.7.5. Finansal Krizlerin Nedenleri.....	24
1.7.5.1. Finansal Liberalizasyon	24
1.7.5.2. Sabit Döviz Kuru Sistemleri.....	25
1.7.5.3. Makroekonomik Nedenler	25
2.BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVDE DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK	27
2.1. Bankacılığın Tanımı	27
2.2. Bankacılığın Gelişimi	29
2.2.1. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi	30
2.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	30
2.2.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem	31
2.3. Bankacılığın Temel İlkeleri	42
2.4. Bankacılığın Temel Fonksiyonları	43
2.5. Bankacılığın Sınıflandırılması	44
2.5.1. Örgütlenme Şekillerine Göre Bankalar	45
2.5.2. Satın Alma Gücü Yaratımına Göre Bankalar	45
2.5.3. Şube Sayılarına Göre Bankalar.....	45
2.5.4. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Bankalar	46

2.6. Bankacılık Krizleri	46
2.6.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri	47
2.6.1.1. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Makro Ekonomik Faktörler	47
2.6.1.1.1. Arz ve Talepteki Değişmeler	47
2.6.1.1.2. Faiz Oranlarındaki Değişim	48
2.6.1.1.3. Enflasyonist Baskılar	48
2.6.1.1.4. Ekonomik Büyüme.....	49
2.6.1.1.5. Kurlardaki Değişim.....	49
2.6.1.1.6. Dış Ticaretteki Değişim	49
2.6.1.2. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Finansal Faktörler.....	50
2.6.1.2.1. Finansal Serbestleşme	50
2.6.1.2.2. Sermaye Hareketlerindeki Değişim	50
2.6.1.2.3. Aşırı Kredi Büyümesi	51
2.6.1.2.4. Bankaların Likiditesi.....	51
2.6.1.3. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Kurumsal Faktörler	52
2.6.1.3.1. Kanuni Yetersizlikler	52
2.6.1.3.2. Mevduat Sigortasının Yan Etkileri.....	52
2.6.2. IMF'ye Göre Bankacılık Krizlerinin Nedenleri	52
2.6.3. Bankacılık Krizlerinin Çeşitleri	53
2.6.4. Bankacılık Krizlerinin Sonuçları.....	54
2.7. 2001 Krizi ve Ekonomik Etkileri	57
2.7.1.2001 Krizinin Nedenleri ve Etkileri.....	57
2.7.2. 2001 Krizinin Sonuçları	58
2.8. Türkiye'de Finansal Piyasalar İçerisinde Bankacılık Sektörünün Yeri	59
2.9. Türkiye'de Mevcut Bankacılık Sektörü Analizi	63
2.9.1. Türkiye'de Kamu Bankacılığı.....	64

2.9.2. Türkiye’de Yabancı Sermayeli Bankalar.....	70
2.9.3. Türkiye’de 2001 Kriz Dönemi ve Güncel Bankacılık Verilerinin Karşılaştırılması	73
3. FİNANSAL PİYASALARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİNE DAİR EKONOMETRİK BİR ANALİZ	78
3.1. Finansal Piyasalar ve Bankacılık Sektörü İle İlgili Literatür.....	78
3.2. Model ve Veri Seti.....	81
3.3. Durağanlığın Test Edilmesi	82
3.3.1. Genişletilmiş Dickey ve Fuller Birim Kök Testi	83
3.3.2. Philip ve Perron Birim Kök Testi	84
3.4. Eş Bütünleşme Analizi	85
3.5. Grenger Nedensellik Analizi	85
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	88
KAYNAKLAR.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	101

SİMGELER DİZİNİ

IMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
MB	: Merkez Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ADF	: Augmented Dickey Fuller
DF	: Dickey Fuller
PP	: Phillips-Peron
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TSRB	: Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği
TSAKB	: Türk Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği
ATM	: Automatic Teller Machine
BPP	: Borsa Para Piyasası
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
VECM	: Vector Error Correction Model

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Finansal Sistemin İşleyişi	5
Şekil 1.2. Finansal Krizlerin Sınıflandırılması.....	20
Şekil 2.1. Finans Sektöründe İstihdamın Dağılımı	61
Şekil 2.2. Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü	62
Şekil 2.3. Sektör Aktif Büyüklüğü	77

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Finansal Sistem	3
Tablo 1.2. Finansal Araçlar ve Ortaya Çıkış Nedenleri	14
Tablo 2.1. Türkiye’de 1960-1980 Dönemi Banka ve Şube Sayıları	34
Tablo 2.2. Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Banka ve Şube Sayıları	36
Tablo 2.3. Bankacılık Krizlerinin Göstergeleri ve Sonuçları	55
Tablo 2.4. Finansal Kuruluşların Yapısal Görünümü	61
Tablo 2.5. Türkiye’de Kurulan Kamu Bankaları	67
Tablo 2.6. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankaların Sayısı	72
Tablo 2.7. Türkiye’de Faaliyetleri Son Bulan Yabancı Sermayeli Bankalar	73
Tablo 2.8. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Banka Grup Sayıları	74
Tablo 2.9. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Banka ve Şube Sayıları	75
Tablo 2.10. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Toplam Aktif Büyüklüğü	76
Tablo 2.11. 2001-2014 Dönemi Net Kar	76
Tablo 3.1. M2 ve GSYH için ADF Test Değerleri	84
Tablo 3.2. M2 ve GSYH İçin Philips ve Peron Test Değerleri	84
Tablo 3.3. Eşbütünleşme Analiz Sonuç ve Değerleri	85
Tablo 3.4. Grenger Nedensellik Analizi Sonuç ve Değerleri	86

GİRİŞ

Finansal piyasalar ülke ekonomilerinin en etkili ve önemli unsurlarından biridir. Finansal varlıklar yoluyla, tasarruf sahipleri ve fon kullanıcıları arasında köprü işlevi kurarak varlıkların artmasına olanak sağlar. Finansal piyasaların olmadığı bir durumda bu fon akışı gerçekleşmeyecek dolayısıyla üretken yatırımlar ve üretim azalacaktır. Etkin üretimin sağlanmasının ekonomik açıdan önemi düşünüldüğünde finansal piyasaların incelenmesi ve olumlu anlamda geliştirilmesi ülke ekonomileri için oldukça faydalı bir süreçtir.

Finansal piyasaların ekonomiye etkileri incelendiğinde; gelir ve refah artışı, vade ve miktar ayarlama etkisi, risk ayarlama etkisi, büyük ölçekli firmaların kurulması, rekabet artışı etkisi, mülkiyetin tabana yayılması ve daha dengeli bir gelir dağılımı gibi etkiler ön plana çıkmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler ele alındığında; finansal piyasaların büyük bir bölümünü bankaların dolayısıyla bankacılık sektörünün oluşturduğu görülmektedir. Bu durum ise bankacılık sektörünün önemine dikkat çekmektedir. Türkiye’de gelişmekte olan ülke statüsünde olan bir ülkedir ve bankacılık sektörü ülke ekonomisi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda değerlendirildiğinde Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi, finansal piyasaların gelişimi ve dolayısıyla ekonominin gelişimi hakkında ortalama bir fikir edinme konusunda en yararlı inceleme konularından biridir.

Çalışmanın amacı finansal piyasalardaki ve finansal piyasalar içerisinde Türkiye’deki en gelişmiş sektör olan bankacılık sektöründeki gelişim ve değişimlerin ülke ekonomisini nasıl etkilediğini araştırmaktır.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde finansal piyasalar ve ikinci bölümde bankacılık sektörü teorik ve kavramsal çerçevede değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise finansal piyasalardaki değişimin ülke ekonomisindeki değişim içerisindeki yeri nedensellik analizi kullanılarak incelenmiştir.

1. FİNANSAL PİYASALARIN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Finansal piyasalar ÷lke ekonomileri içinde gelişmişlik adına incelenmesi gereken en önemli piyasalardan birisidir. Tasarrufların toplanması yatırıma kanalize edilmesi, fon akışını gerçekleştirmesi gibi işlevleri ile ekonomik anlamda olumlu etkilere sahiptir. Bu nedenlerle incelenmesi ve geliştirilmesi en gerekli sektörlerden birisidir.

1.1. FİNANSAL PİYASALARIN TANIMI VE FONKSİYONLARI

Ekonomik birimler; bireyler, işletmeler ve devlet şeklinde üç grupta incelenir. Bu birimler içinde tasarruf-yatırım eşitliği sağlanamamaktadır. Bu eşitsizliği dengelemek adına ekonomik birimlerden fon fazlası olandan fon açığı olana akışı sağlayacak kurumsal bir mekanizma gereklidir. Bu noktada finansal piyasalar; fon fazlası olan kişi ve kuruluşların, fon açığı olan kişi ve kuruluşların kullanımına sunmalarına aracılık eden piyasalardır (Seyidoğlu, 2003: 285).

Finansal piyasalar ekonomik birimlerin fon ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarıyla karşılayamaması ve tasarrufundan fazla yatırım ihtiyacı doğması durumunda dış finansman ihtiyacının karşılanması için araç kullanılır.

Finansal piyasalar finansal varlıklara ve kaynaklara likidite özelliği kazandırır. Likit varlıkların nakit değerine çevrilme kolaylığı likidite aracılığıyla bir varlığın değerinin ölçülme sürecini sağlamaktadır. Bu durum da likidite açısından da finansal piyasaların önemini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde finansal piyasaların temel fonksiyonları; fonların arz edenlerden talep edenlere akışını sağlamak, menkul değerlere likidite sağlamak ve bu şekilde fiyat oluşumunu sağlamaktır. Diğer birçok varlıklarda olduğu gibi finansal varlıklarda da fiyatın belirlenmesi alıcı ve satıcı tarafların pazarda karşı karşıya gelmesiyle oluşur. Fiyatın pazarda belirlenmesi fonlardan beklenen getiri oranının da pazarda belirlenmesi anlamına gelir. Bu durum finansal piyasaların önemli fonksiyonlarından biridir.

Fonların fon fazlası olandan fon açığı olana akışı sırasında tarafların karşılaştığı en temel iki maliyet vardır. Bunlardan ilki tarafların birbirini bulmak konusunda harcadıkları zaman ve bunu yaparken kullandıkları araştırmanın

maliyetidir. İkinci maliyet ise finansal varlığı almak ya da satmak için gerekli bilginin sağlanması için yapılan maliyettir. İyi organize olmuş ve etkinliği yüksek bir finansal piyasada bu tür araştırma ve bilgi edinme benzeri maliyetler düşük olacaktır. Bu durum fon akışını gerçekleştiren kişiler için artı bir değer teşkil etmektedir. Aynı zamanda finansal piyasaların önemli fonksiyonlarından bir tanesine de dikkat çekmektedir.

1.2. FİNANSAL PİYASALARIN İŞLEYİŞİ

Finansal sistem kurumları, kuralları ve araçları bakımından bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Finansal piyasalar da bu sistemin bir parçası olarak nitelendirilir. Bu sistemde fon fazlası ve fon açığı olanlar arasındaki akışın nitelikli bir şekilde gerçekleşebilmesi için gerekli zemin ve düzenlemeler sağlanmıştır.

Tablo 1.1. Finansal Sistem

TASARRUF SAHİPLERİ		
YATIRIM VE FİNANSMAN ARAÇLARI Para (Nakit) Mevduat Banka Parası Kredi Sosyal Güvenlik Fonları Kooperatif Kaynakları Tahviller Hisse Senetleri İpotekli Borç ve İrat Senetleri Kamu Hisse Senetleri Gelir Ortaklığı Senetleri Devlet İç Borçlanma Senetleri Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler Depo Edilen Menkul	YARDIMCI KURULUŞLAR (ARACILAR) Bankalar Aracı Kurumlar Yatırım Ortaklıkları Yatırım Fonları Menkul Kıymetler Borsası Sosyal Güvenlik Kuruluşları Sigorta Şirketleri Kooperatifler Yatırım Kulüpleri Genel Finans Ortaklıkları Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Derecelendirme Şirketleri Takas ve Saklama Şirketleri Portföy Yönetim Şirketleri	HUKUKİ VE İDARİ DÜZEN Çalışmayı Düzenleyen; İlkeler Kurallar
YATIRIMCILAR TÜKETİCİLER (Fon Talep Edenler)		
FAİZ ORANI		
PARA PİYASASI Kısa vadeli fon talebinin talebinin karşılaştığı piyasa		SERMAYE PİYASASI Orta ve uzun vadeli fon karşılaştığı piyasa

Kaynak: İMKB, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu (İstanbul, 2008), 2

Tablo1.1' de finansal piyasalar içindeki unsurlar bulunmaktadır. Fonlar piyasadaki yatırım ve tasarruf araçları aracılığıyla, hukuki bir düzen çerçevesinde para ve sermaye piyasaları şeklinde incelenir.

Finansal piyasalarda menkul kıymetlerin değişimi gerçekleşir. Tasarruf fazlası olan fon sahipleri fon arz eden, tasarruf açığı olan ve fon almak isteyenler ise fon talep eden kesim olarak karşı karşıya gelir ve fon gereksinimleri karşılanır. Bu durumda finansal piyasaların işleyişi tasarruf sahiplerinin belirli bir gelir yaratmak adına fonlarını talep edenlere sunması ve talep edenlerin de gelir artışı yaratmak adına bu fonları kullanması şeklinde başlar (Seyidoğlu,2003:285). İşletme veya kurumların tasarruflarının yatırımlarını karşılayamadığı durumlarda finansman sağlayacak bir kaynağa ihtiyaç duyulur. Finansal piyasalar aşamada ve bu noktada devreye girmiş olur ve fon arz eden, fon talep eden ve aracı kuruluşları bir araya getirerek fonların el değiştirmesini sağlar.

Finansal piyasaların işleyişi içerisinde fon aktarımı yani fon arz edenden fon talep edene geçişi iki şekilde olabilmektedir. Bunlar doğrudan finansman ve dolaylı finansman olarak incelenir.

1.2.1. Doğrudan Finansman

Doğrudan finansman; fon arz eden ve fon talep eden kesimler arasında herhangi bir aracının bulunmadığı tarafların birebir iletişimde olduğu fon aktarımının taraflar arası gerçekleştiği finansman şeklidir.

Fon aktarımı sırasında her iki taraf için de belli başlı maliyetler bulunmaktadır. Doğrudan finansman bir aracı olmaksızın yapıldığı için bu maliyetler nispeten azalmaktadır. Bu doğrudan finansman için olumlu bir özellik olarak nitelendirilebilir. Ancak bu finansmanda zamanında teslim ve fon büyüklüğünün yeterli olmaması gibi problemler de ortaya çıkabilmektedir.

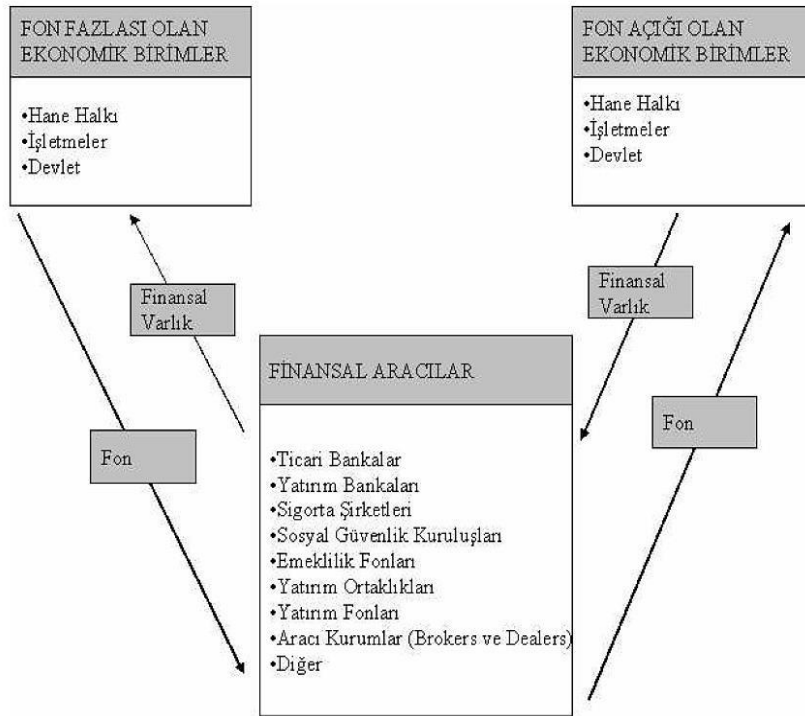
Güncel piyasalarda doğrudan finansman ağırlıklı olarak sermaye piyasalarında kullanılmaktadır.

1.2.2. Dolaylı Finansman

Dolaylı finansman; fon arz eden ve fon talep eden tarafların birbirleriyle bir iletişimi olmaksızın bir aracı kurum vasıtasıyla fon alışverişi yaptığı finansman

şeklidir. Bu finansman yönteminde fon fazlası olanlar kaynaklarını bir aracı kuruma aktarır yine aynı şekilde bu fonları talep eden fon açığı bulunan taraflar ise taleplerini finansal araçlardan sağlar.

Dolaylı finansman yönteminde fon arz edenlerle fon talep edenlerin, bu anlamda finansal varlık, alıcı ve satıcıların alım satım konusundaki hacim, vade, yasal özellikler, likidite, risk, vb. konularda farklı istekler ve beklentilere sahip olmaları, finansal araçların ortaya çıkmasına neden olmuştur(Afşar, ve Afşar 2010:45).

Kaynak: Konuralp, 2001:16

Şekil 1.1. Finansal Sistemin İşleyişi

Tablo 1.2' de görüldüğü üzere fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara fon akışı finansal araçlar ile finansal varlıklar kullanılarak ile gerçekleşmektedir.

Fon arz edenden fon talep edene fon aktarımı iki şekilde gerçekleşebilir. Bunlar fon aktarımının doğrudan olduğu, fon arz edenlerin fon talep edenleri bildiği ve tercih ettiği, bir aracı kurum vasıtasıyla fon akışının gerçekleştiği

durumdur. Güncel piyasa düzeninde çok fazla görülmemesine rağmen bu şekilde fon akışı sağlamak mümkün olabilmektedir. Bunun yanı sıra fon arz edenlerle fon talep edenler arasında bir bağlantı bulunmayan finansal kurumlar aracılığıyla fak akışının gerçekleştiği durumdur.

1.3. FİNANSAL PİYASA TÜRLERİ

Temel olarak finansal piyasalar birçok alt gruptan ve piyasadan meydana gelmektedir. Bu alt piyasaları da ilk olarak fonların vadelerine göre, işlemlerine göre, alıcı ve satıcı durumlarına göre ve örgütlenme şekillerine göre dört başlık altında incelenebilir.

1.3.1. Fonların Vadelerine Göre finansal Piyasalar

Finansal piyasalar fonların ödünç verilmesine yani vadesine göre para ve sermaye piyasaları olarak iki grupta incelenir.

1.3.1.1. Para Piyasaları

Para piyasalarında vadesi bir yıldan az olan kısa vadeli fonların arz ve talep işlemlerinin gerçekleştiği piyasalardır. Kısa sürede ihtiyaç duyulan fon gereksinimlerini karşılamak için genel olarak kredi araçları ve ticari senetler kullanılır.

Genel olarak işletmeler sermaye konusunda finansman eksiği yaşadıkları zaman bu eksiği para piyasalarından finanse etmeyi tercih ederler. Böylece işletmeler ihtiyaç duydukları finansman için likit kaynak yaratmış olurlar. Bu finansman sorunu için para piyasalarının kısa vadeli finansal araçlar kullanılır. Para piyasalarında kullanılan vadesi bir yıldan kısa süreli belirlenmiş bu enstrümanlar çek, bono, poliçe, repo sözleşmeleri, vadeli döviz alım satım sözleşmeleri, ticari senetler vb. finansal araçlardır.

Para piyasaları enstrümanları kısa vadeli olması dolayısıyla bu araçların risk ve faiz oranları sermaye piyasalarına göre daha düşüktür. Bu özelliği ile para piyasaları piyasada kısa vadeli ve likit finansman ihtiyacı doğması durumunda tarafların tercih sebebi haline gelmektedir.

1.3.1.2. Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasaları vadesi bir yıldan uzun süreli olan fonların arz ve talebinin karşılandığı piyasalardır. Para piyasalarının aksine sermaye piyasaları uzun vadeli ve sabit sermaye ihtiyacında doğan finansman eksikliği için kullanılan araçlardan oluşur.

Sabit sermaye ihtiyacında kullanılması ve vade bakımından bir yıldan fazla süreleri kapsamaması bakımından sermaye piyasalarında fon işlemleri sırasında kullanılan finansal enstrümanlar farklılık gösterir. Bu enstrümanlar genellikle uzun vadeli tahvil ve hisse senetleridir.

Sermaye piyasası araçları genellikle sabit yatırımlar ve net işletme sermayesinin finansmanı için kullanılır. Sermaye piyasalarında fon kaynakları, devamlılık gösteren gerçek tasarruflardır. Uzun vadeli fon alışverişinden dolayı risk ve faiz oranı para piyasalarına göre yüksektir (Yüksel ve Rodoplu, 1980:7).

Sermaye piyasalarındaki en önemli arz sahipleri; hükümetler, yatırım bankaları, devlet ve kamu işletmeleri ve sigorta şirketleridir. (Parasız, 2007:23) Uzun vadeli olması sebebiyle sermaye piyasalarının güven verici bir ortamda ilerlemesi gerekir. Bu nedenle piyasayı denetleyici kurumlar oluşturulmuştur. Bu sayede sermaye piyasaları etkin bir şekilde işlevini tamamlar ve taraflar arasında en uygun kaynak dağılımı sağlanmış olur. (Sayılğan, 2004:8)

1.3.2. İşlemlerine göre Finansal Piyasalar

İşlemlerine göre finansal piyasalar birincil piyasalar ve ikincil piyasalar olmak üzere iki şekilde incelenir.

Birincil piyasalar; piyasaya ilk kez sunulmuş ve ilk kez işlem görecektir olan fonların bulunduğu piyasalardır. Bu piyasalarda fon arz edenler fon ihtiyacı olan fon talep eden kesime daha önce dolaşımda bulunmamış ilk kez işlem görecektir olan finansal araçları temin ederler. Birincil piyasalarda ilk kez ihraç edilen fonlar fon talep edenlere doğrudan veya dolaylı finansman yöntemleriyle finansman ihtiyaçlarının kapatmak adına fon talep edenler tarafından kullanıma alınır. Örneğin; devletin iç borçlanma senetleri çıkarması ve bu senetleri ihale yoluyla satması bir birincil piyasa örneğidir.

İkincil piyasalar; daha önceden kullanıma sunulan ve dolaşıma konu olan finansal varlıkların tekrar el değıştirdiği ve fon alışverişine konu olduğu piyasalardır. Birincil piyasalarda işleme konu olmuş finansal varlıklar ikincil piyasalarda tekrar işlem görür ve ikincil piyasalar birincil piyasalardan bağımsız şekilde ilerleyebilir. Aynı zamanda ikincil piyasalarda işlem gören varlıkların performansı birincil piyasaları etkileyebilir. Birincil piyasalarda finansal varlıklar ancak bir kez el değıştirebilir sonrasındaki işlemler ve fon akışı ikincil piyasa kapsamında değerlendirilir(Konuralp, 2001:19). Türkiye’de en bilinen ikincil piyasa örneği; İMKB’dir.(İstanbul Menkul Kıymetler Borsası)

1.3.3. Alım ve Satım İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar

Alım satım işlemleri değerlendirildiğinde dört farklı finansal piyasa türü vardır. Bu piyasalardan ilkinde fon arz eden ve fon talep eden taraflar arasında doğrudan fiyat belirlenerek fon transferi gerçekleşir. İkinci piyasa komisyoncu piyasalar adıyla anılır. Bu piyasalarda fon arz eden ve fon talep taraflarla birlikte ücret karşılığı aracılık eden üçüncü bir komisyon tarafı vardır. Komisyoncu iki tarafı bir araya getirerek fon transferine aracılık eder. Üçüncü piyasa dealer piyasa olarak adlandırılır. Bu piyasalarda belirli şirket veya kurumlar aracılık görevini üstlenir. Aracılık yapan bu şirket veya kurumlar belirli bir menkul kıymet stoğu oluşturarak alım satım işleminin gerçekleşmesini sağlarlar. Alım satım işlemlerine göre finansal piyasaların dördüncü türü mezar piyasalardır. Mezar piyasalarda fon transfer işlemleri komisyoncular aracılığı ile belirli bir mekan veya bilgisayar ortamında gerçekleşir.

1.3.4. Örgütlenme Şekillerine Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar örgütlenme şekillerine göre değerlendirildiğinde organize piyasalar ve tezgah üstü piyasalar olarak iki grupta incelenir. Organize piyasalar fon transfer işlemlerinin belirli kurallar ve yasalar çerçevesinde gerçekleştirildiği piyasalardır. Türkiye’de organize piyasalar örnekleri;

- TCMB İnterbank Para Piyasası
- TCMB Açık Piyasa İşlemleri
- TCMB Döviz ve Efektif Piyasası

- İMKB Tahvil ve Bono Piyasası
- İMKB Hisse Senetleri Piyasası
- İMKB Uluslararası Pazar
- İMKB Vadeli İşlemler Piyasası
- İstanbul Altın Borsası
- Takasbank Borsa Para Piyasası.

Örgütlenme şekline göre ikinci grup olan tezgahüstü piyasalar ise; belirli kurallar çerçevesinde işlem yapılmayan, fiziki bir yeri olmayan ve fiyatların pazarlık yoluyla belirlendiği piyasalardır. Türkiye’de tezgahüstü olarak değerlendirilen piyasalar;

- Bankalar arası TL Piyasası
- Bankalar arası Döviz Piyasası
- Bankalar arası Repo Piyasası
- Bankalar arası Tahvil Piyasası
- Serbest Döviz Piyasası
- Serbest Altın Piyasası

1.3.5. Türev Piyasalar

Değeri bir başka finansal varlığın veya malın değerine doğrudan bağlı olan araçlar türev araçlar olarak tanımlanır. Bu nedenle türev araçların değeri, bağlı olduğu temel finansal varlığın fiyatı değişimine göre değişiklik gösterir(Dubofsky, Miller. VeDerivatives. 2003:3). Türev ürünlerin gelişmesi özellikle küreselleşme faaliyetlerinin hızlandığı son 30 yılda artmıştır.

Türev araçların kullanılma nedenleri; fiyat değişikliklerinde minimum düzeyde etkilenmek, farklı fiyatlanmış ürünlerden avantaj sağlamak, gelecekteki fiyat hareketlerini tahmin ederek getiri elde etmek, fiyat değişikliklerinden

minimum zarar elde etmek vb.dir. Bunların yanı sıra düşük faiz harcamaları, borç, gelir ve maliyet yönetimi, vergi düşürülmesi, ticari işlemleri zorlaştıran düzenlemeleri engellemek gibi amaçlar da sayılabilir (Dubofsky, Miller. Ve Derivatives. 2003:3).

Türev araçların kullanıldığı türev piyasalar; ileri bir tarihte teslim edilmek veya nakit anlaşması yapılmak üzere, herhangi bir malın veya finansal aracın bugünden alım satımının yapıldığı piyasalardır. Türev piyasaların tanımı; forward, future, opsiyon ve swap işlemlerinin tamamını içermektedir (Ergezen, 2006:10).

Forward işlemler; bir finansal varlığın belirlenen bir gelecek tarihte belirli bir fiyat düzeyi için alım satımının yapıldığı sözleşmelerdir. Forward işlemler genellikle organize olmayan piyasalarda finansal kurumlar veya aracılar tarafından gerçekleştirilir. Sözleşme gelecek tarihli yapıldığı ve takas garantisi bulunmadığı için forward sözleşmeler riskli sözleşmelerdir (Özmen, 2011:19).

Forward piyasaların bir standarda ulaşamaması ve güvenlik açıkları nedeniyle future piyasalar gelişmiştir. Future piyasalar; organize olmuş belirli bir yerde kurulan merkezi borsalarda işlem yapılan piyasalardır. Finansal varlık alışverişinin future borsalarda yapılması güvenilirliği arttırmaktadır. Future borsalar takas odası olarak adlandırılan bir organizasyona sahiptir ve takas merkezi hem alıcı hem satıcı için taraf oluşturmaktadır. Dolayısıyla tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak adına belirlenen oranda marjın takas merkezindeki hesaba yatırılmasını istenilmektedir (Konuralp, 2001: 22).

Future sözleşmeler üç amaç için kullanılır;(Ergezen, 2006: 15)

1. Korunma (Hedging): Gelecekteki mal, hisse senedi, döviz fiyatları ve faiz oranlarında meydana gelecek hareketlerin sebep olduğu risklerden korunma işlemi.
2. Spekülasyon (Speculation): Kazanç elde etmek amacıyla risk üstlenilmesi.
3. Fiyat Tespiti (PriceDiscovery): Nakit piyasalar ve futures borsalar arasındaki fiyat farklılıklarından faydalanıp kazanç elde etme işlemi.

Temel olarak hem forward hem future sözleşmeler gelecek tarihli bir alışverişi içediği için amaç olarak benzerlik gösterebilir. Ancak başta organize

olmuşluk olmak üzere birçok yönden ayrılırlar. Bu farklılıklara rağmen bazı durumlarda iki piyasa arasında iletişim olabilmektedir ve örneğin; forward piyasadan alınan bir finansal varlık future piyasalarda satılabilmektedir. Bu durum özellikle kazanç arttırmak adına yapılmaktadır.

Türev piyasalarda değerlendirilen üçüncü işlem biçimi opsiyon işlemleridir. Opsiyon işlemleri alıcısına belirli bir varlığı belirlenmiş bir varlığı belirlenmiş bir fiyattan alma ya da satma hakkı tanıyan forward işlemlerden farklı olarak herhangi bir yükümlülük getirmeyen bir anlaşmadır (Para Piyasası Enstrümanları, 2002: 291).

Opsiyonlar sözleşmelerine hisse senedi, faiz, döviz, emtia ve bunların gelecek sözleşmeleri konu olmaktadır. Opsiyonlar riskten kaçınma ve yatırım amacıyla kullanılmaktadır (Erol, 1999: 396). Opsiyonların iki temel tipi bulunmaktadır;

- Alım opsiyonu; sözleşmeyi alacak olan taraf bu günden ileriki bir tarih ve fiyat için opsiyonu satın alır.
- Satım opsiyonu; sözleşmeyi alacak olan tarafa menkul kıymet opsiyonunu satma hakkı tanınmaktadır (Aran ve Patel, 2006: 10).

Opsiyon sözleşmeleri hisse senedi, tahvil, emtia, döviz, faiz, endeks gibi değerler için kullanılabilir. Bu sözleşmeler satıcı tarafa alıcı tarafın kararına uyma zorunluluğu getirir. Opsiyon sözleşmelerinde alıcı ve satıcının ortak belirleyeceği bir tutar vade ve fiyattan finansal varlık alışverişi yapılabilir. Ya da tutar ve vade standart hale getirilmiş şekilde alım satım işlemi gerçekleştirilebilir (Konuralp, 2001: 21-22).

Türev piyasalardaki bir diğer işlem şekli de swap işlemlerdir. Bu işlem gelecekte yapılacak bir nakit alışverişinin ne zaman ve nasıl yapılacağını gösteren anlaşmadır. Alıcı ve satıcı karşılıklı olarak belli ödemeleri yapacak şekilde ihtiyaç doğrultusunda esnek bir anlaşma yapma imkanı bulur. Swap işlemi yenilenirken fiyattaki alış ve satış arasındaki farktan doğan maliyeti ortadan kaldırır. Bu özelliği genel olarak maliyetli işlemler olarak görülen forward işlemlere göre bir artı olarak görülmektedir.

Swap işlemleri; belirli dövizlere erişme güçlükleri, uygun faizli kredi, farklı bir döviz cinsinden fon edinme zorunluluğu, likidite eksikliği ve piyasalarda erişilen vadelerin kısalığı gibi durumlarda kullanılır (Ceylan ve Korkmaz, 2000:247). En sık kullanılan türleri faiz ve para swapıdır. Faiz swabı kredi değerliliği farklı işletmelerin aynı miktarda fakat değişik faiz oranlarından oluşan ödemeleri değiştirmelerden oluşur. Ya da kısaca sabit faizi değişken faize, değişken faizi sabit faize değiştirir. Para swabı ise farklı para birimlerinden oluşan mevcut veya alınacak borçların vade tarihinden daha önceden anlaşılması belirli bir kur hesabıyla geri ödenmek üzere değiştirilmesiyle oluşmaktadır (Fettahoğlu, 1991:17).

1.4. FİNANSAL PİYASALARIN GELİŞİMİ

Ekonomik gelişimlerin çoğunda olduğu gibi finansal piyasaların gelişimi de belirli bir olay ya da zamanla sınırlı değildir. 2000’li yıllara ve ekonominin günümüz düzenine ulaşması bir çok dönem ve aşamadan geçmiştir. Sosyal, siyasi ve ekonomik unsurlar birlikte incelendiğinde zaman içinde pek çok değişim ve gelişimin birbirine bağlı ve neden sonuç ilişkisi içinde ilerlediği görülür. Gelişen dünya düzeni içerisinde alınan bir karar dahi birbirine bağlı pek çok olguyu beraberinde getirir.

Finansal piyasaların gelişimi incelendiğinde de pek çok önemli olay ve karar dikkat çekmektedir. Özellikle 1980 sonrasında; sermayenin serbest dolaşımı, rekabetin artması, haberleşme ve bilgi işlem teknolojilerinin gelişmesi, piyasalarda yeni yatırım araçlarının kullanılması, mevcut yatırım araçlarının değişim ve gelişimi, finansal serbestleşme ve özellikle küreselleşme gibi olguların finansal piyasaların değişim ve gelişimine zemin hazırladıkları görülmektedir.

1.4.1. Küreselleşmenin Finansal Piyasalara Etkisi

Küreselleşme sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kişiler, toplumlar ve ülkeler arası iletişimin artması ve sınır kavramının esnekleşmesi olarak değerlendirilebilir. Ekonomik olarak küreselleşme ise ülkeler arası ekonomik politikaların yayılması, uluslararası ticaretin artması, uluslararası sermaye akımının büyümesi ve kolaylaşması, üretimin ülkelerin ortaklığıyla yapılmasının artması, ve ortak pazar kavramının gelişmesi olarak nitelendirilebilir. Ekonomik küreselleşme içerisinde finansal küreselleşme ise; ulusal finans piyasalarını ayıran

sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının kontrol ve sınırlamalardan arındırılıp uluslararası rekabete açılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ile yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerin artması şeklinde tanımlanmaktadır (Afşar, 2010;48).

Küreselleşme ekonomi içerisinde finansal piyasaların gelişmesine en büyük etkilerden biridir. Ancak bu etkileşim tek taraflı değildir. Finansal piyasalardaki gelişmeler de bir şekilde ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Yeni finansal araçların ortaya çıkması, mevcut araçların gelişim ve değişimi sınırları aşarak ülkeler arası kullanımının artması süreç üzerinde etkili olmuştur.

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası ve 1980 arası dönem değerlendirildiğinde ülkelerin ekonomik yapılanma süreci geçirdiği ve bu dönemde endüstriyel öncelikli gelişme çalışmalarından dolayı ciddi sınırlar bulunmaktaydı. Sonrasında bu sınırların esnetilmesiyle ülkeler arası etkileşim artış eğilimi gösterdi. Ve uluslararası finans piyasaları da ciddi ilerleme göstermeye başladı. Savaş sonrası finansal küreselleşme hareketleri sanayi ve ticaret merkezlerinin yeniden canlanmasıyla uluslar arası ticaret ve yatırımların artmasıyla hız kazanmıştır. Ülkeler ticarete koydukları sınırlamaları kaldırarak gelişme yolları aramıştır ve buna paralel olarak da uluslararası finansal işlemlerin hacmi artmıştır (Alp, 2002:52).

1.4.2 Yeni Finansal Araçların Finansal Piyasalara Etkisi

Finansal araçların çeşitlenmesi ve gelişmesi finansal piyasaların gelişmesinde en önemli etkenlerden birisidir. Finansal piyasalardaki gelişmelerle ulusal ve uluslararası alanda daha fazla piyasa katılımcısına yer açılmış, piyasalardaki rekabet artmış, bu nedenle finansal kurumlar tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların beklentilerini karşılayabilmek için yeni finansal araçlar geliştirmişlerdir (Alp, 2002:46).

Finansal küreselleşmenin sonucu olarak bir taraftan finansal piyasalardaki fon akımlarının boyutları, diğer yandan piyasalarda işlem gören finansal finansal araçların türlerinde önemli gelişmeler görülmektedir. Bunun sonucunda piyasadaki fon miktarı büyük oranda artış göstermiş finansal araçlar daha çok ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak çeşitlenmiştir (Afşar, 2010: 48). Finansal araçların artmasıyla kurumlar arasında olduğu gibi araçlar arasında da rekabet artmıştır.

Yeni finansal araçların ortaya çıkma nedenleri; riski azaltmak, yüksek faiz ve enflasyondan korunmak bunun yanında yatırımcıların ve finansal kurumların daha yüksek kar sağlaması olarak görülmektedir (Özmen, 2011: 63). Bu araçlarla birlikte finansal piyasaların gelişimi de hız kazanmıştır. Finansal araçlar ve ortaya çıkış nedenleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1.2. Finansal Araçlar ve Ortaya Çıkış Nedenleri

FİNANSAL ARAÇLAR	ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ
Tüketici Varlıkları -Çift Yönlü Para Piyasası Fonları	1974'te para piyasasındaki oranların artmasına karşılık geliştirilmiştir.
-6 Aylık Para Piyasası Sertifikaları	1978'de para piyasasındaki yüksek oranlara karşılık çıkarılmıştır.
-Serbest Vadeli Sertifikalar	1981'de kişisel tasarrufları teşvik etmek için bütün yatırımcılara yönelik çıkarılmıştır.
Tüketici Kredileri ve İpotekler 1.Değişken Oranlı İpotekler 2.Değişken Oranlı Müşteri Taksit Borçlanmaları	1970'de borçluları dalgalı faiz oranlarından korumak için çıkarılmıştır.
İpotek Havuzları ve İkincil İpotek Piyasası	İpotek Likiditesinin artırılması için ikincil piyasası oluşturulmuştur.
İşletmeler İçin Banka Borçlanmaları 1.Ticaret Bankalarında Serbest Şekildeki Tasarruflar 2. Ticaret Bankalarında Artan Fiyatlı Opsiyonlar	Yabancı Bankalarla artan fiyat rekabeti ve dalgalı faiz oranlarından dolayı çıkartılmıştır.
Banka Leasingleri ve Uluslararası Banka Faaliyetleri	Uluslararası işletmelerin yabancı bankalarla daha etkili bir şekilde çalışması için bankalara yetki verilmesi, işletmelerin finansman ihtiyaçları için ortaya çıkarılmıştır.
-Hazine Teminatları ve Acenteleri Değişken Oranlı Tasarruf Bonoları	Eski sabit oranlı tasarruf bonolarını yatırımcılara daha cazip hale getirmek için yüksek ve dalgalı faiz oranlı hale getirilmiştir.
Şirket Bonoları 1. ECU Bonoları 2. SDR Bonoları	Faiz ve döviz oranlarındaki dalgalanmalar neden olmuştur.
Finansal Futures ve Opsiyonlar	Faiz ve döviz oranlarındaki dalgalanmalardan doğan risklerden korunmak için geliştirilmiştir.

Kaynak: Mali Çözüm Dergisi, Finansal Yeniliklerin Gelişimi, Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Üzerinde Deneysel Bir Çalışma, 2003, 3

1.4.3. Teknolojinin Gelişmesinin Finansal Piyasalara Etkisi

Teknolojik gelişmeler birçok alanda olduğu gibi finansal piyasaların gelişiminde de etken bir rol oynamıştır. Bu gelişmeler finansal varlıkların gelişimini ve piyasaya sunumunu kolaylaştırmıştır. Finansal piyasalarda teknoloji kullanımı sayesinde işlemler hız kazanmış, işlem maliyetleri düşmüştür. Zamandan ve maliyetten kazanım beraberinde karlılığı da getirmiştir. Özellikle internet kullanımının gelişmesiyle yatırımcıların bazı finansal piyasalarda online olarak anında işlem yapabilmesi işlemlerin etkinliğini de arttırmıştır. Bu işlemlerle piyasa kavramı için ‘‘yer’’ unsuru önemini kaybetmiştir. Finansal piyasalarda bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasıyla işlem başına düşen maliyetlerin azalması, maliyet etkinliğinin önemli olduğu finans sektöründe maliyet etkinliğini sağlayamayan ürünlerin piyasadan yok olması durumunu da gündeme getirmiştir (Kaplan, 1999:7).

Teknolojik altyapısını kurup geliştiren ülkelerle bunu başaramayan ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel bir uçurum oluşmaktadır. Üstün teknolojiye ve bu teknolojiyi destekleyen ARGE faaliyetlerine sahip olan ülkeler üstünlüklerini arttırırken, teknolojik altyapısı olmayan ülkeler rekabet şansını kaybetmekte ve küreselleşme sürecinin hızlanarak artmasıyla aradaki uçurum giderek büyümektedir (Özkan, 2004:56).

1.5. Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkileri

Ekonomik büyüme farklı büyüme modelleri içerisinde farklı şekilde tanımlanmıştır. Farklı modeller ekonomik büyümenin belirleyicileri konusunda farklı teoriler üretmişlerdir. Örneğin; neo-klasik büyüme teorisine göre ekonomik büyümenin belirleyicisi dışsal faktörlerdir. Bu teoriye göre toplam istihdam, teknolojik gelişmişlik düzeyi, sermaye birikimi gibi faktörler üretim düzeyinin belirleyicisi anlamında ekonomik gelişmenin ana unsurlarıdır. Neo-klasik teoriye tamamlayıcı nitelikte bir düşünceyle ortaya çıkan içsel büyüme teorisine göre ise ekonomik büyümenin temel belirleyicileri uygulanmakta olan eğitim, sağlık ve teknoloji politikalarıdır (Afşar,ve Afşar 2010:58). Genel olarak ekonomik büyümeyi bir ülkede belirli bir dönemde üretim kapasitesinin artması ve kaynakları etkin kullanımı olarak değerlendirebiliriz.

Bu modeller arasında finansal gelişmelerin ekonomiye etkisi özellikle içsel büyüme modeli içerisinde ilişkilendirilmiştir. Bu modellerle finansal sistem ve bu sistemin dinamikleri ekonomik büyüme içerisinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ekonomik anlamda önemli bir katkı olmuş ve beraberinde pek çok çalışma getirmiştir.

Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyle ilişkisi tarih boyunca iktisatçılar ve araştırmacılar arasında farklı fikirlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu iki olgu arasında, finansal büyümenin ekonomik büyümeye üzerinde olumlu bir etki yarattığı ya da aslında finansal büyümenin direkt ekonomik büyümeyi etkilemediği, aynı şekilde ekonomik büyümenin de finansal büyüme üzerinde ciddi bir etki yarattığı vb. görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak günümüzde finansal piyasaların gelişmesinin özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde bir etkileme yaptığı yaygın olarak kabul edilmiş bir ekonomik olgudur.

Finansal gelişme finansal piyasaların gelişmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu gelişmeyi inceleyebilmek için öncelikle finansal gelişme kavramının tam olarak neyi ifade ettiği ve aynı zamanda finansal derinleşme kavramının ne olduğunu bilmek gerekir.

Finansal gelişme, finansal sistemin hacminin büyümesi, finansal araçların artması ve etkin kullanımının gerçekleştirilmesi ve finansal yapının olumlu gelişmesi, tasarrufların yatırıma dönüşmesinin olumlu yönde ilerleyişolarak değerlendirilebilir. Finansal derinleşme ise milli gelir içerisinde para arzının payını ifade etmekte olup finansal gelişmenin ve kullanılan finansal araç çeşitliliğinin bir ölçüsüdür (Saltoğlu, 1998: 13). Başka bir ifadeyle finansal derinleşme; ekonomide ve finansal piyasada tasarruf edilen fonların finansal piyasalar içerisinde kalmayıp reel piyasalarda yatırıma dönüştürülmesinin artışıdır. Bir ekonomide finansal derinleşme seviyesi ne kadar iyi durumda olursa finansal piyasalar da o oranda gelişir. Finansal piyasaların ne kadar geliştiğinin de ülke ekonomisinin ne kadar geliştiğiyle doğrudan pozitif bir ilişkisi vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tek sebep olmamakla birlikte, finansal piyasaların etkin işleyememesi sonucu ekonomik büyüme yeterince gerçekleşmemektedir.

Ekonomik gelişme içerisinde değerlendirildiğinde; finansal piyasaların fon akışında etkinliğinin artması, maliyetlerin azaltılıp karlılık oranının yükseltilmesi,

tasarrufların piyasaya aktarılması ve tasarruf edilen fonların yatırımda kullanılması, finansal araç ve kurumların etkin kullanılması gibi unsurlar finansal piyasaların gelişmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu gelişmeler ekonomik büyümenin sağlanmasında olumlu etki yaratacaktır. Gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde bu olgularda yetersizlikten doğan düşük büyüme rakamları gözlemlenmektedir.

Ancak yaşanan her yeni gelişme ve finansal alanda yaşanan her ekonomik yenilikle birlikte bir iyiye gidiş söz konusudur. Özellikle 1970’li yıllardan sonra meydana gelen finansal serbestleşme ülke ekonomileri üzerindeki kısıtlamaları büyük oranda kaldırmış ve gelişen finansal yapı ve piyasalar ülke ekonomileri üzerinde de olumlu bir etki bırakmıştır.

1.6. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasalar

Gelişmekte olan ülkeler nüfus açısından dünyanın büyük bir oranını kaplarken ekonomik açıdan değerlendirildiğinde bu ülkelerin payı oldukça küçüktür. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik açıdan geride kalmalarının birbirine bağlı birçok sebebi vardır. Bu sebepler piyasalar açısından değerlendirildiğinde temelde tasarruf miktarının ve tasarrufların yatırıma dönüştürebilme oranının az olmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler finansal piyasaları kullanarak ülke ekonomisi içerisinde sermaye miktarını arttırarak bu sayede artan üretim miktarı ile büyüme hızlarını arttırabilirler.

Finansal piyasaların ekonomik katkısının arttırılması için bazı fonksiyonları yerine getiriyor olması gerekir. Bu fonksiyonlar şöyle sıralanabilir (Korkmaz ve Ceylan, 2006: 9).

- Tasarrufları para ve sermaye piyasalarına kanalize edebilmek.
- Yatırımcıları ellerindeki finansal varlığı istedikleri zaman elden çıkarabilmelerine olanak sağlayarak likidite riskini düşürmek.
- Yatırımcılara çeşitlendirme olanağı sunmak.
- Piyasa ile ilgili bilgilerin ulaşımını kolaylaştırmak.

- Denetim faaliyetlerini arttırarak yatırımcının ve kamuoyunun haklarını korumak.
- Finansal entegrasyonu sağlamak.

Öncelikli olarak bu faaliyetlerin etkin ilerlediği bir finansal piyasa ülke ekonomisinin gelişmesini pozitif etkilemektedir. Günümüzde bu etkinliği gerçekleştirme bakımından bazı ülkeler ciddi ilerlemeler göstermişken bazı ülkelerde ciddi finansal problemler görülmektedir.

Her ayrımda olduğu gibi finansal piyasalar açısından da gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklı özellik ve işleyişler mevcuttur. Bu farkı incelemek adına gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarının özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özgen, 1998: 6).

- Finansal Piyasalar gelişmekte olan ülkeler için yeni sayılabilecek bir türdür. Gelişme amaçlı politikalar sonucu önemi artan finans piyasaları bu ülkelerde genellikle devlet tarafından kurulduğu için etken taraf devlet ve birkaç finansal kurum olmaktadır. Bu durum piyasa ve özellikle piyasada işlem yapanlar adına bir sorun halini alabilmektedir.
- Ülke ekonomilerinde finansal piyasaların gelişmişliğinin olumlu etkisi olduğu söz konusudur. Ancak aynı şekilde ülke ekonomisinin içerisinde bulunduğu durum da piyasaları

etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomisindeki yapısal sorunlar vardır. Bu sorunlar genel itibariyle; ülkedeki cari açık, enflasyon oranı, faiz oranı, döviz eksikliği, sermaye eksikliği, yatırım eksikliği, işsizlik, ekonomik büyümenin düşük performansı vb. olabilmektedir. Finansal piyasalardaki iyi veya kötü her gelişme ekonomiyi etkilediği gibi ekonomideki bu yapısal sorunlardan kaynaklanan temel problemler de finansal piyasaların gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir.

- Gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarında ülke ve kredi riskinin artması, yasal düzenlemelerdeki eksiklikle, denetleyici kurumların yeterince etkili olamaması, kredi piyasalarında kısa vadeli işlemlerin çoğunlukta olması, faiz oranlarının yüksek olması gibi problemler mevcuttur. Bu problemler finansal piyasaların yeterince etkin olmamasından kaynaklanmaktadır.

- Bazı ülkelerde devletin finansal piyasalarda kurucu, denetleyici ve düzenleyici olarak yer alması ve sermayeyi yönlendirmesi ekonomik istikrar sağlamak ve ekonomik büyüme adına faydalı olmuştur. Örneğin; Çin’de finans piyasaları üzerindeki yoğun devlet kontrolü finansal istikrarı sağlamış, finansal beklentileri üzerinde pozitif bir etki yaratmış ve bu sayede ekonomik büyüme kaydedilmiştir. Ancak bu şartlar altındaki finansal piyasalarda yaşanan problemler göz önünde bulunduğunda herhangi bir aksaklıkta piyasa dengesinin bozulabildiği ve devlet müdahalesini gerektiren durumların ortaya çıktığı görülmüştür. Devlet müdahalesi bazı durumlarda piyasayı rahatlatmak adına olumlu sonuçlar verse de bazı durumlarda finansal baskı şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu durum piyasalar üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir ve geliştirmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göre daha fazla görülmektedir.
- Geliştirmekte olan ülkelerin finansal piyasalarda en fazla önem verdiği araçlardan bir tanesi hisse senetleridir. Bu ülkeler hisse senedine ağırlık verip hisse senedi piyasalarının uluslararası piyasalara açılmasını teşvik ederek piyasa risklerinin azaltmayı ve kaynak kullanımının etkinleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu sayede yatırımların artması, dış ticaret açığının portföy yatırımlarıyla finanse edilmesi ve ekonomik büyüme hedeflenmektedir.

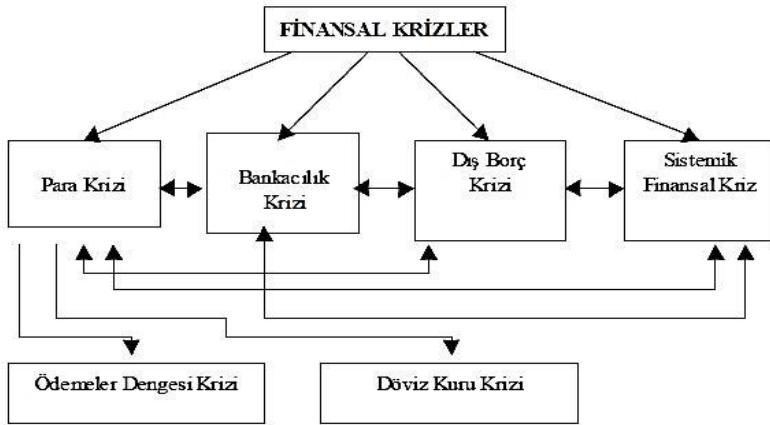
1.7. Finansal Krizler

Finansal krizler; ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların fonların en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan ekonomik birimlere kanalize edilmesindeki etkinliğini kaybetmesi nedeniyle finansal piyasalarda ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır (Mishkin,1996:39).

Finansal krizler aslında yabancı sermaye akışında aniden meydana gelen kesilmelerden kaynaklanmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelere gelen sermaye belli bir süre sonra hızla yaptığı yatırımları likidite çevirerek geri dönmeye çalışmakta ve bu da ülkelere yabancı sermayenin girmesiyle şişmiş olan döviz kurlarından tahvil fiyatlarına ve hisse senedi fiyatlarına kadar çeşitli finansal yatırım araçlarının fiyatlarının hızla düşmesine neden olmaktadır. Yabancı sermayenin geri çekilmesi bazı bölgelerde özellikle anlamlı olmakla birlikte geliştirmekte olan ülkelerin çoğunu olumsuz etkilemektedir (Özel, 2005:18).

Finansal krizler yaşanan ülkelerde ülke içindeki ekonomik istikrarsızlık uluslararası alandaki yatırımcıların sermayelerini kriz ortamındaki bir ülkede risk altında değerlendirmek istememelerinden dolayı yabancı sermayenin azalması ile sonuçlanabilmektedir. Bu durum özellikle yabancı sermayenin etkin olduğu gelişmekte olan ülkeler için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Diğer ekonomik unsurlarda olduğu gibi finansal krizler de birbiri ile ilişkilidir ve birlikte incelenmelidir. Bu krizlerden herhangi biri değişik ekonomik koşullarda birbirinin nedeni ya da sonucu olarak gelişebilmektedir. Finansal krizlerin birbirlerine olan olası etkileşimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kaynak: Delice, G.(2003) EÜ İİBF Fakültesi Dergisi, Sayı:20 ss:63

Şekil 1.2. Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

Finansal krizler; para krizleri, bankacılık krizleri, dış borç krizleri ve sistemik krizler olmak üzere dört şekilde incelenir.

1.7.1. Para Krizleri

Özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya merkez bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek

suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur (Delice,2003:59).

Para krizlerine yol açan spekülâtif saldırılar, yurtiçi aktif piyasalarında bir çöküşün; yabancı para cinsinden kısa vadeli dış borçlardaki artışın, döviz kurundaki aşırı değerlenme ve cari hesap açığındaki artışın veya sabit döviz kuru sistemini terketmeye yönelik bir politika tercihinin arkasından ortaya çıkabilir (Milesi, Ferretti ve Razin, 2000:286).

Para krizlerini ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizi şeklinde ikili bir ayırımı tabi tutmak mümkündür. Sabit kur sistemleri uygulayan ülkelerdeki para krizleri ödemeler dengesi kriz diye adlandırılarak dikkat döviz rezervi azalmalarına çekilirken, esnek kur sistemi uygulanan ülkelerdeki krizlere döviz kuru krizi adı verilerek, dikkat rezerv azalmaları yerine kur değişmelerine çekilmiş bulunmaktadır (Kibritçioğlu, 2001:175).

Para krizlerinin araştırılmasına ve çözümüne yönelik yapılan çalışmalarda farklı modeller geliştirilmiştir. Bunlar; birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleridir. Her bir model bir öncekine artı bir bilgi katması ve geliştirmesi açısından önemlidir.

Birinci nesil modellere göre, bir krizin meydana gelmesi için mutlaka yurtiçi (para, maliye) politikalarla, dış ekonomik ilişkilere ilişkin (döviz kuru) politikalar arasında tutarsızlıklar olmalıdır. Buna en çok verilen örnek ise, sabit döviz kuru sabit tutulurken genellikle bütçe açığını finanse etmek için para mekanizmasına dayanılmasıdır. Döviz kuru paritesi sabit tutulurken, devletin açıklarını kapatmak veya başka nedenlerle genişletici para politikası izlemesi sonucu merkez bankasının rezervleri yavaş yavaş eriyecektir. Rezervler genellikle bir yıllık ödemeler dengesi açığını karşılayacak düzeye doğru indikçe, spekülâtorler döviz almayı hızlandırır ve döviz paritesinin çok daha erken terk edilerek devalüasyona gidilmesine yol açar. Birinci nesil modeller, mutlaka izlenen para, maliye ve döviz kuru politikaları arasındaki temel tutarsızlıklara dayandıkları için temel ilkelerin önemli olduğunu vurgularlar (Değirmen ve vd, 2006, s.467–468).

İkinci nesil modeller, genellikle hükümetlerin sabit kur paritesini korumak için nedenleri olacağı gibi, bu sabit kuru terk etmek için de nedenleri olacağını

kabul etmektedirler. Böylece, bu iki motif arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Bireylerin, sabit kurun terk edileceği beklentisine girmeleri dahi döviz kurunu korumanın maliyetini artıracaktır. Pariteyi korumanın maliyeti arttıkça, hükümetin ileri bir tarihte bundan mutlaka vazgeçeceği beklentisi oluşacaktır. Ancak, beklentiler ve spekülâtif ataklar, bunun daha erken bir tarihte ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Dolayısıyla, ikinci nesil modeller, temel esaslarda bir sorun yaşanmasa dahi, spekülâtif atak durumunda krize girilebileceğini göstermektedir (Değirmen, Şengönül, Tuncer, 2006, s.468).

Üçüncü nesil kriz modelleri, Asya krizinden sonra geliştirilmiştir. Bu modellerde özellikle bilânço etkileri ve bankacılık sektöründeki sorunlara dikkat çekilmiş ve önceki modellerin aksine para ve bankacılık krizleri birlikte açıklanmaya başlanmıştır. Bu modeller ahlaki tehlike (moral hazard), vade (maturity mismatch) ve para birimi uyumsuzluğu (currency mismatch) modelleri olarak üç grup altında toplanmaktadır. Moral hazard modellerinde hükümetler, özel finans kuruluşlarının (bankaların) mevduat sahiplerine alenen olmasa da gizli mevduat garantileri sağlamaktadır. Finansal kuruluşlara sağlanan bu tür garantiler, zayıf düzenleme ve denetleme ile birlikte gözetim ve kontrolde eksikliklere neden olarak ahlaki tehlike sorununa yol açmaktadır. Vade ve para birimi uyumsuzluğu modelleri, bankaların yabancı döviz cinsinden kısa vadeli yükümlülüklerle ve yerli para cinsinden uzun vadeli varlıklara sahip olmasıyla ortaya çıkan likidite sorunları etrafında geliştirilen modellerdir (Altıntaş, Öz, 2007, s.23-24).

1.7.2. Bankacılık Krizleri

Mali güvenin kaybolması dolayısıyla tasarruf sahiplerinin mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmeleri veya başka bir nedenle bankaların yükümlülüklerini karşılama yetersiz kalması nedeniyle kamu otoritesinin söz konusu bankaların faaliyetlerine son vermesi, birleşmelere zorlaması, devletleştirilmesi veya önemli miktarda mali destekte bulunması bankacılık krizi olarak adlandırılmaktadır. Bankaların talepleri yerine getirememeleri ile mali panik krize dönüşmüş olur. 1994 Meksika Krizi ve Türkiye 1994 5 Nisan Kararları sırasında bazı bankalar tasarruf sahiplerinin bu tür hücumlarına uğramışlardır (Yıldırım, 2006: 97).

Dünyada son yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizleri, sadece gelişmekte olan ve piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerle sınırlı kalmamış, aynı

zamanda sanayileşmiş ülkelerde de gözlenmiştir. Bankacılık krizleri, hane halkı ve şirketlerin faaliyetlerini sınırlandırmakta, yatırımların ve tüketimin azalmasını hızlandırmakta, finansal sektörün kredi ve ödemeler sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemesini engellemektedir. Ayrıca, sermayenin yurt dışına çıkışını hızlandırdığından, özellikle bankalar gibi finansal kurumlara olan güvenin de yok olmasına neden olmaktadır. Bankacılık sistemine duyulan güven eksikliği ve zayıf bankacılık sisteminin varlığı, bankaların zamanla başarısız olmasına neden olurken, sermayesi zayıf olan bankalara da fonlarını genişletme fırsatı vermemektedir. Sonuçta bankacılık kredilerinde azalma kaçınılmaz olmakta; banka kredilerindeki daralma ise, diğer kesimlerin sermayelerini azaltarak, firmalar ve hane halklarının yatırım ve tüketimlerini azaltmaktadır (Altıntaş, 2004, s.39).

1.7.3. Dış Borç Krizleri

Bir ülkede hem kamu hem de özel kesim farklı veya benzer alanlarda kullanmak üzere dış kaynaklı borçlanma yoluna gidebilir. Ancak dışarıdan alınan borçların ödenememesi durumu beraberinde bir takım olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır. Özellikle kamu kesiminin dış borçlarını ödeyememesi ve bu sebeple yapılan borçlara yeniden yapılandırmalar ülkenin uluslararası alanda yeni kaynaklar bulmasını güç hale getirir. Bu bağlamda borçların ödenememesinden ve yeni kaynak bulamama durumundan kaynaklanan kriz ortamı oluşabilmektedir. Kamu kesiminin ödenemeyen dış borçları sebebiyle oluşan kriz ortamı özel kesimin de kaynak bulma konusunda problemlerle karşılaşmasına neden olur. Bu durum dış borç krizi olarak nitelendirilir.

1.7.4. Sistemik Finansal Krizler

Potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade eder. Ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanırlar. Belli bir düzeyde sabitlenmiş döviz kurları ticari açıkların artmasına yol açar ve bu da kaçınılmaz bir şekilde ilgili paraya yönelik spekülasyon bir saldırıya, döviz rezervlerinde bir kayba ve döviz kurlarında uyum sağlayıcı bir düşüşe yol açar (Feldstein, 1999:6). Bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir değer kaybı ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı ile ulusal paranın devalüasyonu arasında

karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenir (Mishkin, 2001: 11).

1.7.5. Finansal Krizlerin Nedenleri

Bir ülkede mikro ya da makroekonomik birçok etken beraberinde finansal istikrarsızlığa, finansal istikrarsızlık da kriz ortamına sebep olabilmektedir. Finansal yapıları incelendiğinde her ekonomide farklı sebep veya sebeplerden doğan finansal krizler, ülkelerin krizi yönetebilme ve atlatabilme durumlarına da bağlı olarak sonuçları itibariyle ciddi ekonomik sonuçlara neden olabilmektedir. Ülkeleri kriz durumuna sürükleyen birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler genel itibariyle incelendiğinde; finansal liberalizasyon, sabit döviz kuru sistemleri ve makroekonomik bazı nedenlerdir.

1.7.5.1. Finansal Liberalizasyon

Finansal serbestlik kavramının ortaya çıktığı ve gelişmeye başladığı dönemden itibaren özellikle 1980'li yıllardan sonra birçok ülke finansal piyasaları üzerindeki baskılama ve kısıtlamaları azaltmıştır. Finansal piyasaların baskı ve kısıtlamalardan uzak serbest bir düzen içine girmeleri beraberinde bazı problemler de meydana getirmiştir.

Faiz kontrollerinin kalkması, zorunlu rezervlerin azaltılması, piyasaya girişin hem yerli bankalar hem de yabancı bankalar için kolaylaştırılması, yerli paranın konvertibilitesinin sağlanması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi gibi iç ve dış finansal deregülasyon uygulamaları bankacılık sisteminin faiz, döviz kuru, likidite ve ödenebilirlik risklerini önemli ölçüde arttırmıştır(Karabulut, 2002:41).

Finansal liberalizasyon süreci ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde yüksek reel faiz oranından yabancı sermaye girişi teşvik edilmiştir. Sermaye girişi, ulusal paralarını dolara sabitleyerek sabit döviz kuru sistemini uygulayan hükümet politikalarıyla da desteklenmiştir. Finansal liberalizasyona bağlı olarak gelişen yüksek reel faiz oranları, gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörün likidite krizlerinin önemli nedenlerini oluşturmaktadır.(Mishkin, 1999:10).

1.7.5.2. Sabit Döviz Kuru Sistemleri

Finansal kriz yaşayan ülkelerin birçoğunda sabit kura dayalı programların risk etkisi bulunmaktadır. Bu risklerden birincisi bu tür programların sadece bankacılık sektörünü değil diğer bütün kesimleri de dövizle borçlanmaya itmesidir. İkincisi ise reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi tasarruflar aleyhine tüketimi ve ithalatı arttırmaktadır. Bu durum da beraberinde cari açık sorununun artmasına neden olmaktadır (Turgut ,2006:40).

Sabit döviz kuruna dayalı istikrar politikalarının uygulanmasıyla ilgili yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde, yerli paranın aşırı değerlenmesi dış talebe dayalı bir büyüme artışı ile dış ticaret açığının artması olarak özetlenmektedir. Dış ticaret açığının sürdürülemez noktaya gelmesi, kaybolan rekabet gücü ve reel sektördeki yıpranma ekonomideki daralma sürecini teşvik etmektedir. Bu süreç ne kadar uzun yaşanırsa uluslararası rekabeti arttırmak ve reel sektöre yatırımları teşvik etmek için gerekli olan devalüasyon oranı o kadar büyümektedir. Sabit döviz kuru ile ilgili anlatılan bu gelişmeler bir finansal krizi tetikleyebilmektedir(Turgut, 2006:41).

1.7.5.3. Makroekonomik Nedenler

Birçok finansal krizde rol oynayan en önemli etken makroekonomik istikrarsızlıklar olmaktadır. Aşırı genişlemeci para ve maliye politikaları uygulamaları, kredi hacmini arttırıp, borç miktarının artmasına ve gayrimenkul yatırımlarda spekülasyon artışlarına yol açmaktadır. Genişlemeci politikalar sonucunda artan enflasyonu kontrol edebilmek, dış dengeyi iyileştirmek ve varlık fiyatlarını düzeltmek amacıyla sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına, borcun geri ödenmesinde güçlüklerle, alınan kredilerin yeterince etkin bir biçimde kullanılmamasına neden olmaktadır(Turgut, 2006:41). Bu gibi makroekonomik problemler ve yapısal sorunlar finansal piyasalarda ve ekonomik sistemi içinde istikrarsızlık yaratacağından kriz ortamına yol açabilmektedir.

Finansal kriz ortamı özellikle gelişmekte olan ülkelerde süregelen makroekonomik istikrarsızlıklar kalıcı hale geldiği ve uygulanan çözüm ve politikalar etkin olamadığı için oluşmaktadır. Genellikle makroekonomik unsurlardan kaynaklanan bu krizler tek bir unsura bağlı olarak ortaya

çıkılmamaktadır. Birbirine bağılı sebeplerden ortaya çıkan bu krizler gelişmekte olan ülkelerdeki yapısal sorunlar nedeniyle ortaya çıktığı sektörde kısıtlı kalmayıp birbirine bağılı diğer sektör ve piyasaları daha sonra ise genel anlamda ülke ekonomisini etkilemektedir. Var olan ekonomik sorun ve istikrarsızlıklar göz önüne alındığında meydana gelen finansal krizler etkileri bakımından ağır ekonomik ve sosyal sonuçlar meydana getirmektedir.

Finansal piyasalar açısından finansal krize yol açan makroekonomik sorunlar özellikle varlık fiyatlarındaki hızlı değişmeler, faiz oranlardaki keskin ve ani artışlar, döviz kurlarındaki hızlı düşüşler, ekonomik durgunluk ortamının sürekliliği, olarak değerlendirilebilir (Coşkun, 2001: 42). Bu sorunlar makroekonomik anlamda finansal piyasalarda krize en fazla neden olan sorunlardır. Finansal kriz meydana geldikten sonra çözüm sürecinin beklentilerden fazla sürmesi ya da etkin olamaması kriz yaşayan ekonomilerin ağır kayıplar vermesiyle sonuçlanmaktadır.

2. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK

Bankacılık sektörü özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların en büyük hacme sahip ve en etkin sektörüdür. Bu anlamda değerlendirildiğinde bankacılık sektörü finansal piyasalar içinde önem verilmesi ve ekonomik anlamda gelişimine dikkat edilmesi gereken bir sektördür.

2.1. Bankacılığın Tanımı

Bankacılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze ekonomik düzen içinde yer almış ancak zaman içerisinde işlev ve önemi artmıştır. Bankacılığın farklı düşüncelere göre farklı tanımları olabilmektedir. Bu tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir (Afşar, ve Afşar 2010:330).

Banka; para, sermaye ve kredi konularında her türlü faaliyeti yapan, düzenleyen, bireyler ve kurumların bu alandaki ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerini kendisine temel iş konusu olarak seçen bir ekonomik birimdir.

Başka bir tanıma göre banka; mevduat ve diğer isimler altında ekonomik birimlerden kaynak toplayan, bu kaynakları çeşitli finansal işlemlerde kullanan, bu işlemleri iş olarak yapan ve ekonomide kaydı para yaratan finansal kurumlardır.

Bankalar; belirli bir sermaye ile kurulan belirlenmiş amaçlara göre örgüt yapısını oluşturan, çeşitli işlemlerle gelir sağlayan, hissedarları, borçluları ve alacaklıları olan hizmet işletmeleridir.

Tasarruf ve yatırım olarak değerlendirildiğinde bankalar; toplumda oluşan tasarrufları kabul ederek, kendisi ya da tasarruf sahipleri adına değerlendiren, karşılığında belirli bir ücret ödeyen (faiz) ya da talep eden, düzenli veya gereksinim duyulduğu anda yapılacak ödemelere aracılık yapan, ticari ve ekonomik hayata hizmet eden kuruluşlardır.

Genel olarak bankalar; ulusal ve uluslararası alanda, para ve para ile ifade edilen değerlerin alım, satımının, değişim ve transferinin yapıldığı ekonomik birimlerdir.

Bu tanımlamalar baz alınan kriterlere göre arttırılabilir veya değiştirilebilir. Ancak genel olarak bakıldığında bazı noktalarda birleşir. Bu noktalar şu şekilde sıralanabilir; (Afşar ve Afşar 2010:330)

- Mevduat kabul etmek ve korumak
- Paranın bir hesaptan diğerine aktarımı
- Ödemelerin yapılmasına aracılık
- Toplanan mevduatların belirli alanlara yönlendirilmesi
- Ekonomik alanda hizmet vermek
- Finansal konularda işlem yapmak

Ekonomik alanda yaşanan gelişmelerden finans piyasaları olduğu gibi bankacılık sektörü de etkilenmiştir. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle elektronik bankacılığın devreye girmesi sektör açısından önemli bir ilerleme kaydedilmesine katkıda bulunmuştur. Günümüzde internet sayesinde elektronik ortamda işlemlerin yapılması kişilerin bankaya gitmeden işlemlerini halledebilmesi açısından sektöre pratiklik kazandırmış ulusal ve uluslar arası alanlarda işlem kolaylığı sağlanmıştır. ATM'lerin, internet bankacılığının, kredi kartlarının yaygınlaşması kişilerin bir şekilde bankacılık sektörü ve sistemi içerisinde yer almasını sağlamıştır. Sistemin yaygınlaşması kişilerin tasarruflarını bankacılık sistemi içerisinde değerlendirmesi, ekonomide tasarrufların sisteme kazandırılması ve yatırıma dönüşmesi açısından faydalı hale gelmiştir. Aynı zamanda bankacılık sisteminin rekabete açık bir sektör olması bankaların ulusal ve uluslar arası düzeyde birbiriyle rekabet etmesi sektör gelişimi açısından ilerleme sağlanmasında önemli bir etkidir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen düşük yatırım oranından kaynaklanan yapısal problemler temelde tasarrufların eksik olması veya mevcut tasarrufların finansal sistem içerisinde değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bu ülkelerde bankacılık sistemine olan güvenin artması ve gelişmesi finansal sektör açısından da ilerleme kaydedileceğinin bir göstergesidir.

Her ne kadar finansal sisteme kaynak sağlama açısından bankacılık sektörünün gelişmesi önemli olsa da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısı krize yol açabilecek olaylardan etkilenmeye gelişmekte olan ülkelere göre daha dayanıksızdır. Bu durum finansal açıdan bankacılık sektörünün üzerindeki herhangi bir problemin ülke ekonomisi üzerinde krize varan sonuçlar çıkarabileceğinin göstergesidir. Benzer problemler nedeniyle tarihte pek çok ülkede bankacılık temelli kriz ortamı yaşanmıştır.

2.2. Bankacılığın Gelişimi

Bankacılığın gelişimi incelenirken sektörün temel kaynağı olarak karşımıza çıkan para olgusunun gelişimini incelemek gerekir. Para kavramının ortaya çıkması, sonrasında paranın mübadele aracı olarak kullanılması ticaret kavramının başlamasına ve gelişmesine neden olmuştur. Bu durum para ile ilgili problemleri çözme adına bir meslek grubunun doğmasına neden olmuştur. Banker olarak adlandırılan bu kişiler o zaman için madeni paraların değerlerini kontrol etmek, değerini kaybetmiş paraları yenileriyle değiştirmek, ve paranın saklanması gibi görevler edinmişlerdir. Dönem içinde ticaretin de gelişmesiyle bankerler bu işlerin yanında yeni işler de yapmaya başlayarak kapsamalarını geliştirmişlerdir. Özellikle ödünç ve değişimin alanını genişleterek kredi vermeye başlamaları, mevduat almaları, para akışını genişletmeleri, bu faaliyetlerin kişi bazından daha çok kurumsallaşmış ve belirli merkezleri olan alanlara doğru ilerlemesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler günümüz banka sektörünün temellerinin atılması olarak değerlendirilebilir. Ve sonrasında işlemler belirli merkezlerde yapılmaya başlanmıştır.

19. Yüzyıla gelindiğinde bankalar banknot ihracı, kaydi para yaratılması, piyasalarda hisse senedi ve tahvil ihracına aracılık gibi nitelikler kazanmıştır. Bu gelişimle piyasaya ve ekonomik faaliyetlere fon sağlama konusunda gelişme göstermişlerdir. 20. yüzyılda da ilerlemesini ve gelişmesini sürdüren bankacılık sektörü bu defa özellikle küreselleşme ile birlikte faaliyetlerindeki uluslar arası boyutu arttırma imkanı bulmuştur. Finansal yeniliklere bağlı olarak bankacılık ürün ve çeşitliliğini olumlu yönde etkilenmiştir. Bu gelişmelere ek olarak teknolojik gelişmelerdeki ilerlemeler sayesinde işlemlerini arttırarak potansiyel olarak büyüme göstermiştir.

Olumlu gelişmelerin yanında yaşanan finansal sorunlar ve krizler bankacılık alanında uzmanlaşma eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu durum bankaları işlem faaliyet ve kuruluş yerlerine göre uzmanlaşmaya itmiştir. Buna göre zaman içerisinde bankalar işlemlerine göre kısa vadeli kredi işlemi yapan bankalar ve orta-uzun vadeli kredi işlemi yapan bankalar olarak ayrılmıştır. Bankaların geniş kapsamlı faaliyetleri aynı anda yürütmesi de işlem bakımından sorun yarattığı için bu konuda da ayrıma gidilmiş ve faaliyetlerine göre mevduat ve iş bankaları olarak ayrılmışlardır. Kuruluş yeri değerlendirildiğinde ise bankalar önceleri belirli bölgeleri kalkındırmak ve bu bölgelerdeki tasarrufları yönetmek adına önceleri yerel nitelik taşıırken sonrasında büyüme amaçlı uluslar arası faaliyet göstermeye başlamış ve yabancı ülkelerde şube kurarak faaliyetlerini arttırmışlardır.

2.2.1 Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

2.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet dönemi öncesinde Osmanlı Devleti’nde bankacılık sektörü çok etkin olmasa ve çok büyük gelişmeler kaydetmese de varlığını sürdürmüş ve belli ilerleme göstermiştir. Osmanlı Devleti’nde Avrupa’da yaşanan sanayileşme, gelişme ve dışa açılma süreçleri yaşanmamış ve teşvik edilmemiştir. Bu süreçte 19. Yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti’nde bankaya rastlanmamaktadır. Bankacılık faaliyetleri sarraf ve bankerler tarafından yapılmıştır. Bu dönemde yalnızca hazinenin borçlanmasını kolaylaştırmak adına özellikle yabancı bankaların varlığı söz konusudur. Osmanlı’da ilk kez 1847 yılında İstanbul Bankası kurulmuştur. Ancak bu banka ödeme yeteneğini tehlikeye düşüren işlemlere girmesi ve spekülasyona yol açması nedeniyle 1852 yılında kapatılmıştır (Sağlam,1976: 247).

Sonrasında 1856 yılında ticaret ve kredi bankası olarak İngiliz ve Fransız sermayesiyle kurulan Osmanlı İmperial Bankası modern anlamda kurulan bankacılık işlemlerinin yanı sıra banknot basma yetkisi de olan ilk bankadır (Kepenek ve Yentürk, 2005:21).Borçlanma oranının çok yüksek olduğu bu dönemde bu bankayla birlikte Osmanlı’nın dış borç alması kolaylaşmıştır.

Osmanlı gelir kaynaklarının uluslar arası bir kuruluşa geçmesiyle Avrupalı sermayedarlar yeterli güven ortamını gördükleri için bu dönemden sonra yabancı sermayeli bankaların sayısı giderek artmıştır. Kurulan yabancı sermayeli bankalar

kendi ülkeleriyle Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkileri geliştirmeye çalışmışlar ve özellikle madencilik ve ulaştırma alanında yatırım yapmayı tercih etmişlerdir (Tokgöz, 2009: 24)

Bu dönemden sonra İkinci Meşrutiyet dönemine kadar çoğunlukla yabancı sermayeli bankalar kurulmuştur. Sonrasında ulusal sermaye üzerindeki yabancı banka hâkimiyetinden kurtulmak için yerel bankalar kurulmuştur. Ancak bu bankaların bir çoğu yabancı sermayeyle rekabet edemediği için kapatılmıştır. Bu dönemde ulusal sermayeyle kurulan kalıcı bankacılık girişimi Mithat Paşa'nın 1863 yılında kurduğu tarım kredi kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankasına dönüştürülmesidir. Ayrıca 20. Yüzyılın başlarında ulusal bankacılığın geliştirilmesi alanında çaba gösterilmiş ve bölgesel bankaların geliştirilmesi yönünde çaba gösterilmiş ancak bu girişimler sınırlı kalmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 21).

2.2.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyetin ilanından sonra bankacılık alanındaki ilk faaliyetler de diğer birçok alanda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nden kalan yapısal sorun ve eksikliklerin düzenlenmesi ile ilgili olmuştur. 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresinde Türkiye ekonomisinin izleyeceği yol ve yöntemler belirlenmiştir. Bu yöntemler arasında bankacılık ile ilgili olarak ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi vardır. Ulusal bankacılığın geliştirilmesinin ekonomik kalkınma açısından önemli bir adım olduğu belirlenmiş ve sonrasında bu doğrultuda adımlar atılmıştır.

İzmir İktisat Kongresinden sonra 1924 yılında ilk özel banka olarak Türkiye İş Bankası A.Ş. ve 1925 yılında ilk devlet bankası olarak Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası ülkede özel kesim tarafından yeni kurulacak sanayi ve madencilik kuruluşlarına kredi sağlamak, özel kesimle ortaklıklar kurmak ve devlete ait sanayi kuruluşlarını geçici olarak işletmek ve zaman içinde bu kuruluşları özel sektöre devretmek amacıyla kurulmuş ilk kalkınma bankasıdır. Ancak etkinlik sağlayamadığı ve amacına ulaşamadığı için bu bankanın yerine 1932 yılında Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Bu kuruluşun da başarılı olamaması sonucu 1933 yılında aynı amaçlarla Sümerbank kurulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2005: 46). Bu dönemde

Osmanlı Devleti'nden sonra varlığını devam ettirebilmiş olan Ziraat Bankasının da sermaye ve faaliyet alanları arttırılmıştır.

Yine cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde atılan en önemli adımlardan birisi; 11 Nisan 1930 tarih, 1715 sayılı kanun uyarınca Merkez Bankasının 15 milyon TL sermayeli bir anonim şirket olarak kurulması olmuştur. İzmir İktisat Kongresinde devletin bankacılık politikasını belirleyecek, banknot ihracı yapacak, devlet kredisini tanzim edecek bir Merkez Bankası kurulması üzerinde durulmuştur. Bu süreçten sonra Merkez Bankasının kurulması 1930 yılında mümkün olabilmiştir. Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçti. 1715 sayılı Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankası'nın temel amacı ülkenin iktisadi kalkınmasını desteklemektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Merkez Bankası'na verilen görevler; reeskont oranlarını belirlemek, para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenlemek, Hazine işlemlerini yerine getirmek, Türk parasının değerini korumak için hükümetle ortaklaşa tüm önlemleri almaktır (Merkez Bankası, 2011: <http://www.tcmb.gov.tr/>).

Cumhuriyet sonrası ilk yıllarda bankacılıkta kamu sektörünün ağırlığının hissedildiği ve özellikle 1929 krizinden sonraki dönemlerde yerel ve tek şubeli bankalar büyük ulusal sermayeli bankalara karşı rekabete dayanamamış ve varlıklarını devam ettirememişlerdir. Bu durum büyük ulusal sermayeli bankaların şubeler halinde çalışma şeklini almasına zemin hazırlamıştır. Şube sayısının artması özellikle 1945 sonrası dönemde hızlanmıştır. Bu gelişmelerin yaşanmasının diğer bazı sebepleri de; bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon ve faiz oranlarının hükümet tarafından belirlenmesi ve dövizle dayalı işlem yapabilme yetkisinin sadece merkez bankasında olmasının mevduat toplamaya dayalı bir rekabet ortamı oluşturmasıdır (TBB, 2008: 6).

1960'lı yıllara gelinen dönemde Türkiye ekonomisi; ekonomik üretim artışında yavaşlama büyüyen dış ticaret açıkları ve enflasyon ile kendini gösteren bir kriz ortamına girmiş ve büyüme hızı yavaşlamıştır. Bu kriz ortamının görünürdeki nedeni iç ve dış kaynakların zorlanarak dengesi eşgüdümsüz bir iktisadi kalkınma çabasının sürdürülmesi ancak etkin kaynak kullanımının gerçekleştirilememesi ve istikrarın sağlanamamasıdır (Şahin,2009: 131). Kriz ortamında ekonomiye istikrar kazandırmak için iki yol düşünülmüştür. Bunlardan birincisi; sermaye kullanımını piyasa göstergelerine serbest piyasa koşullarına bırakmak, ikincisi de planlı sermaye kullanımına yönelmektir. O dönemki

ekonomik koşul düşünülünce ikinci yol tercih edilmiştir (Kepenek ve Yentürk 2005: 144). Bu kararlar ekonomide kalkınma planlarının ithal ikameci bir modelle sanayileşme yoluyla yapılması çalışılan bir döneme girilmiştir.

Bu dönemde bankacılık sektörü yine önemli ölçüde devlet kontrolü altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri o dönemde gelişen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş, bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır (TBB;2008: 11-12).

Bütün bu değerlendirmelerle birlikte 1980 öncesi dönemde bankacılık sektörünün temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şahin; 2009: 482-483):

- Bankacılık sektörü hükümetler, TCMB ve büyük kamu bankalarının kontrolü ve yönlendirmeleri altındaydı.
- Birkaç bankanın egemen olduğu rekabete açık ve dayanıklı olmayan oligopol bir yapıya sahiptir.
- Belirli sektörlerin gelişimine öncelik verilmesinden dolayı bu sektörler finansman sağlamak amaçlı bankalar kurulmaktaydı ve bu nedenle mevzuatla bankacılık sektörüne giriş engellenmişti. Bu durum da optimal olmayan bir şubeleşmeye yol açmıştır.
- 1970'li yıllarda Türkiye'de hizmet ve sanayi kesimlerindeki holdingleşmeden dolayı bankacılık sektöründe de yönetim ve denetimin bir holding kuruluşuna ait olan holding bankacılığı yaygınlaşmıştır.

1960-1980 yılları arasında krize çözüm olması için alınan kararlar ve izlenen politikalar etkin bir rol oynamamış aksine yeni ekonomik sorunların doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle yeni çözüm önerileri geliştirilse de ekonomik politikalar beklenen başarıyı elde edememiştir. Yaşanan gelişmeler sonrası 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren ekonomik politikalarda değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin temelinde piyasa fiyatını baz alan ve alınacak karar ve işleyişlerin piyasa fiyatına göre belirlenmesi ve bu doğrultuda uygulanacak politikalar oluşturulması vardır. Bu kararlar bankacılık sektörüne en önemli etkisi yine 1980 yılı temmuz ayından itibaren alınan 'Temmuz Bankacılığı' olarak da adlandırılan

bankacılıkla ilgili kararlardır. Bu dönemde alınan kararlar ve yapılan en önemli değişiklikler aşağıdaki gibidir:

- Vadeli mevduata ve kredilere uygulanan faiz oranları serbest bırakılmıştır.
- Bankalara mevduat sertifikası çıkarma izni verilmiştir.
- 1960-1980 dönemindeki negatif faiz uygulaması değiştirilmiş, mevduata pozitif faiz vermeye başlanmıştır.
- Yabancı bankaların Türkiye’de şube açmalarına getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır.
- Yeni ticaret bankalarının açılmasına izin verilmiştir.

Sektöre girişin kısıtlandığı, rekabetin çok açık olmadığı. Bu nedenle şubeleşmenin arttığı planlı dönem olarak adlandırılan 1960-1980 dönemi arasındaki dönemde bankacılık sektöründeki banka ve şube sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye’de 1960-1980 Dönemi Banka ve şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1960	53	6	59	1699	60	1759
1961	48	5	53	1675	61	1736
1962	47	5	52	1697	62	1759
1963	47	5	52	1776	64	1840
1964	44	5	49	1841	68	1909
1965	44	5	49	1913	68	1981
1966	42	5	47	1990	68	2058
1967	42	5	47	2155	68	2223
1968	43	5	48	2465	86	2551
1969	43	5	48	2846	102	2948
1970	43	5	48	3099	111	3210

Tablo 2.1. Türkiye’de 1960-1980 Dönemi Banka ve Şube Sayıları (devamı)

1971	42	5	47	3314	113	3427
1972	41	5	46	3568	114	3682
1973	39	5	44	3909	114	4023
1974	39	5	44	4311	114	4425
1975	38	5	43	4491	114	4605
1976	39	5	44	4721	114	4835
1977	40	4	44	5129	109	5238
1978	40	4	44	5381	104	5485
1979	40	4	44	5665	104	5769
1980	40	4	44	5870	105	5975

Kaynakça: (TBB ,2008:183)

Alınan kararlarla piyasada serbest faiz uygulamasının o dönemde yarattığı en büyük problem banka ve bankerle arasındaki rekabetten kaynaklanmıştır. Kısa vadeli ve yüksek faizle tasarrufları toplayan bankerler serbest faiz uygulamasının bir sonucu olarak zor durumda kalmıştır. O dönemde 900 civarında banker batmış ve 150 bin tasarrufçu toplamda 52 milyar TL kaybetmiştir (Tokgöz, 2009: 205-206).

Küreselleşme faaliyetlerinin de hız kazandığı bu dönemde bankacılık sektörü adına alınan kararlar finansal serbestleşmeyi sağlamaya yöneliktir. Bu amaçla piyasa mekanizmasını düzenleyici etkilerini güçlendirmeye ve bankacılık kesiminde rekabeti sınırlayan koşulları kaldırmaya yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. (Çelebican, 1998: 206). Bu yeni durumla beraber bankalar kısa sürede mevduat ve kredi faizlerini arttırmışlardır. Yaklaşık 2-3 kat artan faiz oranları sistemdeki mevduatları da arttırmıştır (Tokatlıoğlu, 2003:145).

1980 öncesi dönemde Türkiye’de kamu kesiminin etkili olduğu bir bankacılık sektörü mevcuttu. Hükümetler ülkedeki tasarruflarda söz sahibi olmak ve yönlendirmek adına banka kurulmasına ve yabancı sermayeli bankaların Türkiye’de faaliyet göstermelerine ciddi kısıtlamalar getiriyorlardı. Ancak bir takım problemlere yol açsa da 24 Ocak kararlarından sonra bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler rekabet ve etkinliğin artması amacıyla yapılmıştır. Bu açıdan olumlu sonuçlar özellikle banka ve şube sayılarında görülmüştür. Alınan kararlarla birlikte değişen banka sayı ve şube sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.2. Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1980	39	4	43	5849	105	5954
1981	39	6	45	6121	123	6244
1983	35	10	45	6168	113	6281
1984	34	13	47	6085	117	6202
1986	38	17	55	6220	128	6348
1987	39	17	56	6313	104	6417
1989	41	21	62	6487	106	6593
1990	43	23	66	6447	113	6560
1991	44	21	65	6369	108	6477
1992	48	21	69	6097	109	6206
1994	47	20	67	5999	105	6104
1997	54	18	72	6703	116	6819
1999	62	19	81	7570	121	7691
2000	61	18	79	7720	117	7837

Kaynakça: (TBB,2008:183)

1980 sonrası dönemde finansal açıdan meydana gelen yenilik ve iyileştirmeler bankacılık sektörü üzerinde de etki bırakmıştır. Ekonomik küreselleşmenin artması, finansal serbestleşme gibi gelişmeler bankacılık sektörünün özellikle gelişmekte olan ülkelerde öneminin ve hacminin artmasına, bankaların devlet kontrolündeki kısıtlamaların azalmasına ve uluslararası piyasalarla etkileşiminin artmasına olanak sağlamıştır.

Gelişmelere paralel olarak geliştirilen yeni finansal araçlar da sektörün büyümesine katkı sağlamıştır. Türkiye’de 1980 yılından sonra geliştirilen mevduat dışındaki diğer kaynaklar; repo, devlet ve hazine bonusu, varlığa dayalı menkul kıymet ve yurtdışından sağlanan döviz kredileri bulunmaktadır. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın etkinliğe başlamasıyla finansal yenilikler ve finansal araçlar da bankacılık sisteminin yeni kaynakları arasına girmiştir. Mevduat sertifikaları, yatırım ortaklığı belgeleri, yatırım fonları, banka garantili bonolar, banka bonoları, finansman bonoları gibi yeni finansal araçlar bankacılık sisteminde kullanılmaya başlanılan yeni kaynaklardan bir kısmıdır (Tokathoğlu,2003:149).

İMKB'nin kurulması ve etkinliğe başlaması sürecinden sonra Türkiye'deki finansal piyasaları ve bankacılık sektörünü etkileyecek köklü değişiklikler hızlanmıştır. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi; yabancı yatırımcılara Türkiye'deki her türlü menkul kıyamete yatırım yapma ve karlarını transfer edebilme imkânının tanınmasıdır. Bu gelişmeden sonra piyasalar uluslararası kapsamda yatırımcı sayısını arttırmış, sermaye açısından büyüme eğilimi göstermiştir. Ekonomik faaliyetlerin birçoğunda olduğu gibi finansal piyasalarda da yaşanan her bir gelişme ve yenilik bir diğerinin tetikleyicisi ve sebebi olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında finansal serbestleşme, İMKB'nin kurulması, Piyasanın yabancı yatırımcılara açılması vb. gelişmeler de sonraki birçok gelişmeye zemin hazırlamıştır.

Ele alınan dönemde bankacılık sektöründe bir başka önemli gelişme de TCMB bünyesinde oluşturulan Bankalar arası Para Piyasası (BPP)nin 1986 yılında etkinliğe başlamasıdır. Temel işlevi bankacılık kesimindeki fonların kullanım etkinliğini artırma olan BPP, bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanmasında ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde kolaylık sağlamıştır. BPP bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakları daha etkin kullanma imkanı verdiği gibi, ekonominin likidite dengesini kurmada yararlı olmuştur. Merkez Bankası da bu sayede kısa vadeli likidite gereksinimini emisyonla başvurmadan Bankalar arası Para Piyasa'sında eşgüdüm sağlayarak karşılayabilmiştir (Şahin,2009:487).

1994 yılında Bankacılık Kanununun bazı hükümleri değiştirilmiş ve bankaların sermayelerindeki payların belirlenmiş sınırları aşan orandaki el değiştirmeleri Hazine Müsteşarlığının iznine bağlanmış, banka hesaplarının iştirak edilmiş girişim hesapları ile konsolide edilerek denetlenmesi sağlanmıştır. Kanunun yayınlanmasını izlenen dönemde bankaların gözetim ve denetimini uluslararası ölçütlere yaklaştıran bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; zamanında ödenmeyen krediler için karşılık ayrılması zorunluğu; likidite oranı, döviz pozisyon oranı, sermaye yeterliliği oranı, bankaların konsolide mali tablolar düzenleme yükümlülüğü ve bağımsız denetim kuruluşları eliyle denetimdir (Çelebican,1998:213-216).

1990'lı yıllarda bankacılık sektörü hızlı bir gelişme göstermiş, rekabet artmış, otomasyon yaygınlaşmış, hizmet ve ürün çeşitleri batı bankaları ölçütlerine yaklaşmıştır. Bankacılık sektörünün gelişmesinde ayrıca gelişen sermaye, para ve

döviz piyasası da etkili olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren bankalar fon yönetimi ve hazine işlemlerine ağırlık vermiş; yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda işlem yapabilmek amacıyla bünyelerinde finansal ürünlerin elektronik bir ortamda alım satımının yapıldığı işlem odaları kurma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca bireysel bankacılıkta büyük bir atılım yapılmış kredi kartları ve ATM'ler hızla yaygınlaşmıştır (Dinçer, 2006:93).

Önemli gelişmeler kaydedilse de 1990'lı dönemlerde bankacılık sektörü adına bir takım olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Öncelikle 1991 krizinin başlamasıyla piyasalardan önemli ölçüde TL ve döviz çıkışı olmuş ve bu durum bankaların mali olarak zayıflamasına yol açmıştır. Kriz sonrası genişleyici para politikaları gündeme gelmiş ve bir süre bu politikalar devam etmiştir. Uluslar arası piyasalarda fon talebinin artış göstermesi, bu piyasalardan daha düşük maliyetle ve fazla fon bulunması yarısını hızlandırmış ve uluslararası piyasalarda faiz oranları artma eğilimine girmiştir. Aynı şekilde izlenen genişleyici para politikaları sonucunda artan kamu kesimi borçlanma gereği, MB kaynaklarının sıklıkla bütçe açıklarını kapatmak için kullanılması ve bankacılık sektörü kaynaklarının kamu için cazibesini sürekli arttırması nedeniyle yurtiçi piyasalarda da faiz oranları ve enflasyon artma eğilimine girmiştir. Ancak döviz kurlarının yeterince arttırılmaması TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Özellikle bankalar yurtdışı piyasalardan yüksek maliyetli fonları, yurtiçi piyasalardaki yüksek faiz oranları ve düşük döviz kurlarının devamlılığına güvenerek talep etmiş ve ülkeye getirip Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda da bankaların 1993 yılı sonu ve 1994 yılı başları döneminde yabancı para açık pozisyonları alabildiğince açılmıştır (Tokatlıoğlu,2003:150).

1990'lı yıllarda bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payında dışa açılma, teknolojik altyapı, banka hizmetlerinin çeşitliliği ile yasal ve kurumsal çerçeve alanlarında olumlu gelişmeler yaşanmasına karşın, sektörün reel sektörü destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme işlevi zayıflamış, bankalar devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermeye başlamışlardır. 1990 yılında kredi/mevduat oranı %84 iken 1995 yılında %65e 2000 yılında %49,9 düzeyine gerilemiştir. Bu gelişmelerin dışında 1980 yılından itibaren bankacılık sektöründe yoğunlaşma düzeyi düzenli olarak azalmıştır. Yoğunlaşma düzeyinin azalmasında etkili olan unsurlar ise; sektöre girişin hızlanması, yüksek enflasyon, yüksek kamu borçlanması, mevduat güvencesi ve yurtdışı piyasalardan kısa vadeli de olsa borçlanma olanaklarının artmasıdır. (TBB, 2012:20)

Bozulan iktisadi dengeleri yeniden kurmak ve finansal piyasalarda istikrarı sağlamak amacıyla 1994 yılında '5 Nisan Kararları' olarak bilinen istikrar programı uygulanmaya başlamıştır. Bu kararlarla döviz kurları serbest bırakılmış, TCMB bankalar arası piyasada gecelik faizler %1000'e çıkarmış ve piyasa koşullarına uygun gerçekçi kur uygulamasına geçilmiştir. Merkez Bankası üçer aylık dönemler itibarıyla zorunlu döviz-efektif devir ve satışları en yüksek olan 10 bankanın Bankalar Arası Döviz Piyasasında saat 15:00daki döviz satış kurları esas alınarak günlük kurlar belirlenmeye başlamıştır (TBB,2012:22). 5 Nisan Kararları ile finansal piyasalar için getirilen diğer önlemler şu şekilde özetlenebilir (Tokgöz,2009:249-251):

- Tasarruf mevduatı sigortası kapsamı 50 Milyon TL'den 150 Milyon TL'ye çıkarıldı. Ancak kapsam genişlemesi paniği önlemede yetersiz kalınca bütün mevduatlar sigorta kapsamına alındı.
- Disponibilite oranları yeniden düzenlendi.
- Hazinesinin avans kullanma yetkisi yüzde 15ten yüzde 12ye çekildi.
- Haziran ayında %200 faizli Hazine Bonosu çıkarıldı.

Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan üç banka o dönemde tasfiye edilmiştir. Krizin bir diğer etkisi, bankacılık sektöründe sistemik bir mevduat çekilişini önlemek amacıyla bütün mevduatlara devlet güvencesi verilmesi, sınırsız güvencenin kaldırılarak 50000 TL'ye düşürüldüğü 2004 yılına kadar bankacılık sektöründe haksız rekabetin oluşması yanında ahlaki çöküntü problemi de ortaya çıkmıştır (Dinçer, 2006:90).

1990'lı yıllarda giderek ağırlaşan iktisadi ve sosyal sorunlar bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, bankacılık kesiminin yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunları da iktisadi bunalımın derinleşmesine sebep olmuştur. 1990'lı yıllarda sistemde yaşanan sorunların temel nedeninin kurumsal anlamda deregülasyon politikaları olduğu söylenebilir. Sektöre girişin kolaylaşması, mevduata uygulanan disponibilite oranları ile oynanması ve disponibilitenin Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırılması, tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması, yabancı para cinsinden mevduat kabulünün sınırsız olması ve Hazineye bütçe açıklarını ticari bankalara borçlanarak finanse etme

olanağının verilmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe krizlerin hazırlayıcısı olmuştur (Çolak, 2001:15-30).

2000’li yıllara gelindiğinde geçmişte yaşanan kriz ortamlarının toparlanamaması ve etkin çözüm bulunamaması zaten sorunlu olan bankacılık sektörünü yeni krizlere açık hale getirmiştir. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ortaya çıkmış ve bu krizler bankacılık sektörü ve Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakmıştır.

Yaşanan krizler faiz ve enflasyonda artış ve döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte tüm ekonomide bir belirsizlik ortamına yol açmıştır. Finansal sektörde yaşanan sıkıntılar reel kesime yönelik yeni kredi olanaklarını ortadan kaldırırken, reel kesimin kredileri geri ödemelerinde de önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu problemlerin çözümüne yönelik olarak özellikle Şubat 2001 krizinden sonra 15 Mayıs 2001 tarihinde ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda bankacılık sektörünün düzenlenmesi için dünyada krizler sonrasında yeniden yapılandırma sürecinde takip edilen aşamalar tekrarlanmıştır. Yapılan ilk adım aktif yapıları zayıflayan ve sermaye yetersizliği yaşayan bazı bankalar TMSF’ ye devredilmiştir. Diğer bankalara ise sermaye yapılarını güçlendirmeye yönelik önlemler almaları ve sermaye artırımında bulunmaları istenmiş, istenilen koşulları yerine getiren bankalara devlet tarafından likidite desteği sözü verilmiştir. İkinci aşamada sermaye yapılarını güçlendiremeyen zayıf bankaların sektörden çıkmaları teşvik edilmiştir. Üçüncü aşamada ise bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin nedeni olarak görülen etkin yönetim ve denetim eksikliğinin giderilmesine yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (TBB,2012:25-26).

Bu gelişmelerden sonra Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK ‘ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ‘ hazırlamıştır. 1999 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunun yerini uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek ve yaşanan deneyimler sonucunda uluslararası bankacılık ölçütlerine uygun olarak 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu almıştır. Bu kanun ile getirilen temel düzenlemeler aşağıda sıralanmıştır (Şahin,2009:496-498):

- Bankaların kuruluş ve sisteme giriş izni, denetimi ve gözetimi BDDK tarafından gerçekleştirilecek.
- Banka kurucularının banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güce, itibara, dürüstlük ve yeteneğe sahip olma ve iflası istenmemiş, TMSF' ye devredilen bankalarda nitelikli ortaklığın bulunmaması, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, zimmet gibi yüz kızartıcı suçları olmaması koşulları aranmaktadır.
- Özkaynak ve sermaye yeterlilik oranları kanunda açık olarak tanımlanmış ve bankaların bu oranlara uymamaları durumunda müeyyide uygulama yetkisi BDDK' ye verilmiştir.
- Bankalar öncelikle BDDK' nın denetimine tabidirler. Kurum bankaların mali bünyelerini, belirlediği finansal oranları, takip ederek düzenli olarak gözetler ve gerekli önlemleri alır. Düzenlemelere aksi bir durumda kurum ilgili bankanın etkinlik iznini kaldırmaya ve bankanın TMSF' ye devrine yetkilidir.
- Kurum bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borç, yükümlülük ve taahhütleri, gelir giderleri arasındaki ilgi ve dengeler ile mali yapıyı etkileyen diğer tüm etmenlerin ve karşı karşıya kalınan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacı ile sınırlamalar ve standart oranlar belirleyerek gerekli düzenlemeyi yapmaya ve bunlar hakkında her türlü önlemi almaya yetkilidir. Bankalar yapılan düzenlemelere uymak, belirlenen sınırlamalara ve standart oranları tutturmak ve bunlara ilişkin olarak kurum tarafından istenen önlemleri almak ve uygulamakla yükümlüdür.
- Kanunun 48 ve 49. Maddelerinde çok ayrıntılı bir kredi, risk grubu ve mensup tanımı yapılmıştır. Kanunun 50. Maddesinde risk grubu ve mensuplar tanımına giren lerin hangi durumlarda kredi kullanılacağı ve kesinlikle kullanılmayacağı düzenlenmiştir. Kanunla banka kaynaklarının ortaklar tarafından istismarı önleyecek tüm önlemler alınmak istenmiştir.

Bütün bu gelişmeler değerlendirildiğinde; alınan yeni kararlar, ekonomi politikaları, yapılan düzenlemeler, çıkarılan kanunlar ve kurulan kurumlarla 2000 yılı sonrasını bankacılık sektörü açısından yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirebiliriz. Bu süreçte belli olumsuzluklar yaşansa da geçmiş yıllara oranla uluslararası düzeyde bir bankacılık sektörüne daha fazla yakınlaşmış ve aynı zamanda geçmiş krizlerin olumsuz ekonomik etkilerinin sektör üzerinden silinmesi için çok fazla adım atılmıştır.

2.3. Bankacılığın Temel İlkeleri

Bankacılığın geçmişten günümüze edindiği; dürüstlük, tarafsızlık, saydamlık, toplumsal yararın gözetilmesi, suçtan kaynaklanan mal varlığının aklanması ile mücadele gibi etik ilkeler barındırır. Bu ilkelerin yanında bankaların varlığını sürdürebilmeleri için edindikleri üç temel ilke vardır. Bunlar; likidite, güven, karlılık olarak sıralanabilir (Afşar ve Afşar 2010:336).

Likidite: Bankacılık sektörü için değerlendirildiğinde bir bankanın minimum kayıp ya da zarar ile olabilecek mevduat açıklarını ödeyebilme ve aynı zamanda piyasanın kredi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğidir. Bankaların içinde oldukları ekonomik birimlere karşı sorumluluklarını yerine getirememesi, mevduat sahiplerinin taleplerini karşılayamaması likidite riski olarak tanımlanır. Bu eksiklik sebebiyle varlığına son vermek durumunda kalmış birçok banka olduğundan likidite bankalar için en önemli kavramlardan biridir.

Güven: Bankacılıkta güven iki yönlü olarak işlenmektedir. Yani hem mevduat sahiplerinin bankaya olan güveni hem de bankaların mevduat sahiplerine güveni olmalıdır. Bankaların kredi verirken müşterinin özelliklerini araştırması kredinin geriye dönüşünü garanti altına almaya çalışması, mevduat sahibinin de mevduatının batmaması için mali gücünü incelemesi güven ilkesinin gereğidir.

Karlılık: Bankalar temelde bir işletme olmaları sebebiyle varlıklarını sürdürebilmeleri için karlılık esaslı faaliyetler sürdürmek durumundadırlar. Bu durumda bankalar karlılıklarını arttırmak için faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkı maksimum yapmak durumundadırlar. Ancak yüksek enflasyon ve sürekli müdahaleler nedeniyle faiz oranlarının değişiklik göstermesi, bankaların muhtemel zararlarla karşı karşıya bırakabilir. Bu durum faiz oranı riski olarak tanımlanır.

2.4. Bankacılığın Temel Fonksiyonları

Finansal sistemde iki kesim vardır. Birincisi tasarruf fazlası olan fon sahipleri diğeri de likidite açığı bulunan fon talep edenlerdir. Bu iki kesim arasında duyulan iletişimi gerçekleştirebilecek etkin ve kapsamlı bir kurum olması ihtiyacından dolayı bankacılık kavramı gelişmiş ve bankalar kurulmuştur. Tarihinden başından beri ciddi bir gelişme kaydeden bankalar günümüzde pek çok ihtiyacı karşılayacak bir çalışma sistemine ve finansal araca sahip nitelikler kazanmıştır.

Bankaların temel fonksiyonlarını; finansal aracılık, kaynakların etkin kullanımı, satın alma gücü yaratma, hizmet üretimi, iktisat politikalarının yürütülmesine aracılık olarak özetleyebiliriz.

Finansal Aracılık: Bankalar tasarruf fazlası olanlardan aldıkları fonları değerlendirerek fon açığı olanlara ödünç olarak verirler. Bu işlem esnasında fon fazlası olanın tasarrufu güvenilir bir kurum tarafından korunmuş, fon açığı olana likidite sağlanmış ve bankalara da bu işlemler üzerinden faiz geliri sağlanmış olur. Yani bankalar tarafından her kesimin kar elde etme olasılığının yüksek olduğu bir transfer gerçekleştirilir.

Bu işlemler sırasında bankalar fon talep edene sağladıkları fonun geriye ödenmemesi durumunda meydana gelebilecek riski üstlenirler. Bir ekonomide etkin bir şekilde çalışan bankacılık sektörü tasarruf yatırım denkleğinin sağlanmasına büyük ölçüde katkı sağlar.

Kaynakların Etkin Kullanımı: Ekonomiye kaynak sağlayan unsurlardan birisi olan fonların etkin dağıtılabilmesi maksimum fayda elde edilen bir ekonomik düzene ulaşılmasına katkı sağlar. Bu bağlamda bankalar piyasadan topladıkları fonları ağırlıklı olarak ekonomik alanlarda kullanma amaçlı talep edenlere ve geri ödemesinde sorun olmayacak kişi ve kurumlara cevap olarak verirse aynı kaynağın tekrar kullanılmasına aracılık etmiş olur. Bu durum ekonomik açıdan kaynakların etkin kullanılmasına fayda sağlamış ve maksimum fayda sağlanmış olacaktır.

Satın Alma Gücü Yaratma: Bir ekonomide satın alma gücünün üretildiği kesim bankacılıktır. Sistemin en üst noktasında Merkez Bankası bulunurken, madeni para üretimi Hazinesinin görevidir. Ticaret ve mevduat bankaları bu sistem

içinde Merkez Bankaları ile diğer kesimler arasında yerini almaktadır. Ekonomide biri mevduat bankaları tarafından yaratılan kaydi para, diğeri Merkez Bankaları tarafından piyasaya sunulan kağıt para olmak üzere iki tür para söz konusudur (Afşar ve Afşar 2010:339). Satın alma gücünü yaratma bankaların en önemli fonksiyonlarından biridir.

Hizmet Üretimi: Bankacılık sektöründe hizmet kişiselleşmiş veya kolektif bir fayda üretimi, bir malın dönüşümü ya da sunuma hazır hale getirilmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bankalar bir yandan ekonomik birimlere sahip oldukları varlıklarını rasyonel biçimde kullanmalarına yardım ederek onların tatmin düzeylerinin artmasına yardımcı olmaktadır, bir yandan da ekonomideki likidite akımının en iyi şekilde dolaşımını sağlamaktadır (Afşar ve Afşar 2010:340).

İktisat Politikalarının Yürütülmesinde Aracılık: Ülkeler ekonomik hayatlarının etkin bir şekilde devam etmelerini sağlayabilmek adına çeşitli para ve maliye politikaları uygularlar. Bankalar para politikalarının uygulanmasında aracılık görevi üstlenirler. Bu araçlar; mevduat faiz oranları, reeskont oranları, açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranları gibi araçlardır.

Örneğin; Merkez Bankası para arzının daralmasını istediğinde zorunlu karşılık oranını, dispoñibilite oranını ve reeskont oranlarını yükseltir. Hazine bonusu ve devlet tahvili ihracı yoluyla bankaların kredi hacmini daraltır. Para arzının genişlemesi istendiğinde ise bu uygulamaların tam tersi yapılır (Afşar ve Afşar,2010:341). Bu uygulamalar sırasında da bankalar iktisat politikalarının yürütülmesine aracılık faaliyeti sağlamış olurlar.

2.5. Bankacılığın Sınıflandırılması

Her ülkenin finansal yapı ve işleyişi birbirinden belli farklılıklar gösterir. Finansal sistem içinde değerlendirdiğimiz bankacılık sektörü de bu bağlamda ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu açıdan bankaların sınıflandırılması güç olmaktadır. Ancak genel itibariyle yapısal, işleyiş ve ekonomik özellikler incelendiğinde beş grupta sınıflandırma yapabiliriz. Bu gruplar; örgütlenme şekillerine göre, mülkiyetine göre, satın alma gücü üretimine göre, ekonomik fonksiyonlarına göre ve şube sayılarına göre sınıflandırmadır.

2.5.1. Örgütlenme Şekillerine Göre Bankalar

Bütün ekonomilerde bir banka kurulabilmesi için gerekli bir takım yasal kural ve sınırlar vardır. Bu yasal değerlendirme sonucu bankalar şahıs şirketi olarak, sermaye şirketi olarak veya özel yasalar sonucu kurulur.

Şahıs Şirketleri Şeklindeki Bankalar: Belirli bir kişinin bir işletme şeklinde kurduğu bankalardır. Bu bankalar daha çok bankacılığın ilk ve gelişme aşamalarında görülmüştür ve genellikle varlıkları sonlanmıştır. Günümüzde kurumsal nitelikli bankacılık sektörü içerisinde bir şahıs şirketi şeklinde banka bulunmamaktadır.

Sermaye Şirketleri Şeklindeki Bankalar: Günümüzde bankaların, hemen hepsi sermaye şirketi şeklinde kurulmaktadır. Bu şirketler ise anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklardır. Türkiye'deki bankalar da kanun gereği anonim ortaklık şeklinde kurulmaktadır (Afşar ve Afşar,2010:342).

Son olarak belirli bir amaç doğrultusunda, belirli yasalar çerçevesinde ve belirli bir kesim veya sektör için kurulan bankalar özel yasalarla kurulmuş bankalar olarak sınıflandırılır.

2.5.2. Satın Alma Gücü Yaratımına Göre Bankalar

Bankalar bir ekonomi içerisinde gerek reel olarak gerekse kaydi olarak para yaratmaktadır. Bu ülke ekonomisinin satın alma gücünü aynı zamanda da ülkenin para ve kredi talebinin karşılanabilmesi anlamına gelmektedir. Satın alma gücü yaratan bankalar ekonomi içinde para üretmeye yetkili olan Merkez Bankaları ve kaydi para yaratan mevduat ya da ticari bankalardır. Satın alma gücü yaratmayan bankalar ise Merkez Bankaları ile ticaret bankalarının dışında kalan bankalardır. Bu bankalar genellikle kısa vadeli para ve kredi işleri yapmayan mevduat kabul etmeyen bu anlamda para üretme olanağı olmayan bankalardır (Afşar ve Afşar,2010:345).

2.5.3. Şube Sayılarına Göre Bankalar

Bu bağlamda bankalar bir merkezi sisteminin dışında farklı yerlerde şubeleri olan çok şubeli bankalar ile az sayıda veya tek şubeli bankalar olarak ayrılmaktadır.

2.5.4. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Bankalar

Bu sınıflandırma bankaların hangi sektöre veya kesime hizmet verdiği ve faaliyet alanlarına göre yapılan sınıflandırmadır. Bu bağlamda sekiz tür faaliyet gösteren banka mevcuttur (Afşar ve Afşar,2010:345).

Emisyon Bankaları: Temel görevi devlet adına satın alma gücü yaratan bankalardır.

Ticaret (Mevduat) Bankaları: Piyasadan topladıkları mevduatları krediye dönüştüren ve kar amaçlı faaliyet yürüten bankalardır.

Yatırım ve Kalkınma Bankaları: Mevduat toplamayan, ekonomide çeşitli hedeflerin gerçekleşmesi amacıyla özel ve kamu işletmelerine genellikle orta ve uzun vadeli kredi kullandıran bankalardır.

Halk Bankaları: Diğer ticaret ve mevduat bankalarından kredi kullanma imkanları sınırlı olan kişi ve kurumlara kredi yoluyla destek sağlayan bankalardır.

Tarım ve Kredi Bankaları: Genellikle kamu kesimi tarafından tarımla uğraşan kesime tarımla ilgili faaliyetlerine destek vermek amacıyla kredi veren bankalardır.

Dış Ticaret Bankaları: İthalat ve ihracat faaliyetlerini finanse etmek için kurulmuş bankalardır.

İpotek Bankaları: Emlak bankaları olarak da adlandırılan bu bankalar taşınmaz mallar karşılığı kredi veren bankalardır.

Maden Bankaları: Ülkedeki maden zenginliklerinin araştırılması, analizi, işletilmesi ve ekonomiyeye kazandırılması için yürütülen faaliyetlere finansal destek sağlanması ya da bu madenleri doğrudan işletmek için kurulan bankalardır.

2.6. Bankacılık Krizleri

Günümüz ekonomik yapısına ulaşılan kadar gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülke bankacılık krizi yaşamıştır. Krizlerin ortaya çıkışı ve sebepleri ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Ülkelerin ekonomik yapısı, kurumsal yapısı, uluslararası gelişmelerden etkilenebilme düzeyi, mevcut ekonomik

eksiklikler gibi sebeplerle bankacılık krizleri ortaya çıkmıştır. Ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu krizlerin maliyeti yüksek ve krizi atlama süreci oldukça zaman almıştır.

Bankacılık krizi mali güvenin kaybolması dolayısıyla tasarruf sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmesi durumudur. Bankaların bu talepleri yerine getirmemeleri ile mali panik, krize dönüşmüş olur (Seyidoğlu, 1999:28).

Banka krizleri genellikle kötü kredi politikalarıyla bağlantılıdır. Bu kötü kredi politikalarına; kötü veya agresif banka yönetimi, yolsuzluk, politik baskıların yanında özel bankalarda patron baskısı neden olmaktadır. Banka krizinin beş aşaması vardır; başlama aşaması, yerleşme aşaması, ilk yardım aşaması, kurtarılacak bankaların seçimi yani sermaye aktarılması aşaması, reform ve suçlu aşamasıdır (Parasız, 2000: 42).

2.6.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık krizi, finans sistemi likit özelliğini kaybedince ve borçlarını ödeyemez hale gelince gerçekleşmektedir. Bu tür krizleri banka paniklerini, kapanmalarını, bankaların birleşmesini, ele geçirmeleri veya devletin bankacılık sistemine veya bir grup bankaya büyük ölçekte yol göstermesini içermektedir (Zavala, 1999:38).

Ekonomik olarak bir çok unsorda yaşanan olumsuzluk veya istikrarsızlık bankacılık krizlerine sebep olabilmektedir. Bu sebepleri makroekonomik ve finansal ve kurumsal faktörler değerlendirilerek üç grupta değerlendirmek mümkündür.

2.6.1.1. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Makro Ekonomik Faktörler

2.6.1.1.1. Arz ve Talepteki Değişmeler

Bankalar arz ve talepteki ani değişmelere duyarlıdırlar. Tasarruf sahiplerinin paralarını bankalarda değerlendirememeye eğiliminin ortaya çıkması sonucu nakit girişlerinin azalması, bankaların kredi kullandırma miktarlarında da bir azalmaya neden olacaktır. Bu gelişme de diğer tüm sektörleri ve dolayısıyla ekonominin bütününe etkileyecektir (Afşar, 2007:4).

Tasarruf sahiplerinin ekonomide öngörülen herhangi bir kötüye gidiş ya da bankacılık sistemindeki bir olumsuzluk sonucu finansal sektöre olan güvenleri azalabilir. Bu durum tasarrufların sistemden dolayısıyla bankalardan çekilmesi şeklinde sonuçlanırsa ani fon kaybı bankaların mali durumlarının olumsuz etkilenip kötüye gitmesine ve kriz ortamına sebep olabilmektedir.

2.6.1.1.2. Faiz Oranlarındaki Değişim

Bankaların kaynaklarının ve plasmanlarının vade ve likidite özelliklerinde farklılıklar olması, bankaların faiz riski ile karşılaşmasına neden olur. Bu durumda faiz oranlarındaki herhangi bir değişiklik, varlık ya da yükümlülüklerin daha düşük ya da daha yüksek faiz oranı ile iskonto edilmesine ve dolayısıyla varlık ve yükümlülüklerin şimdiki değerlerinin değişmesine neden olurken, vade uyumsuzluğu ne kadar büyük ise bankanın faiz riski ile karşı karşıya kalması o kadar kolay olmaktadır (Uzunoğlu, 2005:11).

Bankanın varlıklarının daha uzun, yükümlülüklerinin ise daha kısa vadeli olması, yeniden finansman riskini doğurur. Bu risk bankanın uzun vadeli varlıklarını finanse etmek amacıyla kısa vadeli borçlarını yenilemek ya da var olan borçlarını uzatmak için katlanmak zorunda kalabileceği maliyet riskini ifade etmektedir (Erçel, 2000: 67).

2.6.1.1.3. Enflasyonist Baskılar

Faizlerin yüksek seyrettiği dönemlerde alınan kredilerin geri ödemesinde yaşanan sorunları artırdığı ve risk oluşturduğu için bankalar kredi arz ve talebini kısma yoluna giderler. Bu dönemlerde bankalar kaynaklarını ve kredi ihtiyacını risk oranı düşük olduğu için kamu iç borçlanma senetlerinde değerlendirme yoluna giderler.

Yüksek enflasyonun sermaye yapıları üzerindeki bozucu etkisi diğer bir sorundur. Özkaynaklar, yeniden değerlendirme artış fonu sayesinde yapay olarak artar ve içindeki dağılımı bozulur. Düşen faizler kredi hacmini arttırırken daha önceden yüksek getiri nedeniyle artan karlar eskiye göre azalacak, diğer yandan bankalararası rekabet artacaktır. Düşük enflasyonda faiz oranlarının düşmesi, kamunun kaynak talebinin azalması, bankaların menkul değerler cüzdanındaki kamu kağıtlarının payını azaltmaktadır (Duranlar,2007:24). Bu sebepler

doğrultusunda ekonomide yaşanan istikrarsızlık bankacılık sektörü için olumsuz etki ve kriz ortamı yaratabilmektedir.

2.6.1.1.4. Ekonomik Büyüme

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik anlamda önceliklerinde birisi ekonomik istikrarı sağlamak ve bu doğrultuda ekonomik büyüme oranlarını artırmaktır. Ancak büyüme dönemlerinde bankalardan kredi talepleri daha fazla olmaktadır. Bankalar kredi talebinin yoğunlaştığı dönemlerde ise geri ödenmeme riskine karşılık seçici olmak durumundadırlar. Verilen kredilerin geri ödenmemesinde yaşanan aksaklıklar bankaların normal dönemlerden daha yüksek faiz uygulamasına sebep olacaktır. Bu durumda hem talep edilen kredilerin karşılanması durumunda hem de tasarruf sahipleri için yüksek faiz uygulaması durumunda belirli olumsuzluklar ortaya çıkacaktır. Bu sorunlar bankacılık sektörü için kriz yaratabilmektedir.

2.6.1.1.5. Kurlardaki Değişim

Döviz kuru rejimleri, spekülatif ataklara karşı bankaların duyarlılığını arttırabilmekte, bankaların aktif ve pasiflerinin gerçek değerlerini değiştirebilmekte, Merkez Bankalarının zor durumdaki bankalara karşı nihai borç verme rolünü etkileyebilmektedir.

Kırılgan bir bankacılık sektörüne sahip, kısa vadeli ya da döviz cinsinden yüksek boyutlarda borçlanmış olan ülkelerde, sabit döviz kuru rejimleri ekonomide ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Sabit kur rejimleri, Merkez Bankası'nın yeterli döviz rezervlerine sahip olmaması halinde, faizlerde ve borçlanma gereğinde ciddi artışlara neden olabilmekte, firmaların ve bankaların mali yapılarını zora sokarak gelişmekte olan bir ülkeyi büyük ölçekli kriz ile karşı karşıya bırakabilmektedir (Duranlar,2007:25).

2.6.1.1.6. Dış Ticarete Değişim

Faaliyet alanı dış ticaret olan firmalara kredi veren bankalar için ülkenin dış ticaret hadlerinde meydana gelen değişimler önem arz etmektedir. Dış ticarete avantajlı konuma gelen ticaret yapılan karşı ülke olursa ihracat yapan ülkede ihracatı yapan firmalara kredi veren bankalar olumsuz etkilenecektir. Yapılan

ekonomik araştırmalar bu ve benzeri dış ticaretten kaynaklanan sorunların kriz ortamına yol açabileceğini göstermiştir.

2.6.1.2. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Finansal Faktörler

2.6.1.2.1. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme ekonomilerin büyüme aşamalarında uzun vadede olumlu etkiler meydana getirmektedir. Ancak etkin gerçekleştirilemeyen finansal serbestleşme ortamı ekonomide belirli bir kesimin ani büyümesi, piyasadaki ekonomik birimlerin artması, rekabetin artması gibi sebeplerden dolayı bankaların faaliyetlerindeki risk unsurunu arttırabilmektedir. Bu durum nlem alınmazsa bankacılık krizlerinin nedenlerinden biri olmaktadır.

2.6.1.2.2. Sermaye Hareketlerindeki Değişim

Kredi hacminin genişlemesiyle finansal ve reel varlıkların fiyatlarında yaşanan aşırı değerlenme, hele bir de enflasyonun kontrol altına alınmasıyla tüketiciler fiyatları aynı lde yükselmemiş ise, bankacılık sisteminin içinde bulunduğu sorunları finansal sistemin zaafıları fark edilinceye kadar gizleyebilmektedir. Bu yanılgı, aslında ciddi sıkıntılar yaşayan mali sektör dışındaki kurumsal müşterilerine kredi veren bankalar açısından da söz konusu olabilmektedir. Bankaların bu yanılgıları şüphesiz asimetrik bilgi ve ahlaki risk konularıyla da yakından ilgilidir (İpeker, 2002: 57).

Genişleme dönemi ardından, enflasyonu kontrol altına almak, sürdürülemez hale gelen dış ticaret ve kamu kesimi açıklarını azaltmak için bir süre sonra kaçınılmaz olarak sıkı para ve maliye politikalarının uygulamalarına geçilmektedir. Ekonomi genelindeki bu genel daralma döneminde ise daha önceki gelişimler bir anda tersine çevrilmekte ve büyük sorunlar yaşanmaktadır. Ekonominin büyüme hızının ve ihracatın yavaşlaması, reel sektör üretiminin azalması, banka kredilerine karşılık teminat olarak kabul edilen kıymetlerin değerlerinde önemli düşüşler gibi gelişmeler bankacılık sektörünün mali yapısını zayıflatmaktadır. Böylece bir taraftan problemliler kredilerin artması, diğer taraftan da azalan varlık fiyatlarından dolayı teminatlarının, iştiraklerinin ve yatırım portföylerinin değer kaybına uğraması bankaların aktif kalitesini ciddi lde bozmaktadır (İpeker, 2002: 57).

Ekonomilerin büyüme safhalarında ortaya çıkan kredi hacminin aşırı büyümesi gibi çeşitli sağlıksız bankacılık işlemlerinin bankacılık krizlerinin yaşanmasında etkili olduğu, söz konusu geçici ve istikrarsız büyümelerin bir yerde sona ereceği ve krizleri ateşleyeceği görüşü oldukça yaygın olarak dile getirilmektedir (İpeker, 2002: 57).

2.6.1.2.3. Aşırı Kredi Büyümesi

Bankacılık sektöründe kredi kullanımının hangi amaçla kullanıldığı ve kredilerin geri ödemesinin sağlanıp sağlanmadığı önemli bir etkidir. Özellikle yükselen piyasalarda kullanılan krediler ve diğer tüketici kredilerinin artması, kredileri şişiren etkenlerdendir. Belli bir sektör üzerinde yoğunlaşma, bankacılık sektöründe kırılmalığa neden olabileceği gibi, verilen kredilerin yabancı para cinsinden olması, kur artışı nedeniyle zamanında geri dönmemesine neden olur ki bu da bankaları bankacılık yönünden istenmeyen bir kriz durumu ile karşı karşıya bırakacaktır (Duranlar,2007:28).

Bankacılık sektörünün en önemli faaliyet alanlarından biri olan kredi sağlama faaliyetinin takibi, verilen kredilerin kullanım amaçları ve geri ödemesi durumu etkin bir şekilde sağlanmazsa sektör kriz durumuyla karşılaşabilmektedir.

2.6.1.2.4. Bankaların Likiditesi

Bankanın borcunu ödemeyip ödeyememesi, bankanın likiditesi ile birebir ilişki halindedir. Merkez Bankası'nın, kullanılan kredilerin bankaların yükümlülüklerine oranı artıyorsa likidite sorunu vardır. İnterbank piyasasında bankalar birbirlerini görmediklerinden dolayı riskli bankalara karşı alınabilecek olumsuz bir tavır faizleri yükseltebilmektedir. Bu gelişme bazı bankalara kredi verilmemesi ya da likiditesini düzeltmek amacıyla borç verilmemesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kredi mevduat oranı, bankaların riskli alanlara kredi vermesi ya da teminatların riskli hale gelmesi, sektörün likiditesi yönünden önemlidir. Vade uyumsuzluğu ise likiditeyi etkileyen diğer önemli faktördür (Duranlar, 2007:28). Bu bağlamda değerlendirildiğinde bankaların yaşadığı likidite problemleri de sektörü olumsuz etkileyebilmektedir.

2.6.1.3. Bankacılık Krizlerini Etkileyen Kurumsal Faktörler

2.6.1.3.1. Kanuni Yetersizlikler

Risklere karşı güvence oluşturulması açısından yeterli sermaye şartlarının olmaması, finansal sektör üzerinde yeterli denetimin olmaması, finansal riskleri değerlendirecek erken uyarı mekanizmalarından yoksun olunması, Şeffaf olmayan finansal sistem, bankaların kredi açmada ve kriz yönetmede deneyimsiz olmaları, profesyonel olmayan bir yönetim gibi kanuni yetersizlikler kriz ortamında etkili olabilmektedir. Bunun yanında kamu bankalarının verdikleri kredilerin hükümetler tarafından yönetilmesinin engellenmemesi bankaların iştiraklerine ya da sahip oldukları firmalara kolaylıkla ve yüksek miktarlarda kredi kullandırmaya göz yumulması da eksikliklerin başında gelmektedir (Uyar 200: 57).

2.6.1.3.2. Mevduat Sigortasının Yan Etkileri

Mevduat sigortasının varlığı, banka yöneticilerini kaynak toplamada riske sokmazken, bir yandan piyasada bankalara oluşacak hücumu önlemeyi ve sisteme olan güveni sağlamakla, "ahlaki risk" sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar kontrol altına alınamadığından, sağladığı yarardan çok sistemin tümüne yayılan olumsuzluklara neden olabilecektir. Uzun süre devam edildiğinde mevduat sahipleri bütün mevduatlarının devlet garantisinde olduğunu bilmenin rahatlığıyla mevduatlarını yüksek faiz veren bankalara yatırırken, banka sahipleri topladıkları fonları yüksek getiri elde edeceklerine inandıkları riskli yatırımlara yönelteceklerdir. Sistemi korumak için getirilen uygulama, mali yapıyı daha kırılgan hale getirmesinin yanı sıra, iflas oranlarını arttırmaktadır. Sigortanın uygulanması ile beraber, bankalardaki öz kaynaklar azalmakta, her ne kadar ahlaki rizikonun getirdiği sakinelerin sıkı ve etkin yasal düzenleme ve denetlemeler neticesinde kontrol altına alınabileceği düşünülse de; finansal liberalizasyonun etkisiyle bankacılık işlemlerinde ortaya çıkan çeşitlilik, risklerin tespitini ve değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır (Uyar 200:61).

2.6.2. IMF'ye Göre Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

IMF tarafından özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık sistemine ilişkin problemler şöyle sıralanmaktadır;

- Kötü ve yetersiz yönetimin bankaları makro ekonomik şoklara karşı zayıf duruma getirmesi,
- Finansal serbestlik,
- Rekabet ve yeni finansal teknikler,
- Bankaların kontrol edebileceklerinden daha yüksek risk almasına sebep olması,
- Yetersiz ve etkin olmayan yasal düzenlemeler,
- Denetleme mekanizmasını oluşturmadan finansal liberalizasyona geçilmesi,
- Mali bünyesi zayıflamış finansal kurumların sistem dışına çıkarılmaması sonucu sistemin zaafiyete uğramasıdır. (Özdemir ve Özdemir,1999: 2).

2.6.3. Bankacılık Krizlerinin Çeşitleri

Bankacılık krizlerini eski ve yeni tip krizler olarak değerlendirmek mümkündür. Eski tip krizle devalüasyonla ya da döviz rezervlerindeki azalışlara neden olan para krizleridir. 1950 ile 1980 arasındaki dönemde devalüasyonla sonuçlanana ödemeler dengesi krizleri yaşanmıştır. Yeni tip krizler ise 1980'den sonra yaşanmaya başlanan borç ödeme güçlüklerine neden olan borç krizleri ve bankacılık krizleridir. Eski tip krizler çoğunlukla devlet harcamalarından kaynaklanan bütçe açıkları ya da dış ödemelerden kaynaklanan ödeme güçlüklerinden dolayı ortaya çıkan krizlerdir. Para krizleri daha sık yaşanmakla beraber oluşumu bankacılık krizlerine göre daha yavaş olmaktadır. Fakat finans sektörü açısından dışa açılmış ekonomilerde görülen yeni tip krizler daha uzun sürmekte ve etkisi daha fazla olmaktadır. Yeni tip bankacılık krizleri özellikle daha fazla üretim kaybına neden olmaları, daha uzun sürmeleri, daha geniş bir kesimi etkilemeleri ve yayılma hızı bakımından eski tip krizlere göre farklılık göstermektedir (Saraç,2002:3).

Eski tip krizler genellikle kaynakların sınırlı hale gelip ekonominin küçülmesi ile ortaya çıkar ve bunlara talebi kısarak ya da ticarete sınırlar getirilmesi gibi yollarla çözülmeye çalışılır. Bu çözümler uzun vadede amacına ulaşmazsa devalüasyona gidilir. Yeni tip krizler ise bankaları yükümlülüklerini

yerine getirmeyip ertelemeye zorlayan banka başarısızlıkları ve banka iflas durumunda, mevduatların kendilerine ödenmeyeceği algısı nedeniyle mevduat sahiplerinin bankalardan kaçışları, hükümetlerin bu durumu önlemek için kurtarma ve kamulaştırma operasyonlarıyla müdahale ettiği durumlarda veya geniş ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı halinde ortaya çıkabilmektedir (Gürkan 1998:65,71).

Bankacılık krizleri temelde bir ya da birkaç bankanın borçlarını ödeyememesi durumudur. Bankacılık krizleri bankaların aktif ve pasifindeki vade uyumsuzluklarından başlamakta, bu durum likidite sorununa neden olmakta, sonuçta devletasyon olduğu takdirde ülkeden sermaye kaçışı yaşanmaktadır. Ülkeden sermaye çıkışı rezervlerin azalmasına neden olmakta bu da nakit sıkışıklığına neden olmaktadır. Buna göre bankacılık krizleri olarak adlandırılan yeni tip krizlerin, cari açıklara neden olan eski tip krizlere göre etkisi daha büyüktür. Bankaların birbirleri ile olan ilişkileri nedeniyle herhangi birinde ortaya çıkan problem çok kısa sürede tüm sisteme dağılabilmekte ve kriz haline dönüşüp tüm sistemi etkileyebilmektedir. Bu nedenle bankacılık krizlerinin yayılma ve bulaşma etkileri fazladır (Saraç,2002:4).

Ekonomik düzen ve işleyiş değiştikçe yıllar içinde meydana gelen krizlerin sebep ve ortaya çıkma nedenlerinde de değişiklikler oluşmuştur. Ancak ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın hem finansal krizler hem de bankacılık krizleri maliyetleri ve atlatılma süreci düşünüldüğündemeydana geldiği ülkelerde ciddi ekonomik problemlere yol açmıştır.

2.6.4. Bankacılık Krizlerinin Sonuçları

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansman kaynağı olarak önemli bir yer alan bankacılık sektöründe yaşanan krizler sektör içinde kalmayıp aynı zamanda bütün finans piyasalarını ve ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Sektördeki kırılganlığın fazla olması ekonomideki herhangi bir olumsuz hareketten etkilenmeye neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için bankacılık sektöründeki herhangi bir işlevsel bozulma finansman kaynağının büyük bölümünü oluşturmasından dolayı kolaylıkla yatırım, tasarruf, üretim gibi olguların ekonomik büyümeyi yavaşlatacak şekilde ilerlemesine yol açmaktadır.

Bankacılık krizlerinin ülke ekonomisi üzerinde olumsuz sonuçlar yarattığı birçok ekonomik araştırmanın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

bağlamda bankacılık krizlerinin bulgularını, göstergelerini, göstergelerin hareketleri ve sonuçları aşağıdaki şekilde incelenebilir.

Tablo 2.3. Bankacılık Krizlerinin Göstergeleri ve Sonuçları

BULGULAR	GÖSTERGELER	HAREKETİ	YORUMLAR
Aşırı Borçlanma Dönemleri	M2 çoğaltanı Yurtdışı Krediler/GSYHFinansal Liberalizasyon	↑ ↑	Bankacılık krizleri ve ödemeler dengesi krizleri(para krizleri) ile hızlı kredi büyümesi arasında finansal sistemin liberalizasyonu ve sermaye hareketlerindeki sınırlamaların kaldırılması sonrasında bir ilişki vardır.
Banka İflasları	Banka Mevduatları	↓	Banka iflaslarından sonra bankacılık ve ödemeler dengesi krizleri yaşanabilmektedir.
Para Politikaları	Aşırı M1 Büyüklüğü	↑	Esnek para politikaları para krizi ortamına neden olabilir. Devalüasyonun bankacılık sektörü üzerinde neden olduğu bozulmaya paralel olarak bankacılık krizleri başlayabilir.
Cari İşlemler Dengesi Sorunu	İhracat İthalat Ticaret Hadleri Reel Döviz Kurları	↓ ↑ ↓ ↓	Reel döviz kurlarının değerinin normal olmayan bir şekilde artması ve düşük ticaret oranları ödemeler dengesi krizlerinin bir parçasıdır. Bu nedenlerden dolayı uluslararası piyasalarda rekabet gücü düşer ve dış ticarete bir durgunluk ve dolayısıyla reel sektör şirketlerinde iflasa ve kredi kalitesinin düşme gerçekleşebilmektedir. Bu durum bankacılık sektörünün kırılganlığını artırır. Bu nedenlerden yola çıkarak ihracat, ticaret hadleri ve reel döviz kuru üzerinde negatif şok, ithalatta ise pozitif şok finansal krizlerin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.3. Bankacılık Krizlerinin Göstergeleri ve Sonuçları (devamı)

Sermaye Hareketleri Sorunu	Rezervler M2 Rezervleri Reel Faiz Oranı Farkı (yurtiçi ve yurtdışı) Yurtdışı Reel Faiz Oranları Dış Borç Sermaye Çıktıları Kısa Vadeli Dış Borçlar	↓ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑	Ödemeler dengesi krizlerinin neden olan faktörlerden birisi uluslararası faiz oranlarının yüksekliğinin sermaye çıkışlarına neden olmasıdır. Ülkenin dış borç stokları yüksek ve sermaye çıkışlarının fazla olması borçların ödenebilirliği konusunda kesinlik olmadığı için sermaye hesaplarındaki problemler daha şiddetli gerçekleşmektedir. Kısa vadeli olan dış borç oranının artması ülkeleri dışsal şoklara daha açık hale getirebilmektedir. Bu bağlamda ödemeler dengesi krizleri bankacılık krizlerini daha derin hale getirmektedir.
Büyümenin Yavaşlaması	Üretim Yurtiçi Reel Faiz Oranları Kredi Mevduat Oranı Hisse Senetleri Fiyatı	↓ ↑ ↑ ↓	Durgunluktan sonra finansal krizler gelebilmektedir. Reel faiz oranlarının yüksek olması ekonomik daralmaya ve bankacılık sektörünün kırılganlığına neden olan likidite krizlerinin bir göstergesi olabilmektedir. Gayri menkul, kredi kartları, tüketici kredileri gibi riskli yatırımlara kredi verilmesi ya da teminatların riskli olması nedeniyle kredi/mevduat oranlarındaki artış ise kredi kalitesinde düşme olabileceğini gösterebilir.

Kaynak: Kaminsky, Graciela L.(1999): Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress, IMF Working Paper,178

Kredi ve borsa hareketlerini yansıtacak olan M2 para çoğaltanı, yurtiçi krediler/ GSYİH oranı, hisse senetleri fiyatları, finansal liberalizasyonun boyutu ve yurtiçi faiz oranları gibi göstergelerin banka krizlerini tahmin etmede daha etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca banka krizleri para krizlerini de arkasında getirdiği için bu durumda tüm değişkenlerin ikiz kriz tahminlerinde kullanılması faydalı olacaktır. Ayrıca beklenenin tersine mevduat sigortası olsun veya olmasın mevduat çekilişlerinin banka krizlerini tahmin etmede iyi bir gösterge olmadığı sonucuna varılmaktadır(Kaminsky,1999:12).

Bankacılık sektöründe meydana gelen krizler sadece sektör içinde kalmayıp, aynı zamanda finansal piyasalar ve ülke ekonomisi üzerinde de olumsuz

etki yaratmaktadır. Mali yapısı güçlü olan ekonomilerin krizlerden minimum etkilendiği gibi, mali yapısı güçlü bankalar da bankacılık krizlerinden olabildiğince az etkilenmektedirler. Bu nedenle ülke ekonomisinde finansal piyasalar içinde yer alan bankaların mali yapısı ve sermaye yeterliliği ne kadar güçlü olursa krizlerin olumsuz etkileri de o kadar azalacaktır. Temelde bütün kuruluşların bu yeterlilik düzeyine ulaşmaları kriz ortamlarını da azaltacaktır. Bu bağlamda güçlü bir finansal piyasa için bankaların özellikle likidite, kur ve faiz risklerinden etkilenmeye karşı etkin bir yapı oluşturulmalıdır.

2.7. 2001 Krizi ve Ekonomik Etkileri

Türkiye’de 1994ve 2000 yılında yaşanan krizler sonrasındaki dönemde yapısal olarak; bankacılık sektöründe etkin denetimin sağlanamaması, bankaların sağladığı kredilerin geri dönüşümünde problemler yaşanması, döviz borçlarının artması, bütçe açıklarının artması, finansal piyasalara güvenin azalması gibi belli temel sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar Türkiye’nin hem ulusal hem uluslararası ekonomik olumsuzluklardan etkilenme ve krize duyarlılığının artışıyla sonuçlanmış ve yeni kriz beklentileri gündeme gelmiştir. Bu olumsuz ve kırılan ortamda ise 2000 krizinin hemen ardından 2001 krizi yaşanmıştır.

2.7.1. 2001 Krizinin Nedenleri

Yanlış uygulanan ekonomi politikaları, finansal piyasaların kırılabilir yapısı, ekonominin dışa bağımlılığı 2001 krizinin nedenleri arasında gösterilmektedir. (Öztürk, 2004:49) Bu sebeplerin dışında; yüksek enflasyon ve yüksek enflasyona bağlı gelir dağılımı bozukluğu, talebin az olmasından dolayı işletmelerin kapasitelerinin düşmesi, artan işsizlik, döviz ve faizdeki dalgalanmaların artması krize sebep olan faktörlerdendir (Sarıkamış, 2001: 15-21).

Kriz döneminde TLnin aşırı değerlenmesi sonucu dış ödeme açıkları oluşmuş ve beraberinde ithalat oranındaki yüksek artışla birlikte dış ticaret açığı 26,7 milyar dolar ile rekor seviyeye yükselmiştir. Aynı durum likidite eksikliği nedeniyle gecelik faiz oranının %200e kadar artmasına neden olmuştur (Pusti,2013: 67).

Şubat 2001 tarihinde sabit döviz kur sistemi yerine döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması ile birlikte 16 Şubatta 27 milyar 943 milyon dolar olan döviz rezervleri 19 Şubat 2001 itibariyle 22 milyar 581 milyona gerilemiştir.

Toplamda 5 milyar doların üzerinde döviz rezervi kısa bir süre içerisinde kaybedilmiştir. Artan döviz talebine çözüm olarak faiz oranlarının artırılması yoluna gidilmiştir ve sonucunda faiz oranları artmıştır. Gecelik interbank faiz oranları %50'den %6200'e yükselmiştir ve sonrasında hızlı bir düşerek %103 seviyesine gerilemiştir (Güloğlu,2001: 91).

Ekonomide istikrarın sağlanması ekonomik verilerdeki bozulmaların ortalamaya döndürülmesi ve kriz etkilerinin azaltılabilmesi için güçlü para ve maliye politikalarına ihtiyaç duyulmuştur.

Krizin etkilerinin azaltılmasına yönelik alınan istikrar programının hedefleri; kamunun finansal dengesinde, finansal piyasalarda ve döviz kurunda istikrar sağlanması ve beraberinde ekonomik büyümenin artırılması olarak belirlenmiştir. Kamu finansal dengesinin sağlanması adına mali disiplin oluşturmak için %6,5 faiz dışı bütçe fazlası hedefi belirlenmiştir. Finansal piyasalarda ve döviz kurunda dengenin sağlanması adına ise Merkez Bankası'nın açıkladığı kur ve para politikaları dahilinde kurun sabitlenmesi, Merkez Bankası'nın bilançosuna bazı sınırlamalar getirilmesi kararı alınmıştır. Bu sınırlamalar; Merkez Bankasının sadece döviz karşılığı para sürmesi ve yurt içinde kredi açarak para sürmemesi şeklindedir. Bu düzenleme ile birlikte MB'ye yarı para kurulu rolü verilen bir parasal düzen oluşturulmaya çalışılmıştır (Özatay,2000: 21).

Planlanan istikrar programı yetersiz kalınca yeni bir istikrar politikası olarak 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı(GEGP) yürürlüğe girmiştir. GEGP' nin hedef noktaları; dış ticaret ve kur politikası, maliye politikası, enflasyonla mücadele, sabit enflasyon hedeflemesi ve ekonomi adına reform politikaları olarak belirlenmiştir (Pusti, 2013: 70). Ancak GEGP de hedefine ulaşma konusunda tam başarı sağlayamaması ile sonuçlanmıştır.

2.7.2. 2001 Krizinin Sonuçları

2001 krizinin en belirgin sonuçlarından bir tanesi sermaye hareketlerinde görülmüştür. 1999'un üçüncü çeyreğinden krize kadar Türkiye'ye giren net portföy yatırımı ortalama 8 milyar dolar iken sadece kasım ayında 5 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmıştır (Emir ve Daştan,2003: 55).

Bankacılık sektörü kriz nedeniyle performans kaybetmiş, bankaların yükümlülüklerini yerine getirmelerinde sorun yaşanmış ve beraberinde bazı bankaların TMSF' ye devri gerçekleşmiştir. 2000 ve 2001 yılı krizleri sonucunda bankaların eksilen sermayelerinin arttırılmasının ekonomiye maliyeti GSMH'nın %32'si oranında olmuştur (Erdönmez,2002: 73). Bankalar yaşadığı bu sorunlar sonucunda sağladıkları kredi oranını düşürmüştür ve daha risksiz yatırım araçlarına yönelmişlerdir.

Finansal ve reel sektörde yaşanan olumsuzluklar sonucu Türkiye 2001 yılında %9,4 küçülme yaşayarak tarihinin en büyük küçülmesini yaşamıştır. Ekonomik olarak küçülmenin en önemli etkisi işsizliğin %12 oranına çıkması ile reel sektörde yaşanmıştır (Beyazıd ve Diğ,2003: 371).

2001 krizinin bir diğer sonucu da işsizlik oranının artmasıdır. İşsizlik oranındaki artış özel sektör reel ücretlerini azaltmıştır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 24). Bu durum krizin ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal açıdan yarattığı sorunlardan birisi olmuştur.

2.8. Türkiye'de Finansal Piyasalar İçerisinde Bankacılık Sektörünün Yeri

Bankacılık sektörü özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki mevcut tasarrufların toplanması, değerlendirilmesi, bu tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi, kamu ve özel sektörde hizmet veren birimlerin finansmanlarını karşılaması gibi faaliyetleri nedeniyle finansal sistem içindeki en önemli sektörlerden biri haline gelmiştir.

Bankalar birer ticari işletme olarak kar amacıyla faaliyetlerini sürdürürken, ekonomik sistemin bir parçası olarak üstlendikleri pek çok işlev bulunmaktadır. Bu işlevleri finansal aracılık yapmak, likidite yaratmak, kredi talep edenleri değerlendirmek ve izlemek, asimetrik bilgi problemlerini çözmek, para politikalarının etkinliğini arttırmak, ekonomik istikrarı etkilemek, ölçek ve kapsam ekonomilerinden faydalanmak, ödeme sistemlerinin etkinliğini arttırmak ve dış ticareti fonlamak ve ihracatı teşvik etmek şeklinde sıralamak mümkündür (Göçmen ve Yağcılar, 2011).

Bankalar kar amaçlı faaliyet gösteren aracı kuruluşlardır ve bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler ekonomiyi olumlu ya da olumsuz

etkileyebilmektedir, aynı şekilde sektörün iktisadi gelişmelerden çok kolay etkilendiği görülmektedir. Bankalarda yaşanan olumsuzluklar ekonomik yapıyı diğer sektörler için daha fazla etkilemektedir, bu etkileşimde krediyi veren, krediyi alan ve mevduat sahiplerinin olumsuz etkilenmesi büyük rol oynamaktadır (Ünal,2012:8).

Türkiye’de bankacılık sektörünün yapısal anlamda genel ekonomik yapının özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Ekonomik yapıdaki gelişmeler bankacılık sektörünün ekonomide oynadığı rolü belirlemiştir. Bu nedenle bankacılık sistemindeki gelişmeler genel ekonomik gelişmeler çerçevesinde incelenmelidir. Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarda bütünleşme çabalarına paralel olarak, Türkiye’deki bankalar gerek kurumsal yapılarında gerekse sundukları ürün ve hizmet kalitesinde önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. Piyasaya yönelik politikalar ve liberalleşmeye bağlı olarak finansal sistemde ortaya çıkan serbestliğin bir sonucu olarak, yerli girişimcilerin yanı sıra birçok yabancı girişimci ve yatırımcı da potansiyel olarak karlı görülen Türkiye bankacılık sektörüne çekilmektedir (Afşar ve Afşar,2010:364). Bu durum da ülke finansal piyasalarının etkinliğinin artmasına, sektör hacminin büyümesine, ülke ekonomisinde olumlu gelişmelere fayda sağlamaktadır.

Özellikle 2000’li yıllarda ilerlemesine hız kazandıran finansal piyasalar; yabancı sermaye girişleri, finansal ürün çeşitliliğinin artması finansal kuruluşların kurumsal büyümelerini arttırmıştır. Bu ilerleme sonucu finansal piyasaların yapısal görünümü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye’de Finansal Kuruluşların Yapısal Görünümü

BDDK		SPK	
Banka49		Aracılar	73
Y. İçi Şube	10.981	Şube	167
Y. Dışı Şube	80	İrtibat Bürosu	68
Offshore Şube	11	Acente	6713
Online Şube	10.954		
Y. Dışı B. Temsil	44	Vad. İş. Aracılık	1
Factoring	78	MKYO	18
Şube	62	GMYO	24
Temsilcilik	185		
Finansal Kiralama	31	GSYO	5
Şube	18	Portföy Şirketleri	36
Temsilcilik	185		

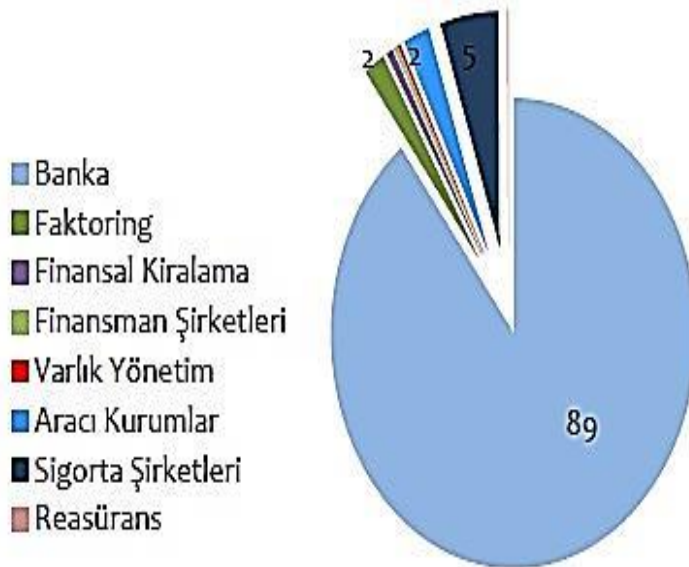
Tablo 2.4. Türkiye’de Finansal Kuruluşların Yapısal Görünümü (devamı)

Finansal Kiralama	31	Hazine Müştaşarlığı	
Şube	18	Sigorta Şti.	64
Temsilcilik	75	Reasürans	2
Finansal Holding	3	Yetkili Müesseseler	755
Finansman Şirketi	13	Kıy. Maden Aracı K.	17
Şube	9	Kıy. Maden Üretici.	11
Varlık Yönetimi	9	BDDK Kurumları	183
Bölge Md.	3	SPK Kurumları	157
İrtibat Bürosu	1	Hazine M. Kurumları	849

Kaynak: BDDK, SPK, TSRB, TSAKB,(Finansal Piyasalar Raporları 2012)

Finansal sistemin gelişmesi ve büyümesi sistem içerisinde faaliyet gösteren kuruluşların da artmasına olanak sağlamıştır. Bu kuruluşların sayısının artması aynı zamanda ülke istihdamını da arttırmaktadır. Bu dönemde finansal kuruluşların içerisinde en fazla artış gösteren ve istihdam sağlayan finansal kuruluş bankalardır. Finansal sektördeki istihdam dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Finans Sektöründe İstihdamın Dağılımı

Kaynak: BDDK, SPK, TSRB, TSAKB, (Finansal Piyasalar Raporları 2012)

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ülke ekonomisinin çözüm bekleyen en önemli problemlerinden birisi işsizlik sorunudur. İşsizlik sorunun azaltılması için yapılan her adım önem taşımakla birlikte işsizlik oranının minimum olduğu bir ülke ekonomisi tercih edilen ve ulaşılmaya çalışılan durumdur. Ekonomi içerisinde değişen ve gelişen her sektörün ekonomik anlamda yaptığı katkının yanı sıra istihdama yaptığı katkı büyüme ve kalkınma hedefi olan gelişmekte olan ülkeler için öncelikli tutulması gereken faktörlerden biridir.

Günümüz Türkiye’inde eski dönemlere oranla kişilerin finans sektöründe istihdam olma istekleri artış göstermiştir. Bu durumda finansal sektörünün yapısal olarak büyümesi sonucu, piyasadaki finansal kuruluşların artması çok önemli bir etkidir. Finans alanında istihdamın artması finansal piyasaların gelişmesine bağlı olarak devam edecektir.

Finansal sektör değerlendirildiğinde en fazla istihdam olanağı yaratan sektörün bankacılık sektörü olduğu gözlemlenmektedir. Finansal sektörün aktif büyüklüğü incelendiğinde en fazla değişim ve gelişimin yine bankacılık sektöründe olduğunu söylemek mümkündür. Finansal sektörün aktif dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporları 2012

Türkiye'deki bankaların aktif yapısı incelendiğinde en fazla paya sahip ve en önemli kalem kredilerdir. Bu dönemde bankaların aktif büyüklüğünün artmasının en önemli nedeni kredilerdeki artıştır. Bankacılık sektöründeki temel bilanço kalemleri incelendiğinde kredilerin diğer bilanço kalemlerinden daha fazla ve hızlı oranda büyüme gösterdiği görülmektedir. Kredi dışında mevduat artışı da bankaların aktif büyüklüğünün artmasına katkı sağlayan kalemlerden biridir.

Türkiye'de finansal piyasalar içerisinde faaliyet gösteren banka dışındaki diğer finansal kuruluşlar; portföy yönetim şirketleri, sigorta şirketleri, reasürans şirketleri, finansal kiralama şirketleri, faktöring şirketleri, varlık yönetim şirketleri, finansal holdingler, aracı kurumlar, menkul kıymet yatırım ortaklıkları, menkul kıymet yatırım fonları, emeklilik yatırım fonları, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları ve tüketici finansman şirketleridir. Bu şirketlerdeki olumlu değişimler de Türkiye'deki finansal piyasaların gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2.9. Türkiye'de Mevcut Bankacılık Sektörü Analizi

Türkiye bankacılık sektörü özellikle 2000 yılı sonrasında büyük değişim ve ilerleme göstermiştir. Son 15 yılda bankacılık alanında yapılan değişikliklerin en önemlilerinde 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun(BDDK) faaliyete geçmesi oldu.

BDDK'nın misyonu; Görev ve yetkileri çerçevesinde denetimine tabi kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam şekilde gerçekleştirmesini, kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak ve bu sayede finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmaktır. Vizyonu ise; finansal piyasalara, kuruluşlara ve tüketicilere yönelik uluslararası standartlarda düzenlemeyi, denetimi ve risk yönetimini ulusal ihtiyaçlar ve gereklilikler çerçevesinde uygulayan örnek bir otorite olmaktır (BDDK, 2013:26). BDDK'nın kurulması ile bankacılık sektöründe etkinliğin, denetimin ve düzenlemelerin artmasına bu durum da sektörün olumlu şekilde etkilenmesine katkı sağlamıştır.

BDDK'nın kurulmasından sonra yaşanan bir diğer önemli gelişme Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla, 2001 yılı

Mayıs ayında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmasıdır (Ünal,2014: 10) .

Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi özellikle aşırı gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü Şubat 2001 krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Faizlerdeki yükselme, kısa vadeli fon talebi önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır (BDDK,2001: 8-9).

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile temelde özellikle finansal istikrarı sağlamak, özel bankaların yaşadığı problemleri çözebilmek ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Program çerçevesinde kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF(Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)'ye devrolan bankaların çözümlenmesi, özel bankacılık sisteminin yapılandırılması, gözetim ve denetimin etkinleştirilmesi ve bankacılık sektörünün yapısının etkinleştirilmesi amaçlanmıştır (Ünal,2014: 10).

Bankacılık sektörü incelenirken farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Mülkiyet açısından değerlendirildiğinde bankalar; devlete ait kamu bankaları ve özel sermayeli bankalar olarak iki grupta incelenir. Türkiye’de özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından 1980’li yıllara kadar olan dönemlerde devlete ait bankalar sektörün öncü bankaları olmuş ve hacim olarak özel sermayeli bankalardan çok daha etkin olmuştur.

2.9.1. Türkiye’de Kamu Bankacılığı

Kamu bankacılığın hacminin ve öneminin artması temelde 20. Yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran

ortamından sonra mevcut politikaların ekonomik krize engel olamamasından sonra alternatif politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda ortaya çıkan Keynesyen iktisadi politikalara göre devletin ekonomik hayattaki rolünün ve etkisinin artması konusu önem kazanmıştır. Klasik iktisat teorisine alternatif olarak Keynesyen iktisadi politikalara göre; devletin başlıca para ve maliye politikalarını kullanarak yapacağı kontrol ve girişimlerle ekonomik ve sosyal refahın arttırılabileceği öne sürülmüştür. Bu görüşle birlikte küreselleşme faaliyetlerinin önem kazandığı 1970’li yıllara kadar devletin ekonomideki ağırlığı devam etmiştir. Devletin etkinliği bankacılık sektörünü de etkilemiş ve kamu bankaları finans sektöründeki ağırlığını korumuştur.

Türkiye’ devletin bankacılık sektöründe faaliyetini arttırmasının belli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler; devletin kalkınma ve diğer ekonomik amaçlarını gerçekleştirecek bir bankacılık sisteminin olmayışı, yabancı bankaların özellikle kendi vatandaşlarına hizmet eden faaliyetlerde bulunması, mevcut milli bankaların az sayıda ve sadece yerel ihtiyaçları karşılayacak bir potansiyelde olmasıdır. Aynı zamanda özel kesimin sermaye ve bilgi birikimi konularında yetersiz olması ve bu yüzden devletin özel sektöre öncülük etme gereksiniminin olması, piyasadaki aksaklıklarını çözülmesi ve devlet eliyle bazı ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi de devletin bankacılık sektörü üzerindeki faaliyetlerini arttırmasının nedenleri olarak görülmektedir (Uçarkaya,2006: 64).

Türkiye’de özellikle cumhuriyetin ilk dönemlerinde bankadan farklı finansal sektör aracılığının gelişmemesinden dolayı bankacılar en önemli finansal aracıkurumlar olarak varlığını sürdürmüştür. Bankalar içerisinde de en önemli en büyük pay kamu bankalarının olmuştur. Bu dönemlerde devletin sektör üzerindeki baskı ve engellemeleri yabancı sermayenin ülkeye girişini de kısıtladığı için etkin bir rekabet ortamı oluşamamış özel sermayeli yerel bankaların kamu bankalarına karşı varlığını sürdürememiştir. Bu nedenle cumhuriyetin ilk yıllarında yerel sermayeyle kurulan bankaların birçoğu faaliyetlerine son vermiştir.

Türkiye bölgeler arası ekonomik sosyal ve kültürel dengenin sağlanamadığı bir ülkedir. Bu yapıdaki bir ülkede özel sektörün karlı bulmadığı ancak hizmet verilmesi gereken alan ve bölgelerde devletin bankacılık sektöründe faaliyet göstermesi gerekmiştir. Devlet bu faaliyetleri gerçekleştirip banka kurarken; ülkenin çeşitli bölgelerinde şube açmak, çeşitli gruplara tarımsal, mesleki, turizm, denizcilik, konut kredileri vermek, vergi toplanması, emeklilere

maaş ödenmesi gibi işlemlere aracılık etmek, ihtisas kredilerine düşük faiz uygulayarak gelir dağılımına ve bölgeler arası koordinasyonun sağlanmasına olumlu katkı sağlamayı amaçlamıştır. (Uçarkaya,2006: 65).

Devletin banka kurarken gözettiği bir diğer olgu da özellikle ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli görülen faaliyet alanlarıdır. Bu amaçla ekonomik büyüme için geliştirilmesi gerekli görülen sektörlerle hizmet sağlamak adına da kurulan bankalar mevcuttur. Bu sektörlerle örnek olarak tarım, turizm, denizcilik gibi sektörlerle finansman desteği sağlamak adına kurulan bankalar gösterilebilir.

Özellikle 1960 ve 1980 yılları arasında kalan dönem devletin bankacılık sektörü üzerinde müdahalenin en fazla olduğu dönemdir. Sonrasında 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasından sonra finansal liberalizasyon ve dışa açılmanın artmasıyla yabancı sermayenin ülkeye girişinin önündeki kısıtlamalar azaltılarak rekabet ortamının artması amaçlanmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye’de bankacılık sektöründe önemli gelişmeler kaydedilmiş, sektör hacmi büyümüş, ülke içinde yabancı sermayeli birçok banka faaliyete başlamış, aynı zamanda Türkiye’deki bankalar da yurtdışında şube açma ve yeni banka kurma faaliyetlerine başlamıştır.

Türkiye’de Osmanlı Döneminden başlayarak birçok farklı faaliyet alanına hizmet etmek adına bankaları kurulmuştur. Her dönemde belirlenen ekonomi politikalarına paralel olarak devlet eliyle birçok banka kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Günümüze kadar olan süreçte bu bankaların bazıları faaliyetlerine son vermiş, bazıları başka bankalara devrolmuş, bazıları özelleştirilmiş bazıları ise yapı değişiklikleriyle günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren kurulan bankalar faaliyet alanları ve mevcut durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Kurulan Kamu Bankaları

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Faaliyet Alanı	Mevcut Durum
İstanbul Emniyet Sandığı	1868	Halkın elindeki tasarrufları devlet elinde toplayarak ihtiyaç sahiplerine kullanırmak	1907 yılında Ziraat Bankasına bağlanmış1984yılından itibaren de tamamen bu bankanın bünyesine alınmıştır.
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1888	Tarımsal kredi sağlamak, her türlü bankacılık faaliyetlerinde bulunmak ve MB'nin olmadığı yerlerde bazı fonksiyonlarını yerine getirmek, devlet adına ödeme yapmak (maaş vs.) ve toplamak(vergi)	1916 yılında kanunla kurulmuş bir devlet bankası statüsüne getirilmiştir. Günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir.
Türk Sınai ve Maadin Bankası	1925	Bankaya devredilmiş sanayi müesseselerini kurulacak şirketlere devredinceye kadar idare etmek, iştirak suretiyle sinai teşebbüsler kurmak ve işletmek. (Kalkınma bankası niteliğindedir.)	Bankanın işletmecilik fonksiyonu 1932 yılında kurulan Devlet Sanayi Ofisi'ne, bankacılık fonksiyonu da 1932'de kurulan Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası'na devredilmiştir. Bu iki kurum da 1933'te Sümerbank'a devredilmiştir.
T.C. Emlak Bankası A.Ş.	1927	Ülkeyi imar etmek, inşaat sektörüne kredi sağlamak, her türlü bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek	1964'te Türkiye Emlak Kredi Bankası T.A.O. adını almıştır. 1988'de Anadolu Bankası A.Ş. ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş. adını almıştır. 2001 yılında T.C. Ziraat Bankasına devredilmiştir.
Belediyeler (İller) Bankası	1933	Şehirlerin kalkınmasına hizmet etmek, imar planlarını hazırlamak, belediyelere gerekli kredi için teknik destek sağlamak	1945 yılında adı İller Bankası olarak değiştirilmiştir ve hala faaliyetlerine devam etmektedir.
Sümerbank A.Ş.	1933	Devlet sermayesiyle kurulmuş fabrikaları işletmek, özel sanayi kuruluşlarındaki devlet iştirak hisselerini idare etmek, yeni fabrikalar kurmak, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak ve her türlü bankacılık işlemini gerçekleştirmek	1933'te Sümerbank Holding A.Ş. nin bankacılık birimi bu şirketten ayrılarak Sümerbank A.O. unvanını ve 1995 tarihinde özelleştirilerek Sümerbank A.Ş. unvanını almıştır. 1999'da TMSF' ye devredilmiş, 2002 yılında Oyak Bank A.Ş. ye devredilerek kapanmıştır.
Etibank	1935	Ülkenin toprak altı servetlerini işleterek değerlendirmek, devletin madencilik ve elektrifikasyon alanındaki teşebbüslerini kurmak, işletmek, finanse etmek, her türlü bankacılık faaliyetinde bulunmak	1997'de özelleştirilmiş, 2000 yılında TMSF' ye devredilmiştir.2001 yılında bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılarak tasfiye edilmiştir. 2002 yılında ise tasfiyesinin kaldırılmasına, tüm aktif ve pasifleriyle birlikte Bayındır bank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmesine karar verilmiştir.
Denizbank	1938	Deniz yolları işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve finanse etmek	1952 yılında Denizcilik Bankasının kurulması ile devletin denizcilik alanındaki teşebbüslerinin kurulması, işletilmesi ve finanse edilmesi işi bu bankaya devredilmiştir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Kurulan Kamu Bankaları (devamı)

Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	Ülkenin küçük sanat ve ticaret kredisi ihtiyacını karşılamak	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Denizcilik Bankası	1952	Devletin deniz ulaştırma alanında teşebbüslerini tesis etmek, gemi inşa , tamir ve satın alan veya deniz işletmeciliği yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açmak	1992 yılında T. Emlak Bankasına devredilmiştir.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	Taşınır ve taşınmaz mal ve değerler karşılığında kredi açmak, ortaklıklar kurmak veya kurulmuş olanlara iştirak etmek, gayrimenkul alıp satmak, her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek.	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş.	1959	Memur ve öğretmenlere konut inşaatı için kredi açmak, yapı onarım taahhüt ve proje işleri ile uğraşmak, her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek	1992 yılında T. Halk Bankası A.Ş. ye devredilmiştir.
T.C. Turizm Bankası	1960	Turizm ile ilgili girişimlerde bulunmak, endüstrinin gelişimine katkıda bulunmak ve kredi sağlamak	1989’de Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir.
Devlet Yatırım Bankası	1964	İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımları için kredi sağlamak, garantiler vermek	1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankasına dönüştürülmüştür.(Eximbank)
Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası	1975	Yurtiçi ve yurtdışında çalışmış ve çalışacakların birikimlerini uygun teşebbüslere, özellikle sınai yatırımlara yöneltmek	1988’de Türkiye Kalkınma Bankasına dönüştürülmüştür.
Türk Eximbank	1987	Dış ticaretin finansmanı, ihracatın geliştirilmesi, ihracatçılar ve yurtdışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması	1987 yılında Devlet Yatırım Bankasının şekil ve nitelik değiştirilmesiyle kurulmuştur ve halen faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynak:Akgüç, 1975; Akgüç, 1987; Günal, 2001, TBB

Kuruluş amaçlarından biri olmamasına rağmen özel sektör tarafından yönetilen bankaların yönetiminde sorun yaşanan bankalar 1990’lı yıllar sonrasında ve özellikle krizlerin sonucunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilerek kamulaştırılmıştır. 1997 yılından günümüze 20 civarında banka TMSF’ ye devredilmiştir. Bununla beraber kamu bankaları özel kesimin sermaye yetersizliği, piyasadaki aksaklıkların giderilmesi gerekliliği ve özel sektör

tarafından iyi yönetilemeyen bankaların yönetimlerinin devralınması sonucu ortaya çıkmışlardır. (Uçarkaya,2006: 68)

Ticari, yatırım veya kalkınma bankaları şeklinde kurulmuş olmasına karşın kamu bankaları faaliyetlerine göre çoğunlukla ticari bankacılık alanında yoğunlaşmıştır.

Şube sayılarının fazla olması, iflas etme durumunun olmaması ve özellikle devlet bankası olmanın verdiği güven ile kamu bankaları piyasada yerli ve yabancı sermayeli bankalara oranla daha fazla mevduat toplayabilmiş ve avantajlı durumda olmuştur. Bu avantaj bazı dönemlerde diğer kesim bankaların rekabet konusunda geride kalmalarına neden olmuştur.

Özellikle 2001 öncesi dönemde kamu bankaları yüksek maliyetle topladıkları kaynakları verimli kullanamamış ve para piyasalarında baskı oluşturarak finansal sistemin aracılık görevini etkin bir şekilde yerine getirilmesini engellemiş, rekabeti olumsuz etkilemiş ve kriz ortamının oluşumunun nedenlerinden biri haline gelmiştir (Uçarkaya,2006:86). Krizler sonucunda kamu bankalarının finansal yapısı da olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenlerden dolayı 2001 sonrası kamu bankacılığında da yeniden yapılandırmaya gidilmiştir. Bu alanda yapılan yasal düzenlemelerle kamu bankalarının piyasaya olumsuz etkileri giderilmesi amaçlanmıştır.

Öncelikle finansal yapılarında düzenlemeye gidilen kamu bankalarının bu kapsamda görev zararı alacakları tasfiye edilmiş, kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, bankalara sermaye desteği sağlanmış ve mevduat ile kredi faizleri piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmiştir. Bunun yanında kredi portföyünün etkin yönetimi üzerinde çalışmalar yapılmış, sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Operasyonel anlamda da yapılandırılmaya gidilen kamu bankalarında yönetim ortak yönetim kurluna devredilmiş, şube ve personel sayıları azaltılmış, risk yönetim sistemleri ve bilgi işlem teknolojileri güçlendirilmiştir. Yeniden yapılandırma süreci sonrasında kamu bankalarının performanslarında bir artış yaşanmıştır (Uçarkaya,2006: 90,132).

Sağlanan avantajlar doğrultusunda kamu bankaları özellikle kaynak toplamada özel ve yabancı sermayeli bankaları geride bırakmaktadır. Ancak sahip

oldukları kaynakları etkin kullanmak konusunda diğer bankaların gerisinde kalmaktadır.

2.9.2. Türkiye’de Yabancı Sermayeli Bankalar

Türkiye’de bankacılık sektörü içerisinde yabancı sermayeli bankalar önemli bir paya sahiptir. Uluslararası bankaların Türkiye’de şube açmaları ya da ülkede faaliyet gösteren yerel bankalara ortak olmaları şeklinde yakın geçmişte giderek artan bir yabancı sermaye yapısı görülmektedir.

Yabancı sermaye girişlerini tüm dünya genelinde etkili olan liberalleşme hareketlerinden Türkiye üzerinde de etkili olmasıyla artmıştır. Özellikle 1980’li yıllarda uluslararası ticaretin artması ve 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile ülkeye yabancı sermaye girişi artış göstermiştir. Türkiye’de finansal sistem içerisinde önemli bir yer alan bankacılık sektörü de yabancı sermayenin ülkeye giriş yollarından birisi olmuştur. Yabancı sermayenin ülkeye girişiyle birlikte sayı olarak artış gösteren yabancı bankalar ile ilgili ülke ekonomisine olumlu etkinin yanında olumsuz etki edebileceği de kabul edilen bir gerçektir. Rekabet unsuru olmalarından dolayı sektördeki etkinliği arttırmaları, uluslararası alanda teknolojik gelişmelerin ve yeni bankacılık ürünlerinin sektöre kazandırılması, mali ve yasal altyapı ve düzenlemelerin etkinleştirilmesi ve düzenlemelerin güçlendirilmesine katkıda bulunmaları ve sektörün uluslararası piyasalara açılımını artırması gibi özellikler yabancı bankaların kazandırdığı olumlu özellikler kapsamında değerlendirilebilir (İşeri ve Uluşan, 2006: 133). Yerel bankaların yabancı bankaların yarattığı rekabet ortamından dolayı baskı altında kalmaları olasılığı, yabancı bankaların sektörde üstünlük edetmelerinden dolayı yabancı şirketlere öncelik vermeleri ve bu durumun yerel küçük ölçekli firmaların kredi talepleri açısından zor durumda kalmaları olasılığı gibi nedenler yabancı bankaların yaratabileceği olumsuz özellikler arasındadır. Bunun yanı sıra yabancı bankaların ülkeden sermayelerini çekmeleri durumunda sektörün finansal anlamda olumsuz bir durumda kalma olasılığı da bu olumsuz özellikler kapsamında değerlendirilebilir (İşeri ve Uluşan, 2006: 133). Türkiye’de birbirine yakın yıllarda üst üste krizler yaşanmasına rağmen 2001 yılı itibariyle bankacılık sektöründe büyüme gözlemlenmiştir ve yabancıların ülkedeki bankacılık sektörüne ilgisi artmıştır. Bu durumun temel nedenleri; piyasada beklentilerin olumlu yönde olması, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüş eğilimi, bankaların öz kaynaklarındaki artış ve uluslararası piyasalardan borçlanma

olanakları gelmektedir. Ayrıca yaşanan kriz nedeniyle ülkeye girmekte katlanılan maliyetin düşmesi de yabancı bankaların Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyet göstermeleri için olumlu bir etki yaratmıştır. 2001 yılı sonrasında yabancı bankalar özellikle Türkiye’deki bankalardan pay satın alarak ulusal bankalarda sermaye çoğunluğuna ya da nitelikli bir paya sahip olması şeklinde sektörde varlıklarını arttırmışlardır (Akgüç,2007: 12).Birçok gelişmekte olan ülkede yaşandığı gibi kriz dönemlerinde Türkiye’de de yabancı sermayeli bankaların yerel bankalara olan yatırım ilgisi artmıştır. Kriz dönemlerinde bankaların değerlerinin düşmesi sonucu yabancı bankalar yerel bankalarla işbirliği ya da direkt satın alma yoluyla piyasada varlıklarını arttırmışlardır. Yabancı bankaların sektörde varlıklarını arttırmaları yerel bankacılık yapısında değişikliklere neden olmuş, klasik bankacılıktan bireysel bankacılığa yönelim, teknoloji transferi ve hizmet çeşitlendirmesi adına olumlu olmuştur (Çakar,2003: 42).Yabancı bankaların ulusal bankacılık sistemine katılımları gelişmekte olan ekonomilerde sıcak para etkisi olarak bilinen etkininde azaltılmasında etkin rol oynayabilmektedir. Sıcak para, yabancı sermayenin uzun vadeli ve üretim amaçlı, teknoloji transferi sağlayabilecek yatırımlarına engel olan ve onun yerine, ülkeye çoğu kez enflasyonun yarattığı spekülasyon kazanç olanaklarını değerlendirmek için girip kar realizasyonları sonrası ülke dışına çıkarak dengelerin bozulmasına yol açan sermaye tipidir. Yabancı bankaların ulusal bankacılık sistemi içinde dominant olması halinde sermaye çıkışları ülke dışına olmayacak bunun yerine aynı ülkede faaliyet gösteren yabancı bankalara doğru bir yönelim söz konusu olacaktır, hatta diğer yabancı doğrudan yatırımları teşvik edebilecektir (Çakar, 2003: 37).

Özellikle 2000 ve 2001 krizlerinin meydana getirdiği tahribatı giderebilmek ve ekonominin ve bu bağlamda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını sağlayabilmek için “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ve “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Söz konusu programlarda enflasyonla mücadele, kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi, ekonomide şeffaflık sağlayıcı tedbirlerin alınması, bankacılık sektörünün, başta TMSF bünyesindeki bankalar olmak üzere, yeniden yapılandırılması ve rekabetçi bir ortam meydana getirilmesi amaçlanmıştır (Chambers, 2004: 24,25).

Bankaların yeniden yapılandırılması sürecinde özel bankalar sermaye kayıplarını telafi etmiş bunu yapamayan bankalar birleşme yoluna gitmiş

veya TMSF bünyesine alınmıştır. Aynı dönemde kamu bankaları ile ilgili de düzenlemeler yapılmış ve bu bankalar ortak bir yönetim altına alınmıştır. Ve kamu bankalarının görev zararları devlet iç borçlanma senetleri karşılığı tasfiye edilerek bankaların finansal yapıları güçlendirilmiştir (TBB, 2008: 20).

Sektöre olumlu etki yapabileceği ve ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceği düşünülerek yabancı sermayenin bankacılık sektörü üzerindeki varlığı için her dönem belirli çalışmalar yapılmıştır. Ancak aktif büyüklük açısından yabancı bankalar geride kaldığı söylenebilir. Günümüzde Türkiye’de bankacılık sektörü açısından değerlendirildiğinde yabancı bankaların mevcut varlığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.6. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankaların Sayısı(2014)

Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube	Yurtdışı Şube
Türkiye’de Mevcut Toplam Mevduat, Yatırım ve Kalkınma Bankaları	47	11166	81
Yabancı Sermayeli Bankalar Toplamı	19	2211	8
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	13	2203	8
Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	6	8	–
Yabancı Sermayeli Yatırım ve Kalkınma Bankaları	4	4	–

Kaynak:TBB verileri kullanılarak oluşturulmuştur

Geçmiş dönemler içerisinde Türkiye’de kurulmuş belirli bir süre sektörde hizmet vermiş ancak sonrasında çeşitli sebepler doğrultusunda sektörden çekilmiş bankalar da mevcuttur. Türkiye’de bankacılık sektörü içerisinde etkinliklerine devam etmeyen bankalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.7. Türkiye’de Faaliyetleri Son Bulan Yabancı Sermayeli Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Açıklama
Osmanlı Bankası A.Ş.	1863	2001’de devir
Banca Commerciale Italiana	1919	1977’de tasfiye
Banc of Creditand Commerce International	1982	1990’da tasfiye
CreditLyonnaïsturkey	1987	2004’te devir
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	1989	2000’de faaliyet izni iptal
CreditSuisse First Boston	1998	2003’te tasfiye
RabobankNederland	1998	2002’de tasfiye
Morgan GuarantyTrustCo.	1999	2001’de birleşme

Kaynak: TBB verileri kullanılarak oluşturulmuştur

Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de etkinliğine son vermiş bankalar genellikle Avrupa kaynaklı yabancı sermayenin faaliyete geçirdiği bankalardır.

2.9.3. Türkiye’de 2001 Kriz Dönemi ve Güncel Bankacılık Verilerinin Karşılaştırılması

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin en yoğun şekilde etkilediği sektörlerden birisi bankacılık sektörüdür. 2000 krizinin etkileri atlatılmadan yaşanan 2001 krizi sonucunda bankaların hem reel değerlerinde hem de performanslarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda bazı bankaların TMSF’ye devri söz konusu olmuştur.

2001 yılında Türkiye’de toplamda 61 adet banka faaliyet göstermekteydi. Bu bankalardan 3 tanesi kamu sermayeli mevduat bankası, 15i yabancı sermayeli mevduat bankası, 22 adet özel sermayeli mevduat bankası, 15 adet kalkınma ve yatırım bankası şeklindedir. Faaliyet göstere bu bankalar dışında 6 adet banka TMSF’ ye devredilmiştir.

Kriz dönemi sonrasında yaşanan ekonomik olumsuzlukları gidermek amacıyla uygulanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı sektördeki banka sayısı, grup payları ve bilanço yapılarına ilişkin büyüklükleri etkileyen gelişmeler yaşanmıştır (BDDK,2001: 5). Bu süreç sonrasında sektörde toparlanmalar yaşanmıştır.

2014 yılına gelindiğinde katılım bankaları da dahil edildiğinde Türkiye’de; 34 adet mevduat, 13 adet kalkınma ve yatırım, 4 adet katılım bankası olmak üzere toplamda 51 adet banka grubu faaliyette bulunmaktadır. Bu bankalar arasında sayıca en fazla olan grup mevduat alanında hizmet veren bankalardır. Bu grup içerisinde de en yüksek sayıya ulaşan kesim yabancı sermayeli özel bankalardır. Faaliyet gösteren en az sayıda banka grubu ise katılım bankalarıdır. Genel itibariyle bakıldığında gerek yerel gerekse yabancı sermayeli özel bankaların sektörde sayıca hâkim olduğu, kamu bankalarının ise bu oranda sektörde daha az sayıyla faaliyet gösterdiği görülmektedir.

2001 yılına göre 2014’te sektörde banka sayısı olarak bir düşüş gerçekleşse de kriz döneminin etkileri azaltılmış ve bankaların performanslarında genel bir artış gözlemlenmiştir. 2000 ve 2001 krizinin peş peşe yaşanmasından sonra Türkiye kaynaklı bir krizin yaşanmaması, sektördeki iyileştirme programları alınan karar ve uygulamaların bu olumlu durumun yaşanmasındaki en önemli etkenlerden biridir.

2001 ve 2014 yılı itibariyle sektördeki banka sayıları aşağıdaki grafikte karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo.2.8. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Banka Grup Sayıları

Grup Adı	2001	2014
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	22	11
Yabancı Sermayeli Bankalar	15	19
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	15	13

Kaynak: TBB verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere 2001 2014 yılı arasında grup bazında banka sayısı azalmıştır. Sektördeki yabancı sermayenin artmasıyla birlikte 2001’de 15 olan yabancı sermayeli banka sayısı 19’a yükselmiştir. Özel sermayeli banka sayısında ve kalkınma ve yatırım bankalarında ise düşüş gerçekleşmiştir. Bu durumun kriz dönemini sağlıklı atlatamayan ve TMSF’ ye devrolan bankalarla ilgisi ayrıca bu dönemde sektörden çekilen yerli ve yabancı sermayeyle ilgisi vardır.

2001 yılı ve 2014 yılı verileri şube sayıları bakımından karşılaştırıldığında ise sektördeki iyileşme ve büyümeden kaynaklı genel bir artış gözlemlenmektedir. 2001 yılında Türkiye’de bütün bankacılık grupları dahil edildiğinde toplamda 7414 adet şube hizmet verirken 2014 yıl sonu verileri değerlendirildiğinde toplam şube sayısı 11098’e yükselmiştir. Türkiye’deki bankaların yurt dışı şubeleşme çalışmaları değerlendirildiğinde de aynı şekilde artış gözlemlenmektedir. 2001 yılında Türkiye’deki bankaların yurtdışındaki şube sayısı 42 iken 2014 yılsonuna gelindiğinde yurtdışı şube sayıları 81’e yükselmiştir. Bu rakam dönem itibariyle bankaların yurtdışı hizmetlerine ve uluslararası piyasaya açılmaya ağırlık verdiklerini ve sektör toplamında sayının iki katına çıkarıldığını göstermektedir. İlgili dönemde Türkiye’deki toplam şube sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.9. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Banka ve Şube Sayıları

Grup Adı	2001	2014
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3030	3465
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	3713	5391
Yabancı Sermayeli Bankalar	224	2200
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	35	41

Kaynak: TBB verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere grup bazında banka sayısının azalmasına rağmen her grupta banka şube sayısı artış göstermiştir. Bu durum ilgili dönemde sektördeki büyümenin göstergelerinden biridir.

Bankacılık sektörü incelenirken izlenmesi gereken en önemli verilerden birisi de toplam aktiflerdir. 2001 yılında bankacılık sektörü toplam aktifleri 169.796 milyon TL iken 2014 yılı sonunda bir önceki çeyrek döneme göre %3,3 bir önceki yılsonu verilerine göre ise %15,1 oranında artmıştır ve bu artışla birlikte toplam sektörün aktif büyüklüğü 1.994 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında toplam aktiflerde bir önceki çeyrek döneme göre %0,8 oranında küçülme gerçekleşmiştir. Rakamlar göz önünde bulundurulduğunda ilgili dönemde bankacılık sektörünün aktif toplamında ciddi bir büyüme ve gelişme göstermiştir. Bu büyüme sektörün büyümesine paralel bir şekilde olumlu olarak ilerlemiştir. Türkiye’de finansal piyasalar içerisinde en büyük paya sahip olması dolayısıyla bankacılık sektöründeki bu olumlu gelişmeler finansal piyasaların da gelişim göstermesinin nedenlerinden birisidir. 2001 ve 2014 yılı dönemi bankacılık

sektörünün aktif büyüklük rakamları ve bir önceki dönem verilerine göre değişim yüzdesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.10. Türkiye’de 2001-2014 Dönemi Toplam Aktif Büyüklüğü

	2001	2014
Toplam Aktifler	169.796 milyon tl	1.994 milyar tl
Bir Önceki Çeyrek Döneme Göre Değişim (%)	3.3	-0,8

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

2001 yılında yaşanan kriz sebebiyle bankacılık sektörünün karlılığı da etkilenmiştir. Finansal piyasa içerisinde en önemli sektör olan bankacılık sektörünün karlılığı piyasanın gelişimi için önemli bir etkidir. Ancak hem 2000 hem de 2001 yılında yaşanan krizler sonucu bankacılık sektörü olumsuz etkilenmiştir. 2001 yılında bankacılık sektöründe toplamda 5.065 milyon tl zarar yaşanmıştır. 2014 yılında ise sektör toplamda 25 milyar tl net kar elde edilmiştir. Rakamlar değerlendirildiğinde kısa süre içerisinde kriz etkilerinde arındırılmış ve ciddi oranda kar elde etmeye başlamış bir bankacılık sektörünün varlığı görülmektedir. Bu durum bankacılık ile ilgili alınan kararlar düzenlemeler ve kriz etkilerinden arındırılmak için izlenen politikaların zaman içerisinde sektörde olumlu etkilere yol açtığını göstermektedir.

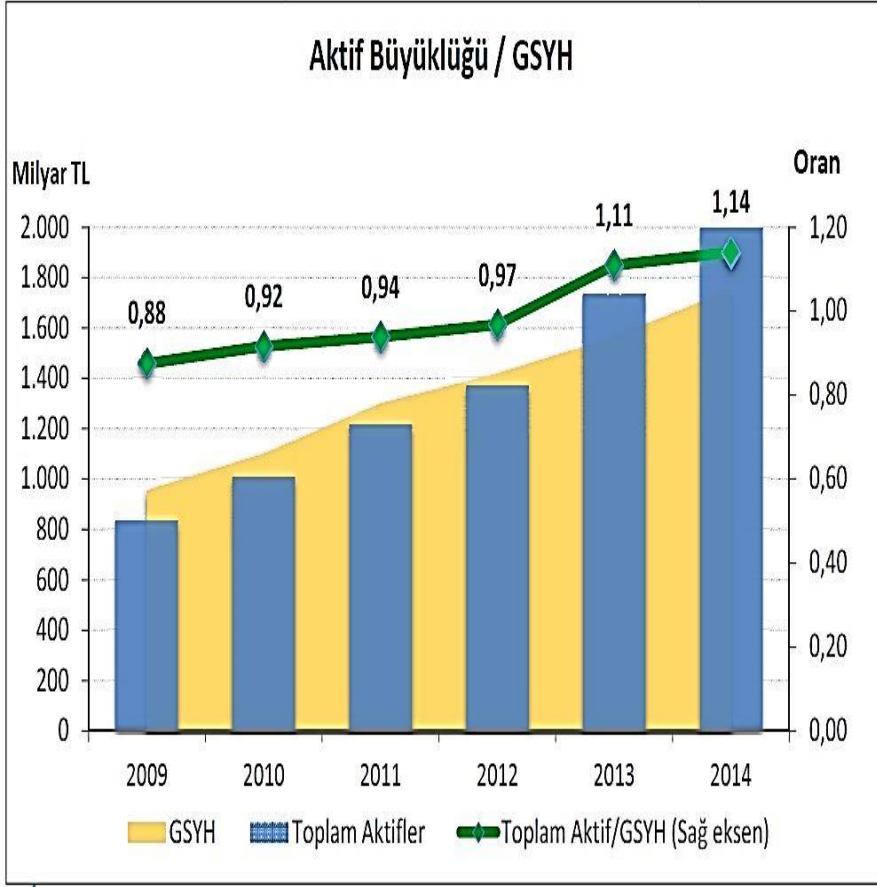
Tablo 2. 11. 2001-2014 Dönemi Net Kar

	2001	2014
Dönem Net Kar (Milyon tl)	-5.065	25

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH’(Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) ne derecede etkilediği ya da GSYH’de meydana gelen değişikliklerden ne boyutta etkilendiğini görmek adına sektörün aktif büyüklüğü verilerinin GSYH ile oranlaması yapıldığında grafikteki gibi bir sonuçla karşılaşılmaktadır. 2014 yılında bankacılık sektörünün GSYH’ye oranı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil 2.3. Türkiye’de Sektör Aktif Büyüklüğü

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu, 2015

Türkiye’de bankacılık sektörünün GSYH’ye oranı 2014 yılı sonu itibariyle 1,14 oranında gerçekleşmiştir. Bütün veriler değerlendirildiğinde bankacılık sektörü, temel olarak krediler, zorunlu karşılıklar ve menkul değerlerden kaynaklanan aktif büyümesini, büyük ölçüde mevduat, yurt dışı kaynaklar ve repo ile finanse etmiştir. Bankalar özellikle yurtdışı bankalara borçlar ve repo işlemlerinden sağlanan fonların yanı sıra menkul kıymet ihraçlarını önemli ölçüde artırmışlardır (BDDK,2014: 13).

3. FİNANSAL PİYASALARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİNE DAİR EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Türkiye’de finansal piyasaların büyük bir bölümünü bankacılık sektörü oluşturmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektöründeki olumlu ya da olumsuz her değişim doğrudan piyasa üzerinde etkili olmaktadır. Bu bölümde bankacılık sektörü ve finansal piyasalar arasındaki bu etkileşimin Türkiye ekonomisi üzerinde de etkili olup olmadığını araştırmak adına ekonometrik bir analiz yapılmıştır.

3.1. Finansal Piyasalar ve Bankacılık Sektörü ile İlgili Literatür

Finansal piyasaların ve bankacılık sektörünün gelişmesinin beraberinde ekonomik büyümeyi de getirip getirmediği konusu pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Bu çalışmalar 1911 yılı ve Schumpeter’ e kadar uzanmaktadır. Schumpeter çalışmalarında finansal sistemin işlevlerinin etkinleştirilmesi ve arttırılmasının finansal piyasaları geliştireceğine ve finansal piyasa gelişimlerinin beraberinde ekonomik büyümeyi de arttıracığını savunmuştur (Yılmaz ve Kayalica, 2008: 95).

Schumpeter’den sonra yine finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili yapılan çalışmalar; Gurley ve Shaw (1955), Patrick (1966), Goldsmith (1969), Mckinnon (1973), Shaw(1973) tarafından yapılmıştır. Finansal gelişmelerin ekonomi üzerinde olumlu etkisi olduğuna dair bu çalışmalar King ve Levine tarafından 1993 yılında geliştirilmiştir. Çalışmalarında 1960 -1989 dönemi için 80 ülkenin yıllık verilerini kullanmışlardır. Bu veriler finansal gelişme göstergeleri, fiziksel sermaye birikimleri ve büyüme oranlarıdır. Çalışma sonucunda ulaştıkları sonuç ise finansal gelişmelerin ekonomik büyüme ile pozitif bir ilişkisi olduğu yönündedir. Atje ve Jovanoviç 1993 yılında yaptıkları çalışmalarında toplamda 94 ülkenin yıllık hesaplanan verilerini kullanarak 1960 ve 1985 yılları için değişken olarak hisse senedi ve banka kredilerini seçmişler ve bu değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir(Ayrıçay, 2010: 76).

Demetriades ve Hussein (1996) 16 ülke, Shan vd. (2001) 9 OECD ülkesi ile Çin, Shan ve Morris (2002) Çin ile birlikte 19 OECD ülkesi, Ghirmay (2004) 13 Afrika ülkesi için yaptıkları araştırmalarda finansal gelişme ile ekonomik

büyüme arasındaki uzun dönemde çift yönlü nedenselliğin varlığını ortaya koymuşlardır. Demetriades ve Luintel (1996) Hindistan için benzer bir sonuca ulaşmıştır. Bu araştırmalarda finansal piyasaların ekonomik büyümenin sonucu olarak geliştiği ve daha sonra finansal gelişmenin reel ekonominin büyümesinde önemli bir rol oynadığı kabul edilmekte ve iki yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı ortaya konmaktadır (Kirkpatrick ve Green, 2002: 207). Nedensellik hipotezine göre, ekonomik gelişmenin erken dönemlerinde arz öncüllü büyüme gerçekleşmekte, bu dönemde finansal araç ve hizmetlerin çeşitlenmesi, tasarrufları mobilize etmekte ve sermaye birikiminin sağlanması gibi finansal gelişmenin doğurduğu olanaklar yatırımlarda artışı uyarmaktadır. Bu aşamanın ardından ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru nedensellik ortaya çıkmaktadır (Calderon ve Liu, 2003: 328).

Arestis ve diğerleri 2001 yılında, 1972-1998 dönemi için çeyrek veriler kullanarak Almanya, ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa'da finansal gelişme ve büyüme ilişkisini eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli yöntemleriyle araştırmışlardır. Araştırmada banka ve hisse senedi piyasalarındaki gelişmelerin ekonomik büyümeyi artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. (Arestis vd. 2001: 39) Al-Yousif 2002 yılında 1970-1999 dönemi için 30 gelişmekte olan ülkenin verileriyle finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel yöntem ve Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. Araştırmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin iki yönlü olduğu bulgusuna ulaşsa da, finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin genelleştirilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır (Al-Yousif , 2002:140-144)

Calderon ve Liu 2003 yılında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-1994 yılları arasında, 109 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için araştırmışlardır. Çalışmalarında ekonomik büyüme için kişi başına Gsyih'yi, finansal gelişme göstergesi olarak geniş tanımlı para arzının milli gelire oranı ile özel sektöre verilen kredilerin milli gelire oranını kullanmışlardır. Araştırma bulgularında, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi sermaye birikimi ve üretkenlik artışı yoluyla olumlu bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Calderon ve Liu 2003: 330).

Beck ve Levine 2004 yılında yaptıkları çalışmada, 40 ülkenin 1976-1998 yılları arasında panel yöntem kullanarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Finansal gelişmişlik göstergesi olarak farklı

değişkenlerden yararlanmışlardır. Hisse senedi piyasalarının gelişmişlik göstergesi olarak işlem hacmi ve piyasa kapitalizasyonu, bankacılık sektörü için banka kredilerini finansal göstergeler olarak kullanmışlardır. Tahmin sonucunda finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin varlığını göstermişlerdir (Beck ve Levine 2004: 423).

McCaig ve Stengos 2005 yılında 1960-1995 yılları arasında 71 ülke için yıllık veriler kullanarak yaptıkları çalışmada finansal aracılık gelişimiyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Finansal gelişim ölçütü olarak yerel özel krediler veya likit yükümlülükler kullanıldığında, finansal aracılıktaki gelişmenin büyüme üzerine güçlü ve pozitif etki ettiği sonucu ortaya çıkmıştır (McCaig ve Stengos 2005: 306).

Abu-Bader ve Abu-Qarn 2008 yılında yaptıkları çalışmada 1960-2004 yılları arasında Cezayir, Mısır, İsrail, Fas, Suriye ve Tunus'u kapsayan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR yöntemi ve Granger nedensellik testleriyle araştırmışlardır. Araştırmada altı ülkenin beşinde finansal gelişmenin ekonomik büyümeye yol açtığını ileri süren arz öncüllü hipotezidestekleyen güçlü sonuçlara ulaşılmıştır. Sadece İsrail için ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik belirlenmiştir (Abu-Bader ve Abu-Qarn 2008: 803).

Dünyada olduğu kadar Türkiye'de de finansal piyasa ve ekonomik gelişmeye etkisi birçok araştırmacı tarafından araştırılan bir konudur.

Kar ve Pentecost 2000 yılında Türkiye'de 1963-1995 dönemi yıllık verilerle finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve hata düzeltme yöntemleriyle araştırmışlardır. Çalışmada bağımlı değişken olarak kişi başına milli gelirdeki değişme, açıklayıcı değişken olarak beş farklı finansal gelişme göstergesi kullanmışlardır. Bu değişkenler; milli gelire oran olarak para arzı, banka mevduatları, özel sektöre kullandırılan krediler, yurt içi krediler toplamı ve yurt içi krediler içinde özel sektör kredilerinin oranıdır. Çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin yönü seçilen finansal gelişme göstergesine bağlı olarak değişebileceği sonucuna ulaşmışlardır (Kar ve Pentecost, 2000: 3).

Kandır ve diğeri 2007 yılında 1988-2004 yılları arasında finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi çeyrek dönemlik verilerle eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleriyle incelemiştir. Çalışmada, ekonomik büyümeyi kişi başına reel milli gelir ve dört finansal gelişmişlik göstergesi değişkeni kullanmışlardır. Bu değişkenler; milli gelire oran olarak İMKB işlem hacmi, İMKB piyasa değeri, İMKB’de işlem görme oranı ve özel sektöre verilen banka kredileridir. Model sonuçlarında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin talep takipli bir yapı arz ettiği ve Türkiye’de finansal gelişmişliğin ekonomik büyümeyi desteklemediği, aksine ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi etkilediği görülmüştür. (Kandır ve diğeri, 2007: 315),

Aslan ve Küçükaksoy 2006 yılında 1970-2004 dönemi için yıllık verilerle Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik testleriyle araştırmışlar ve finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedenselliğin varlığı sonucuna ulaşmışlardır (Aslan ve Küçükaksoy 2006: 27).

Acaravcı ve diğeri 2007 yılında Türkiye’de 1986-2006 çeyrek dönem için finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme yöntemiyle araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasında uzun dönem ilişkisine rastlanmamıştır. Nedensellik testi sonucunda ise Türkiye’de finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin varlığını göstermişlerdir (Acaravcı ve diğeri, 2007: 30).

Araştırmalardan görüldüğü üzere finansal piyasalar içerisinde bankacılık sektörü, hisse senedi, tahvil banka mevduatları gibi piyasa göstergeleri ile ilgili ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğine dair pek çok araştırma yapılmıştır. Ve bu araştırmaların genel olarak ortak sonucu finansal piyasa göstergelerindeki olumlu gelişmelerin ve sektör büyümesinin ekonomik büyümeyi de olumlu etkilediği yönündedir.

3.2. Model ve Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde finansal piyasalardaki gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Literatürdeki çalışmalarda finansal piyasaların gelişmişlik göstergesi olarak genellikle M1/GSYH, M2/GSYH, özel sektör kredileri, bankaların özel sektör alacakları, menkul kıymet borsasında faaliyet gösteren şirketlerin piyasa değeri, dolaşımdaki para, geniş tanımlı parasal

büyükliklerin dar tanımlı parasal büyüklüklere oranı yani M2/M1 ve benzeri veriler kullanılmaktadır. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada finansal piyasaların gelişmişlik göstergesi olarak M2 verilerinin yıllara göre değişim oranı bağımsız değişken ve buna karşılık GSYH'nin yıllara göre değişim oranı ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

M2 likidite yaklaşımına dayanan para arzı tanımıdır. M1'e ek olarak vadeli mevduatlar gibi tam likit olmayan varlıkları da kapsamaktadır. M2 M1'e oranla daha geniş kapsamlı ve mübadele aracı olma dışındaki özelliklerini de göz önüne alan bir para arzı tanımıdır (Yıldırım vd. 2012: 603-609).

Analizde literatürden farklı olarak M2 ve GSYH verilerinin yıllara göre değişim oranının kullanılmasının nedeni bağımlı değişken olarak seçilen GSYH'deki yüzde değişimin içerisinde M2'deki değişimlerin bir etkisi olup olmadığıdır. Her iki veri de % oran şeklinde analize alınmıştır. Kurulan model aşağıdaki gibidir.

$$GSYH = \beta_0 + \beta_1 M2 + u_t$$

Teorik olarak literatürde finansal gelişmelerin ekonomi büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucu çıkarılmıştır. Bu çalışmada da literatüre paralel olarak Türkiye'de finansal gelişmeyi gösteren M2 verilerindeki değişimlerin GSYH'yi olumlu etkilediği beklenmektedir. Çalışma Türkiye'de 1961 ve 2014 yılları arasında kapsayan toplam 53 adet yıllık veri ile yapılmıştır.

3.3. Durağanlığın Test Edilmesi

Ekonometrik analizlerde çoğunlukla istenen durum serilerin durağan olmasıdır. Bu nedenle ilk aşamada durağan olmayan seriler durağan hale getirilerek analize alınır. Bu aşama modelde sahte regresyon çıkmaması ve değişkenler arasında anlamlı ilişki çıkabilmesi için yapılır. Durağanlık tanım itibarıyla; ortalaması ve varyansı zaman içinde sabit olan ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, ortak varyansın hesaplandığı dönem için değil sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır şeklinde tanımlanmaktadır. Yani bir zaman serisi durağan ise ortalaması, varyansı ve çeşitli gecikmelerdeki ortak varyansı her ölçümde aynı olmaktadır (Gujarati, 2006: 748).

1) Aritmetik ortalaması sabit olmalıdır.

$$E(Y_t) = \mu$$

2) Varyansı sabit olmalıdır.

$$\text{Var}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \delta^2$$

3) Kovaryans zamana değil gecikme uzunluğuna bağlı olmalıdır.

$$\text{Cov}(Y_t, Y_{t-k}) = E[(Y_t - \mu) \cdot (Y_{t-k} - \mu)] = \chi_k$$

Bu 3 koşul sağlanıyorsa serinin durağan olduğu söylenebilmektedir. Durağan seriler beklenen değeri etrafında dalgalanmakta ve beklenen değer doğrusunu sıklıkla kesmektedir (Tarı, 2011).

Ekonometrik analizlerin hemen hemen hepsinde ilk aşama durağan olmayan serilerin durağanlaştırılmasıdır. Bu amaçla Dickey ve Fuller(DF), Genişletilmiş Dickey ve Fuller(ADF) ve Philips ve Perron (PP) birim kök testleri yapılmaktadır. Çalışmanın ekonometrik kısmında serilerin durağan olup olmadığının belirlenmesi ve değilse durağanlaştırılması adına Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) ve Phillips ve Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) için sıfır hipotezi birim kök varlığını yani serilerin durağan olmadığını, alternatif hipotez ise birim kök yoktur, yani serilerin durağan olduğunu ifade etmektedir. Test sonucunda H_0 reddedilemiyorsa, serinin durağan olmadığına karar verilmekte ve serinin farkı alınarak birim kök incelemesine devam edilmektedir. Durağanlığı sağlamak için d kez fark alınması durumunda, değişkenin d sırasında bütünleşik (entegre) olduğu söylenmekte ve değişken $I(d)$ şeklinde gösterilmektedir; 0 sırasında bütünleşmiş bir değişken ise durağan olmakta ve bu değişken $I(0)$ ile gösterilmektedir (Kennedy, 2006: 356).

3.3.1. Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Analizde kullanılan M2 ve GSYH verilerinin ADF test değerleri aşağıdaki gibidir.

Tablo.3.1. M2 ve GSYH için ADF Test Değerleri

Değişken	ADF Test İst.	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
g	-1.83	-2.61	-1.94	-1.61
Δg	-8.62	-3.56	-1.94	-2.59
M2	-1.62	-3.56	-2.91	-2.59
$\Delta M2$	-11.9	-3.56	-2.91	-2.59

Analizde kullanılan ilk verilerin durağan olmaması sonucu ADF testiyle birinci farkı alınmış ve durağan hale getirilmiştir. Tabloda kullanılan ‘g’ GSYH, ‘ Δg ’ farkı alınarak durağan hale getirilmiş GSYH serisini ve $\Delta M2$ farkı alınarak durağan hale getirilmiş M2 serisini ifade etmektedir. Tabloda görüldüğü üzere ADF testi öncesi GSYH değişkeni sadece %10 kritik değer seviyesinde durağan ve M2 değişkeni ise hiçbir kritik değer seviyesinde durağan değildir. ADF testi sonucu M2 ve GSYH verilerinin birinci dereceden farkları alındığı zaman entegre oldukları ve bütün kritik değer seviyelerinde durağan hale geldikleri gözlemlenmektedir.

3.3.2. Phillip ve Perron Birim Kök Testi

Phillip-Perron testi ADF testinin bir dönüşümüdür ve bu dönüşüm sorunlu parametrenin bağımlılığını asimtotik olarak ortadan kaldırır. Bunu yaparken parametrik olmayan bir yöntem kullanılır. Phillip-Perron yaklaşımında Dickey-Fuller presedüründeki regresyon eşitliklerine değil, sadece test istatistiğine bir dönüşüm yapılmıştır (Çabuk ve Balçılar, 1998: 289-332).

Analizde kullanılan M2 ve GSYH serileri için yapılan Phillip ve Peron birim kök testi sonuç ve değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.3.2. M2 ve GSYH İçin Phillip ve Peron Test Değerleri

Değişken	Phillip ve Peron Test İst.	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
g	-3.15	-4.14	-3.49	-2.59
Δg	-25.5	-3.56	-2.91	-2.59
M2	-2.26	-4.14	-3.49	-3.17
$\Delta M2$	-12.1	-3.56	-2.91	-2.59

Tabloda kullanılan ‘g’ GSYH, ‘Δg’ farkı alınarak durağan hale getirilmiş GSYH serisini ve ΔM2 farkı alınarak durağan hale getirilmiş M2 serisini ifade etmektedir.

Tabloda görüldüğü üzere GSYH serisi için hesaplanan ilk rakamlarda sadece %10 kritik değerinde durağan ve M2 serisi hesaplanan hiçbir kritik değer düzeyinde durağan değildir. Phillipve Peron birim kök değerinden sonra ise hesaplanan veriler ile birlikte serilerin farkı alındıktan sonra durağan hale geldiği gözlemlenmektedir.

3.4. Eşbütünleşme Analizi

Durağan olmayan iki seri aynı dereceden durağan hale geliyorsa bu durumda aralarında eşbütünleşme ilişkisi olabilir ve regresyon yanıltıcı olmaz. (Tarı,2002: 376) Düzey değerler için yapılan eş bütünleşme analizi bu araştırmada $GSYH=\beta_0+\beta_1M2+u_t$ modeli için hesaplanmıştır. $GSYH=\beta_0+\beta_1M2+u_t$ modeli için Engle-Grangereş bütünleşme analizi uygulanmıştır. Sonuçlar itibariyle hesaplanan eşbütünleşme değerleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3.3. Eşbütünleşme Analiz Sonuç ve Değerleri

ADF	Olasılık Değeri
-7.75	0.00

Sonuçlar değerlendirildiğinde $GSYH=\beta_0+\beta_1M2+u_t$ modeli içerisinde kullanılan M2 ve GSYH serileri arasında eş bütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olması serilerin uzun dönemde bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu verilere dayanarak M2 ve GSYH arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu söylemek mümkündür.

3.5. Granger Nedensellik Analizi

1980’lerin sonunda ortaya çıkan eş-bütünleşme literatürü, nedensellik testi ile ilgili teorik çalışmaların yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu yeni yaklaşımda Engle-Granger, iki değişken arasında eş-bütünleşme olduğunun belirlenmesi durumunda, kısa dönem dengesizliklerini gideren bir vektör hata düzeltme mekanizmasının (VECM) olduğunu göstermişlerdir (Engle ve Granger,1987: 251-276). Araştırmadaki M2 ve GSYH serileri arasında uzun

dönemde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bir sonraki aşamada Grenger Nedensellik Analizi yapılmıştır. $GSYH = \beta_0 + \beta_1 M2 + u_t$ şeklinde kurulan modelde bağımsız değişken olan M2 serisinin bağımlı değişken olan GSYH serisinin nedeni olup olmadığını kesinleştirmek adına Grenger Nedensellik Testi uygulanmıştır.

Grenger Nedensellik analizi yapılırken kurulan ilk hipotezin yönü GSYH'den M2'ye doğrudur. İspatlanması durumunda GSYH ve M2 arasında bir nedensellik ilişkisi vardır ve nedenselliğin yönü GSYH'den M2'ye doğrudur yani GSYH M2'nin bir nedenidir şeklinde bir çıkarım yapılacaktır. İkinci hipotez ise M2'den GSYH'ye doğrudur. İspatlanması durumunda GSYH ve M2 arasında bir nedensellik ilişkisi vardır ve nedenselliğin yönü M2'den GSYH'ye doğrudur yani M2 GSYH'nin bir nedenidir sonucu çıkarılacaktır.

Analizde kullanılan GSYH ve M2 verileri arasındaki nedenselliğin var olup olmadığı ve varsa yönünü hesaplamak için yapılan Grenger Nedensellik testi sonucunda hesaplanan veriler aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo.3.4. Grenger Nedensellik Analizi Sonuç ve Değerleri

Hipotez	F ist.	Olasılık değeri (prob)
$g \Rightarrow M2$	0.92	0.50
$M2 \Rightarrow g$	2.77	0.02

Tabloda 'g' değeri GSYH serisini göstermektedir. Yapılan Grenger Nedensellik analizi sonucunda; kurulan ilk hipotez olan GSYH M2'nin bir nedenidir şeklindeki hipotezin gerçeği yansıtmadığı, doğru olmadığı görülmüştür. Yani GSYH M2'nin bir nedeni değildir. İkinci hipotez olan ve yönü M2'den GSYH'ye doğru kurulan hipotez ise kabul edilmiştir ve doğrudur. Bu durumda araştırma sonucu M2 para arzı verilerinin GSYH'nin bir nedeni olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma ve analizler sonucu kullanılan M2 ve GSYH verileri arasında uzun dönemli ve nedenselliğe dayalı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki M2 GSYH'nin nedenlerinden biridir şeklinde ispatlanmıştır. Araştırmada kullanılan M2 verileri bankacılık ve finansal piyasalardaki gelişimi temsil etmektedir. GSYH ise Türkiye'nin ekonomik büyümesini temsil etmektedir. Bu durumda bankacılık ve dolayısıyla finansal piyasalarda meydana gelen olumlu bir gelişim ve

büyümenin GSYH'yi de olumlu yönde etkilediği ve finansal piyasaların ülke ekonomisinin gelişmesinde rol oynadığı gözlemlenmiştir. Türkiye'de finansal piyasaların gelişimi ekonomik büyümenin nedenlerinden biridir. Aynı şekilde finansal piyasalarda meydana gelen olumsuz bir gelişme, kötüye gidiş ve küçülme GSYH'yi dolayısıyla ülke ekonomisini de olumsuz etkilemektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir ekonomik sistemde finansal piyasaların etkin ve sağlam bir yapıya sahip olması büyük önem taşımaktadır. Finansal piyasaların etkin ya da yeterince iyi çalışmaması ekonominin zarar görmesine neden olabilir. Bu nedenle incelenmesi ve geliştirilmesi en gerekli ekonomik unsurlardan biridir.

1970’li yıllardan itibaren kamunun ekonomideki payını azaltmak, piyasa ekonomisine geçiş, uluslararası alana açılma, rekabetin artması küreselleşme gibi kavramlarla birlikte birçok ekonomik olgu gibi finansal piyasalarda da değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler finansal piyasaların gelişimi anlamında piyasaların uluslararası bir hale gelmesi, ürün çeşitliliğinin artması sonrasında teknolojik gelişmelerle birlikte piyasada işlem yapmanın kolaylaşması ve bu sayede piyasaya katılımın yani fon miktarının artması gibi değişimlerdir. Bu olumlu gelişmelerin yanında piyasanın globalleşmesi aynı zamanda ülkelerin uluslararası krizlerden etkilenme oranlarını da arttırmıştır. Bu bağlamda günümüze kadar birçok finansal kriz yaşanmış ve bu krizlerden etkilenen ülke sayısı oldukça fazla olmuştur.

Finansal piyasaların gelişmesi, piyasadaki çeşitliliğin ve katılımın artması, piyasadaki fon miktarının artması gibi gelişmeler Türkiye’de ekonomik büyüme ve kalkınma açısından olumlu imkanlar yaratmıştır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde finansal piyasalarının ortalama %70ve %80 arasında değişmekle birlikte büyük bir bölümünün bankacılık sektörü tarafından finanse edildiği görülmektedir. Bu anlamda bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Hacim olarak piyasanın bu kadar büyük etkinlik alanını kapsayan bankacılık sektöründe her gelişme piyasanın da gelişmesine, buna paralel olarak her olumsuz değişme veya kriz ortamı da piyasanın da gerilemesine veya krize sürüklenmesine neden olabilmektedir. Türkiye’de yaşanan kriz örnekleri incelendiğinde bu sebeplerden çıkan krizler görülmektedir.

Türkiye’de bankacılık sektörü incelendiğinde kriz dönemlerinde yaşanan olumsuz gelişmelerden sonra 2002 yılı itibariyle bir toparlanma sürecine girildiği söylenebilir. Başta bankacılık sektörünün dönem net kârı olmak üzere, ortalama bütün bankacılık göstergelerinde olumlu bir trend gerçekleşmiştir. Ve yine ortalama bütün veriler olumlu bir ilerleyiş göstermiştir. Türkiye için bankacılık sektörünün

önemi açıkken, bu olumlu göstergeler ekonomide iyiye gidişin en gerçekçi göstergelerinden biri olmuştur.

Finansal piyasaların gelişmesi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı varsa bu ilişkinin yönü ülke ekonomilerinin büyümesini sağlamak, bu büyümedeki istikrarı korumak ve hızı arttırmak adına alınan karar ve uygulanan politikaların ortaya çıkmasında önem kazanacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye’de finansal piyasalardaki ve bankacılıktaki gelişmelerin ülke ekonomilerinin gelişmesi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmada literatüre uygun olarak bankacılık ve finansal piyasalar için gelişmişlik adına kullanılmak üzere M2 para arzı verileri ve ekonomik büyüme adına kullanılmak üzere de GSYH verileri seçilmiştir. Bu veriler arasında anlamlı ve uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı ve varsa bu ilişkinin yönünün ne olduğu araştırılmıştır. Aynı zamanda nedensellik ilişkisinin ekonomik büyüme anlamında Türkiye ekonomisine bir katkıda bulunup bulunmadığı hem verilerle hem de teorik çerçevede değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda elde eden verilere göre Türkiye’de finansal piyasaların gelişme göstermesi ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkinin yönü finansal piyasalardan ekonomik büyümeye doğrudur. Yani Türkiye’de finansal piyasalardaki olumlu gelişmeler ekonomik büyüme üzerinde de olumlu sonuçlar vermektedir. Aynı şekilde finansal piyasalardaki olumsuz gelişmeler veya herhangi bir kriz durumu ülke ekonomisi üzerinde negatif etki yaratmaktadır.

Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken nokta Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve finansal piyasasının büyük bir bölümünü bankacılık sektörü oluşturmaktadır. Tek bir sektörün piyasada en büyük hacme sahip olması piyasanın kırılabilirliğini arttırmaktadır. Bankacılık sektöründeki bir kriz bütün piyasayı ve sonrasında ekonomiyi negatif etkiler. Ancak bu durumu pozitif anlamda değiştirebilmek de mümkündür. Bu nedenle büyüme odaklı düşünüldüğünde bankacılık sektörünün büyümesi ve geliştirilmesi finansal piyasaların ve beraberinde ekonomik büyümenin gerçekleşmesi adına atılacak adımlardan birisidir. Bu şekilde finansal piyasalarda etkinlik sağlanacaktır. Çalışma sonrasında elde edilen sonuçlar bağlamında bu yolla finansal piyasaların

ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi arttırılacak ve ekonomik büyüme sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Abu-Bader, S. ve Abu-Qarn A.S. (2008). *Financial Development and Economic Growth: Empirical Evidence from Six MENA Countries*, Review of Development Economics, 12(4), 803–817.
- Acaravcı, A. , Öztürk, İ. ve Acaravcı, S. K. (2007). *Finance-Growth Nexus: Evidence From Turkey*, International Research,,Journal of Finance and Economics, No: 11
- Afşar, B. (2007). *Bankacılık Sektöründe Krizler*, Konya Ticaret Odası, Mart, Sayı:4
- Afşar, M ve Afşar, A. (2010). *Finansal Ekonomi*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye’de Yabancı Bankalar, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 36, Ekim, s. 18-25.
- Aloğlu, Tunç Z. (2005). *Bankaların Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkiler*, Mart, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C.M.B.
- Alp, A. (2002). *Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye*, Ankara İ.M.K.B yayınları
- Altıntaş, H. ve B. Öz. (2007). Para Krizlerinin Sinyal Yaklaşımı ile Öngörülebilirliği: Türkiye Uygulaması, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, C:7, S:2, 19-44
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri Ve Ekonomik Maliyetleri, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* S:22. 39–61
- Al-Yousif, Y.K. (2002). *Financial Development and Economic Growth: Another Look at the Evidence from Developing Countries*, Review of Financial Economics, 11(2), 131-150.
- Aran, H. ve Patel, A. B. (2006). *Global Financial Markets Revolution*, Palgrave Macmillan, New York

- Arestis, P., Demetriades, P.O., Fattouh, B. ve Mouratidis, K. (2002). The Impact of Financial Liberalization Policies on Financial Development: Evidence from Developing Economies, *International Journal of Finance and Economics*, 7(2), 109–121.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008). Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1983-2007), *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:7 s.88-103
- Aslan, Ö. ve Küçükaksoy İ. (2006). *Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye*
- Aslan, Ö. Ve Küçükaksoy, İ. (2006). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:4, 12-28
- Ayrıçay, Y. ve Altıntaş, H. (2010). Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987–2007, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 10- Sayı/No: 2 : 71–98
- BDDK, (2001). *Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu Aralık 2001*
- BDDK, (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*
- BDDK, (2005). *Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, ARD Çalışma Raporları Haziran 2005*
- BDDK, (2009) . *Çalışma Tebliği, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi-29 Aralık 2009*
- BDDK, (2013). *Yıllık Faaliyet Raporu 2013*
- BDDK, (2014) . *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu, Aralık, 2014*
- BDDK, (2015). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu, Mart, 2015*

- Beck, T.,Levine, R. ve Loayza, N. (2000).Finance andtheSources of Growth, *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261–300.
- Bozoklu, Ş. ve Yılandı, V. (2013).Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme ArasındakiNedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:28, Sayı: 2, Yıl:2013, s.161-187
- Büyüközdemir, S. (2007).*Uluslararası Finansal Piyasalardaki Gelişmeler ve Türk Piyasalarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dal , Ankara
- Calderon C., ve Liu, L. (2003).TheDirectionCausalitybetween Financial Development EconomicGrowth, *Journal of Development Economics*, 72(1), 321-334.
- Ceylan, A. Ve Korkmaz, T. (2006).*Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*, Bursa, Ekin Kitabevi
- Chambers, N. (2004).*Kriz Dönemi Ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi*, Avcı Ofset Matbaacılık, Kasım, s 24-25.
- Coşkun, M. N. (2001). Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Şubat, s. 39-50
- Çabuk, A. ve M. Balcılar (1998).WhatDoes A UnitRootMean? The Statistical andEconomicInterpretation Of UnitRootProcessesWith A Survey Of UnitRoot Test, *Journal of theFaculty of EconomicsandAdministrativeSciences, CukurovaUniversity*, Cilt.8, ss. 289-332.
- Çakar, V. (2003).*Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri*, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara
- Çolak, Ö. F. (2001). Finansal kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri. *G.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, 2, 15-30.

- Dağ, U. (2011).*Finansal Piyasaların Gelişmişliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2010 Türkiye Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul
- Değirmen, S.,A,Şengönül ve İ,Tuncer (2006).*Kriz erken uyarı sinyalleri olarak reel ekonomi göstergeleri, Ekonomik Kriz öncesi erken uyarı sistemleri*. İstanbul:Arıkan Basım Yayım
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, ss. 57-81
- Demetriades, P. O. ve Hussein, K. A. (1996) Does Financial Development CauseEconomicGrowth? Time-Series EvidenceFrom 16 Countries, *Journal of Development Economics*, No:51, 387-411
- Deneyimler ve Türkiye Değerlendirmesi*, T.C. M.B. Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Dinçer, A. (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler*, DPT. 2697, Ankara.
- DubofskyD . Miller T. W, DerivativesJr. (2003). Oxford UniversityPress .3
- Duranlar, S.(2007). Banka Krizleri ve Özel Sermayeli Ticaret Bankaları: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Emir, M. ve Daştan, A. (2003).Risk Ortamında Uluslararası Finansal Yönelimler ve Türkiye,*Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 17, s. 48-57
- Engle, R. F. ve Granger, C. W. J. (1987) *Co-Integration andErrorCorrection: Representation, EstimationandTesting*,*Econometrica*, Vol.55, No:2 pp 251-276
- Erçel, G. (2000).*Konusmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi*, ,Ankara: TCMB, Subat, 68-69.

- Erdönmez, P. (2003).Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, 47, s. 38–55
- Ergeç, E. H. , (2004). Finansal Gelişme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi ve Türkiye Örneği:1988-2001, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5 Sayı:2
- Ergezen, B. (2006).*Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasalar ve Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erol Ü. (1999) .*Vadeli İşlemler Piyasaları*, İstanbul, İ.M.K.B Yayınları
- Feldstein, M. (1999).*Self-ProtectionforEmerging Market Economies*, NBER WorkingPaper Series, 6907, January.
- Fettahoğlu, A. (1991).*Finansal Piyasalarda Yenilikler ve 1980 Sonrası Türkiye*, Ankara, Bankacılık Enstitü Yayınları
- Gujarati, D. N (2006). *Temel Ekonometri*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Güloğlu, B. (2001).*İstikrar Programından İstikrarsızlığa (Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri)*
- Gürkan, Y. (1998).*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*,İTO Yayınları, No:47.
- Harman, N. (2006).*Finansal Piyasalarda Küreselleşme*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı,İstanbul
- İstanbul Altın Borsası, (2002).*Para Piyasası Enstrümanları:291*, İstanbul Altın Borsası Yayınları
- Kandır, S. Y. , İskenderoğlu, Ö. , Önal, Y. , (2007).*Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması*, Çukurova Üniversitesi, Cilt:16 Sayı:2 (311-326)

- Kaplan, C. (1999).*Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği*, TCMB, Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliğ No:9910
- Kar, M. ve Pentecost, E. (2000). *The Direction of Casuality Between Financial Development and Economic Growth in Turkey : Further Evidence*, Loughborough University, Department of Economics, Research Paper No: 00/27
- Karabulut, Gökhan (2002).*Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der Yayınları, No 328, İstanbul.
- Karacan, A. İ. (1995).*Bankacılık ve Kriz Bir Yazın Taraması*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi No: 11-12-13 Nisan, Temmuz, Ekim 1995
- Karacaoğlan, Ç. (2011).*Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme MBA
- Kennedy, Peter (2006).*Ekonometri Kılavuzu* (5. Baskı). (Çevirenler: Muzaffer Sarımeşeli, Şenay Açıkgöz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keskin, Ünlü, H. (2004).*Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler 2001 Türkiye Ekonomik Krizi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
- Kibritçioğlu, A. (2001).Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001,*Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim, 174-182.
- Kirkpatrick, C. G. ve Reen, C. (2002). Finance and Development: An Overview of the Issues,*Journal of International Development*, 14(2), 207-209.
- Konuralp, G. (2001).*Sermaye Piyasaları: Analizler, Kuramlar ve Portföy Yönetimi. İstanbul*, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Sti. 19.
- Koyuncu, M. ve Senses, F., (2004).*Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri*, Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers in Economics, 04/13

- Kutukız, D. (2003). Finansal Yeniliklerin Gelişimi, Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Üzerinde Deneysel Bir Çalışma, *Mali Çözüm Dergisi*, 3
- Mccaig, B. ve Stengos, T. (2005). Financial Intermediation and Growth: Some Robustness Results, *Economics Letters*, 88(3), 306–312.
- MilesiF. Gian, M. and A. Razın (2000). *Current Account Reversals and Currency Crises: Empirical Regularities in Currency Crises* (Ed.), Paul Krugman, The University of Chicago Press, Chicago and London, 285-323.
- Mishkin, F.S. - (2001). *Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries*, NBER Working Paper Series, 8087, January.
- Mishkin, F.S. (1996). *Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective*, Annual World Bank Conference on Development Economics, The World Bank, 29-62.
- Mishkin, Frederic S. (1999). Global Financial Instability: Framework, Events, Issues, *Journal of Economic Perspective*, Vol 13(4), ss. 3- 20.
- Önal, Y. B. Ve Sevimeser N. C. (2006). Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri: Yerli ve Yabancı Bankaların Etkinlik Analizi, *Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:15 Sayı:2 s. 295-312
- Özdemir, A., Özdemir, E. (1999). *Bankacılık Krizlerinin Kritiği: Uluslararası Literatür Açısından Bir Değerlendirme*, Ekim, Kasım , s.1-10.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 63-72
- Özkan, A. (2004). *Küreselleşme ve Avrupa Birliğiyle Bütünleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul, Tasam Yayınları
- Özmen, Ç. (2011). *Finansal Piyasaların Serbestleşmesinin Finansal Piyasalara Etkileri ve Türkiye'deki Durum*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara

- Özmen, N. C. (2011). *Uluslararası Finansal Piyasaların Gelişimi ve Bir Örnek Olarak Forex Piyasalarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Öztürk, N. , Barışık, S. , Kılıç Darıcı, H. (2010). Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:6 Sayı:12 (95-119)
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 7. Baskı.
- Parasız, İ. (2007). *Finansal Kurumlar ve Piyasalar*, Bursa, Ezgi Kitabevi
- Peker, O. , Mercan, M. (2013). Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt:8, Sayı:1, 93-120
- Pusti, M. (2009). *Krizleri Anatomisi Ve Türkiye’de 2001 – 2008 Finansal-Ekonomik Krizleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara
- Saltoğlu B. (1998). Ekonomik Büyüme ve Finansal Piyasaların Gelişimi, *İktisat Dergisi*, 12(25), 13-37
- Saraç, G. (2002). *Bankacılık Krizlerini Etkileyen Belirleyici Faktörler: Uluslararası*
- Sarıkamış, C. (2001). Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Kriz, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 12, s. 15–21
- Sayılgan, G. (2004). *Finansal Piyasalar ve Finansman Yöntemleri*, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları
- Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*, (2003) . İstanbul, 2
- Seyidoğlu, H. (1999). *Uluslararası İktisat Teori ve Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 13. Baskı.

- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslar arası Finans*, Güzem Can Yayınları, İstanbul
- Soyluoğlu, R. (2008). *Türkiye'deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri*, Dönem Sonu Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finans Yüksek Lisan Bölümü, Ankara
- Süslü, C. (2010). *Makroekonomik faktörlerin hisse senedi getirilerine etkisi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Piyasalar Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- TBB, (2002). *2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi*, Bankacılar Dergisi, Sayı:42
- TBB, (2008) . *50. Yılında TBB ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*
- TBB, (2014). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Aralık 2013
- TBB, (2015). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Aralık 2014
- Telliöğlu, T. (2011). *Finansal Piyasalarda Düzenleme: Uluslararası Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Türk Bankacılık Sistemi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bursa
- Turgut, A. (2006). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi* Cilt: 20, Sayı: 4 – 5
- Uçarkaya, S. (2006). *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Mart 2006, Ankara
- Uluçay, K. (2008). *Uluslararası Finansal Piyasaların Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, İstanbul
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:18 Sayı:1 ss:11-28
- Uyar, S. (2003). *Bankacılık Krizleri*, Ankara: Ziraat Matbacılık, 1. Baskı.

- Uzunoglu, S. (2005). *Stabilization Programs Implemented Under the Supervision of IMF: An Analysis of the Turkish Case*, London: Athena Press. 1. Baskı.
- Uzunses, F. (2012). *Finansal Piyasalardaki Değişim Süreci ve Finansal Inovasyon: 2008 Küresel Finans Krizine Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Bilecik
- Ünal, M. (2014). *Türkiye’de Finans Sektöründe Bankacılığın Yeri*, İzmir Ticaret Odası AR-GE Bülten Ekonomi, Eylül
- Yağcılar, G. (2010) *Türk bankacılık sektörünün rekabet yapısının analizi*. Diss. Sosyal Bilimler.
- Yaman, Ö. (2010). *Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yıldırım, K. , Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2012) *Makroekonomi*, Makroekonomi Kitapları Dizisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yıldirtan, Z.D.(2006) . *Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri*, Nobel Kitap Yayınevi
- Yılmaz, E. ve Kayalica, M.Ö., (2008). Finance-Growth Nexus, *Journal of Social Sciences*, 1(2), October, 94-117.
- Yüksel, A. S. ve Rodoplu, G. (1980). *Sermaye Piyasası*, Filiz Kitabevi, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Elif DENİZLİ
Doğum Yeri ve Tarihi : Fethiye- 25.08.1990

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi : İktisat
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : AvivaSA Emeklilik ve Hayat A.Ş. , Anadolu Hayat ve Emeklilik A.Ş.

İLETİŞİM

E-posta Adresi : elifdenizli@gmail.com
Telefon : 05073517379
Tarih : 23.07.2015